

Izdajavec.

Zgodovinska povest.

Spisal

F. V. Slemenik.

Izdala družba sv. Mohora v Celovcu.

Slovenskih večernic XXIX. zvezek.

1873.

Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu.

IZDAJAVEC.

Zgodovinska povest.

Spisal

F. V. Slemenik.

alentin

Izdala

družba sv. Mohora v Celovcu.

Slovenskih večernic XXIX. zvezek.

(Z dovoljenjem visokočast. kerškega knezoškofijstva.)

J. Ushakov

V Celovcu 1873.

Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora.

KEDAJAVEC

„Za dragi dom, za vero
Ne glej nikdar na mero.“

II C 26.085 f

IN c 030003323

I.

Stric Gregor.

Ljubezen je bila,
Ljubezen še bode,
Ko mene in tebe
Na svetu ne bo.

Iz vsakega grmiča, iz vsake vejice se prepeva hvalna pesem Bogu, ker je poslal tople vetrove v doline ter izbudil celo naravo iz zimskega spanja in počitka k novemu veselemu življenju. V prvi sapi mladega leta se zibljejo zvončki in norice in ne bode mnogo časa minulo, ko se ti bode nežna vijolica smejala nasproti. Prvo cvetje razširja svoje ljube vonjave, prve vence si spletajo otroci, skakajoči po domačej trati. Glasno petje se razlega po dolini, po kateri se že pridno obrača oratar; pa tudi iz brda se že čuje pastirjeva piščalka, prvi pozdrav iz gorskega pašnika. Kamor obrneš oko, povsodi občuduješ novo, mlado lepoto, in serce ti svobodneje bije.

Pomlad je leta 1558. Dvekrati več radost širi vsako serce slovensko. Ne samo spomladna krasota vzročuje veselje, da se petje odmeva, kjer koli Slovenec živi; še drugo veselje navdaja vsa srca. Kdo bi bil že zamogel zabiti Lenkovičeve zmage pred nekimi tedni? Vsa govorica se še vedno suče o drzovitem Lenkoviču, o slavnem vojskovodji enako drzovite trumice slovenske.

„To je za nas igrača, to pešico gjavrov do dobrega ugonobiti!“

Tako so se bahali Turki pred bojem. In res je vsakemu Slovencu stalo nasproti po deset Turkov. Že sama misel, češ da bi vendar-le mogli kristijani si zmago pridobiti, sama misel taka bi bila znamenje pokvarjenega razuma. Od veselja so toraj poskakovali Turki v svojem Taborišču, ter kričali nad vse četiri strani sveta, da je Allah velik in velik tudi Mahomed, perrok njegov! Računili so že, koliko da bo mogoče ropa od-

nesti seboj domu v jutrove kraje. Saj je bila tako bogata letina na Slovenskejš, in gjavrski Slovenec mora Mohamedovim ljubljencem lepo žetev prepustiti. To je tako jasno in samo ob sebi razumljivo, da je brez dvombe najmanjša bedarija, se temu turškemu prepričanji še ustavljati.

Med tim, ko so se tako posmehovali sovražniki, so Slovenci molili ter se s krikom: „V imenu Božjem!“ zakadili na oholega Turčina. In prej, ko se je solnce skrilo za gorami, so naši vrli očetje desetkrat večje število nasprotnikov poderli v prah, ter Mohamedove ljubljence tako do živega opletli, da jih je neusmiljeno malo odneslo pete v Turčijo nazaj, naznanit svojincem to nepričakovano nesrečo.

Veselje nad to veličastno zmago Slovencev je bilo po pravici veliko in obče. Ne samo, da je pridelek ostal doma za lastne potrebe, tudi Turčin je dobil nekaj v spomin, da ga ne bode vsaj dve leti mikalo zopet misliti na plen v slovenskih pokrajinah. Med tim si vojska slovenska počije od večnega boja, ter se pripravi za drugo pot.

Tudi stric Gregor je bil jako vesel ter svojim mnogim prijateljem dopovedoval, da se pričenjajo boljši časi za Slovence, da bode napočila tudi za slovenski narod zlata doba, samo da srce ne sme upasti in roka in um ne sme nehati neprestano delovati. Pa kdo je ta stric Gregor?

Na starem trgu je stala omenjenega časa v Ljubljani srednje velika hiša, ki se je od sosednjih odlikovala po lahkotnem, prijetnem slogu, v katerem je bila sezidana. Vsa okna prvega nadstropja so kinčale domače rože in tudi druge redke iz daljnih krajev, kjer je drugo solnce in drugo p. dnebje. V spomladnih žarkih razkrivajo zdaj svoje mnogobrojno cvetje, da ljudje postajajo ter nena- vadne cvetlice občudujejo.

„Ne more se jih oko nagledati!“ se kdo iz množice oglasi. „Stric Gregor so vendar umetnik.“

„To je resnica!“ dostavlja drugi. „V vsakemu obziru izvrsten mož, in mlada Lavra nima zastonj takega strica, premetenega, kjer si bodi.“ —

„Pač! Pač! Bog jej daj srečo dobri mladenki; mnogo ubogih žaluje, ker v kratkem zapusti našo Ljubljano ter se poda“ — —

„Saj vendar ne v temni Zavrhu?“ urno seže drug v besedo.

„Kaj še! Kaj takega bi cela Ljubljana ne dopustila. Junaškemu Vitu z Visokega, ki je v zadnji vojski čudeža delal pogumnosti, kterega ime tudi med Turki slovi, temu bode dala roko. Kaj pa možicelj v Zavrhu!“

Zadnje besede je govornik tako zaničljivo izrekel, kakor da bi bil v misel vzel nesramnega potepina.

V prostornej, skrbno uredjeni izbi prvega nadstropja ravno omenjene hiše se radujeta dve osebi v sladkem razgovoru: Stric Gregor in njegova netjakinja Lavra.

Stric Gregor je mož najboljših let, krepke, zdrave postave. Ne more imeti, bi vsakdo mislil, več kakor četrdeset let, ako tudi jih šteje v resnici že dva nad petdeset. Kdor prvokrat v lice Gregorjevo pogleda, mora takoj spoznati, da je to lice zrcalo blage plemenite duše. Neprestrašenost se bere iz celega obličja in iz mirnega očesa se sveti tisti prijazni mili pogled, ki si vsakega človeka na mah pridobi. Obleka kaže, da je stric Gregor duhovnega stanú.

Sedečemu Gregorji nasproti visi na steni podoba prelepe, cvetoče deklice. Tisti mili pogled seva iz velikih oči; čisto snežnobelo čelo venčajo svetločrni lasjé, v obili se vijoči na tilnik. Menil bi človek, gledaje to podobo, da je podobar hotel pokazati vso svojo umetnost, ter na platno pričarati podobo angelja iz nebes, kakoršen se prikaže v sanjah nedolžnemu otroku.

Ozri se pa na Lavro, ki zraven strica sedi, in rekel boš, da ona podoba na steni predstavlja čedno Gregorjevo netjakinjo. Res, to je podoba Lavrina in vendar tudi ne.

„Taka je bila tvoja dobra mati, Lavra“, pravi stric, ko je že nekaj časa ogledoval podobo nasproti. „Dà, ravno taka je bila v svojej starosti. Ni mi žal za trud, ne za denarje, da sem bil dobil iz slavnega Rima, ki je domoviha umetnikov, slovečega podobarja, ki mi je to po-

dobo izdelal moje sestre Angelije. Ko smo bili z Benečani doplesali bojni ples, ter ohole kramarje spodili od naših mej, obhajali smo ravno v tej hiši častni dan Angelijine poroke; in ko je vse plavalo v veselji, dal sem odkriti to podobo — — oj tega dne ne zabim nikdar! Bil je lep dan mojega življenja!“ —

Kedarkoli je stric Gregor govoril o svojej sestri, vsikdar je omenil njene poroke in podobe, in vsikdar se je njegovo oko veselja lesketalo. Navdušeno je popisoval najmanjšo stvarico, ki se je dotikala njegove povesti. Naj se tukaj nekoliko iz njegovega življenja pové. —

Oče Gregorjev in Angelijin je bil plemenit, premožen mož, čislán zavoljo svojih občekoristnih djanj, s kterimi se je skazoval podpornika vsega, kar je bilo domovini v prid. Ravno tako je tudi pridno sukál meč zoper sovražnika ter marsikterega Turčina poslal v krtovo deželo. Imel je ta korenjak posestvo na Dolenskem, na katerem je s svojo rodbino poletne mesece preživel, ako so bile sicer okoliščine ugodne. Na prijetnem griču sredi vinogradov je stalo precej obširno poslopje, in spodej se je mimo vil potočič, ki na svojem celem potu do utoka v Krko ni imel nič posebnega opraviti, samo da je nekaj strelajev od griča gonil ponižen mlin.

Neko poletje, ko se ni bilo nadjati nepovabljenih turških gostov, pride cela rodbina tu-sem, in zraven še domačih prijateljev nekaj. Mali Gregor zbere verstnike okoli sebe. Dečki sami ne vedó, kako novo igro bi še zopet in zopet igrali. „Zdaj sem izduhtal, kaj moramo početi!“ zavpije Gregorček ter poleti navzdol k potoku in fantiči berné za njim. Odveže čoln in stopi vanj; veslo v roci vabi tovarše k sebi; pa nikdo izmed njih si ne upa udeleževati se vožnje, ker je voda bila narasla. Gregorček se je že večkrat vozil za kratek čas po tem potoku, a veslál je le vedno z varno roko mlinski hlapec. Zdaj poskusi sam voditi čolnič, ki prične počasno plavati z vodo naprej. Fantiči na bregu korakajo vštric čolna, čudeči se Gregorjevej srčnosti, ter veselja zaploskajo, kedar po dobrem potisleji lahkotni čoln poletí naprej. Le eden izmed njih, z imenom Branko, ga prosi, naj obrne čoln in

vesla proti domu nazaj, češ, da ni sto korakov več do mlina. Pa Gregorček se svaritelji smeji, ker ga je vnela tovaršev pohvala. Moško goni dalje, kar se mu vsled prevelikega upiranja veslo izterga iz rok, in malo, da se sam v vodo ne prekucne. Kričanje nastane, in kakor bi pihnil, se tovarši razleté na vse strani. Gregorček ne zna plavati in čoln se bolj in bolj bliža mlinskemu jezu, kjer mladega veslarja čaka gotova smert v penečih valovih, kajti silno žene voda čez jez in bode tudi čolnič čez-nj v globočino potegnila. Edini Branko je bil ostal na bregu in urno spoznal veliko nevarnost, ktera njegovemu mlademu prijatelji proti. Pogleda daljino do čolna in prekrižavši se plane v vodo, kakor je bil, plava za veslom, ktero z velikim trudom privleče do čolna. Gregorček, skoraj obupen, zagrabi veslo in kar je moči, priganja k bregu. Tri male korake je še do jeza, zadnji čas je že bil, da mu je veslo prinesel vrli Branko.

Mala dečka si padeta v naročje, prišedša na breg.

Od tega prigodka sta bila Branko in Gregor vedno skupaj; in tako se je med njima ukoreninilo iskreno prijateljstvo. Skupaj sta živela o času miru, skupaj hodila v boje zoper tlačitelje domovine. Tu so napadali lakomni Benečani, tamo so hoteli razsajati divjaki iz Turčije; vsikdar je bilo treba v krepkeji roki držati meč, vedno je moral Slovenec pripravljen biti dragej domovini v bran.

Gregor je bil srčno vesel, ko so se delale priprave za zaročbo sestre Angelije z Branko-tom. Komu bi bil raji svojo sestro izročil v varstvo, kakor temu junaškemu prijatelju od mladih let. Prej pa, kakor se izreče cerkveni blagoslov nad zvezo dveh si udanih src, zahteva zopet domovina, da se jej priteče na pomoč. Kdor jo ljubi vestno, iskreno, bo na prvi klic hitel med njene branitelje in naj ima tudi zapustiti nevesto ali ljubljeno sestro, kakor Branko in Gregor. Vzela sta orožje ter šla nad sovražnika.

Hud boj se vname na meji; bogati Benečani so, kolikor je bilo dobiti kupljenih vojakov, poslali proti Slovencem ter še svojincev dodali lepo število. Zgodi se med trdovratnim bojem, da se Branko odtegne od svojih in svojega krdela. Urno ga obsujejo Benečani, skušajoči

ga živega ali mrtvega dobiti. Dolgo se brani Branko, ter glave ceplje osupnjenim naskakovavcem; vendar prične pešati. Ko ga zagleda Gregor, pošlje vročo molitvico k Božjej porodnici, pa germi prijatelju na pomoč. Razpodi in potolče nekoliko sovražnikov ter pristreže silen mah hrustega Benečana na Branko-tovo glavo. Meč zabliskne zopet in Benečan se zvrne na tla. To videti in v begu iskati rešitve, je bilo Benečanov najbližnje delo. Slovenci so zopet zmagovavci prišli domu.

V Ljubljani se je ta srečen izid vojske z Benečani obhajal posebno na dan Angelijine poroke. Vsi znamenitejši mestjani, plemiči, žlahtniki iz vseh slovenskih krajev so se udeleževali te veselice, ki je pa tudi vsakemu ostala v sladkem spominu.

Kar je bil Gregor obljubil na bojnem polji Materi Božjej, da se namreč posveti oltarji njenega Sina, ako otme prijatelja iz sovražnikovih rok, to tudi stori, prepričan, da je samo njena pomoč oba zdrava pripeljala iz boja nazaj. Postane duhovnik in čez deset let ni bilo človeka v Ljubljanskej škofiji, ki bi Gregorjevega imena ne poznal, s poštovanjem ne izrekel. Kjer se je hotela utrditi nova iz Nemčije upeljana krivovera, gospoda Gregorja je bilo treba tje poslati in v kratkem je izginila novarija in jela se zopet častiti in na pomoč klicati Mati usmiljenja in tolažnica žalostnih. Zopet so bile cerkve polne in povrnil se je mir v potolažena, z Bogom spravljena srca.

Zakon Angelijin z Branko-tom je bil srečen; pa zemeljska sreča je tako minljiva, tako kratka. Branko-ta je, kakor toliko drugih junakov, dohitela smrt na polji časti in slave. Iz nekega boja zoper starega sovražnika Turka so prinesli njegovo truplo nazaj. Sovražnikova krogla je bila ustavila junaško srce. Ali dobrotni Bog je Angelijo ohranil pred neizmerno bolečino, katero bi jej bila zadala vest o smrti predragega moža. Tisti dan, ko je Branko stopil pred Sodnika, je tudi Angelija za nekaj ur trajajočo boleznijo zaspala v Gospodu in brat Gregor jej je zatisnil oči. Prevzel je z vso ljubeznijo odgoje-

vanje edinega otroka, Lavre, ki je štela pri smrti roditeljev sedem let.

In zdaj je Lavra veselje in ponos strica Gregorja, trdno podučena v verskih resnicah in v potrebnih in koristnih znanostih sveta daleč nad svoje tovaršice.

„Kakor je bil vesel dan“, konča stric razgovor, „ko sem podobo tvoje matere pokazal svatovstvu, tako veseliga dne se nadjam doživeti, ko bodeš ti dala svojo roko v roko slovečega Vita z Visokega. Tvojej materi sem obljubil, da hočem skrbeti za srečo njenega edinega otroka; po mojem prepričanju boš srečna na Visokem. Vit je — smeš nanj-ga ponosna biti — korenjak od nog do glave, ki se je proslavil v zadnji vojski, da ga vojskovodja Lenkovič prehvaliti ne more. Kar je pa najbolj potrebno zraven blagoslova od zgoraj, je to, da se ne sili nikdo v nerazvezljivo zvezo. Tudi v tem obziru smem miren biti. Je li?“

Lavra molči; a v solzah jej plavajo oči, rajski smehljaj se razliva na njenem lici.

„Bog vam povrni vse dobrote, predragi stric! Jelite, da mi ne odrečete, ako vas prosim, da idete z menoj na Visoko k — —

„K tvojemu Vitu!“ dopolni smeje se stric Gregor in prikimaje potrdi, da rad ustreza njeni prošnji.

Sluga naznani, da je prijezdil vitez Vovk iz Zavrha. Stric se loči od Lavre, da sprejme gosta. — —

II.

Vitez Vovk.

Glej povsod pomladni cvet,
Zemeljski raj tú na ogled.
In to je Slovenska zemlja.
Na Slovenskem dom je moj!
Pirnat.

Čez dve ali tri ure jašeta iz stric-Gregorjeve hiše dva mlada moža; prišedša na ulice, poženeta lepa belca v skok, ter naglo dirjata skoz špitalska vrata po belej

cesti naprej. Kakor da bi ga veter gnal in hudi duhovi podili, tako drvi desni jezdarec, da ga levi komaj dohaja, z glavo kimajoč.

„Pa vitez Vovk, kamo se vam tako mudi? Saj ni Zavrh na koncu sveta!“ spregovori levi jezdarec. A nagovorjeni vitez se ne zmeni za besede svojega spremljevalca, in še huje konjiča spodbode.

Ta vitez Vovk, kakor se imenuje, nosi danes krasno opravo, vse se bliska na njem našiva iz zlatih nitic. Posebno dragocen pa mora biti meč, ki mu bije o levem boku, kajti okovan in okinčan je z dragimi biseri, ki se lesketajo v solčnih žarkih, da pogled jemljejo očesu. Z biseri okinčan meč! In zlate ostroge! Pešci postajajo, ter čudé se gledajo za bogatim vitezom, in siromaki si želé le dvajseti del njegovega premoženja; saj mora, po tej obleki soditi, strašansko biti bogat.

Res kamo se mu tako mudi? Kaj ga tako viharno podí iz mesta, v katerem se je le malo časa obotavljal? Lice mu je blede, nenavadno blede; izpod rumenkastih gostih obrvi se svetijo male temne oči in strašen srd šviga iz njih. Bledi ustni ste trdno sklenjeni, in da ni ropota kopit, lahko bi se čulo, da vitez, kateremu siromaki zavidajo, hudo z zobí škriplje. Ljudje slabe postave, kakor je vitez Vovk, radi z zobí melejo, ako se jim je kaj nevkretnega pripetilo in si sami pomagati ne vedó.

Vitezov spremljevalec, ali prav za prav njegov služabnik je tiste starosti, kakor njegov gospod, kakih pet in dvadeset let; pa on je mnogo trdneji in močnejši in nekakovega zvitega, lisičjega pogleda. Navado ima, da usta vedno na smeh drži, zraven pa se dela, kakor da bi hotel počiti od jeze.

„Kakor gotovo sem Lukež Vohač“, prične zopet vitezov sluga, „tako naglo še nisem jezdil v svojem življenji. Dajte si vendar dopovedati, vitez, sicer me bo tega jezdenja konec. In če vam ni vse pravo po volji izšlo, poslušajte kratko historijo, pa recite potem, komu se je večja krivica zgodila, meni ali vam. — Sinoči po najinem prihodu v to hudobno Ljubljano, sem se bil podal žeje gasit. Bog vedi, v ktorej hiši sem se s tim opravkom pečal. Ker

je bilo vino neizrečeno slabo, sem ga moral nekaj več porabiti za grlo, kakor po navadi. Tako sem nekaj časa zmerno, kakor vselej, pil; pa zdaj se začne nesreča. Celó prijateljska beseda — saj ste sami prepričani, da ni moja navada koga žaliti — je tako nekaj tih sirovih, mestjanskih moželjnov razkačila, da so me ti bedaki, hočeš nočeš, porinili skozi vrata na ulico, ter mi vošili lahko noč. Kakor se samo ob sebi razume, jaz ne poznam okolice pri vražjej hiši, in k temu je bilo temno, kakor v vreči. To se še vem spomniti, da sem hotel stopiti naprej, pa pri tej priči sem na kolenih in laktih, da vam rečem, na vsih četririh se dotikal kamenja. Gotovo sem padel iz stopnic navzdol, pa na kamnena tla pred hišo. Celó življenje bom Boga hvalil, da si nisem glave poškodoval. Zaspanci Ljubljancani si pa naj dobro zapamtijo, kaj se pravi z mirnim človekom grdo ravnati. Glejte, da imam razloga dovolj do najviharneje jeze, ker kolena in lakti še zdaj krvave solze točijo, vi pa, ki ste zdravi in nepokvarjeni, se še, kakor vidim, bolj srdite nego jaz.“

Vitez je bil začel mirneje jezdit, ter se pri Lukeževih besedah malo posmejal. A blede lice kmalo zopet postane temno.

Mnogo mine časa, da tiho jezdit naprej. Vohač, kakor je Lukežev priimek, prične zevati, ter za kratek čas muhe okoli sebe loviti.

„Vohač!“ spregovori urno vitez. „Pazi dobro, kaj ti povem. Koristilo ti bo.“

„Mislite si, da je celi Lukež Vohač eno veliko uho, tako skrbno hočem poslušati.“

„Dobro, Lukež. Veš, kje si se rodil?“

„Bi ne mogel na tanko povedati“, odgovarja Vohač ter se praska za ušesom. „Brž ko ne, kje v Evropi. Vse eno, da sem le na svetu in zdrav in včasih še vesel.“

„Ti praviš, kje v Evropi? Še to ni gotovo, veš!“ se zopet nasmeje vitez. „Nekega lepega jutra so te najdlji kriččega pred gradom mojega očeta. Morebiti še nisi bil star pol leta. Kdo vé, če nisi ciganske krvi?“

„Tega mi pa saj ne pravite, gospod. Najdenec sem, pa kakor gotovo ste vi vitez, tako gotovo jaz nisem cigan.“

Vidite, da sem bele kože, kakor kaka gospica v mestu in pridjani listek je pravil, da se imenujem Lukež Vohač. Toraj sem kristijan, nikakor cigan, nikdar! Le tega ne recite, prosim vas, vitez.“

„Kakor ti je ljubše. Toraj, moj kristjanski Lukež, kje si odrasel? V gradu mojega očeta, ki te je v skrb izročil posebnej dekli, čuješ, tebe, ktereга je enako lahko smel vreči v grajski ribnik. Kaj da odkimuješ? Gola resnica! In dalje; ker si bil skoro moje starosti, sva skupaj igrala, in pri meni se ti je izvrstno godilo. Tega mi ne moreš nikakor tajiti. Ker si bil pogosto porednega obnašanja — saj se ti ni treba jeziti — so te večkrat hoteli iz gradu pognati, razumeš; pa jaz, jaz vitezov sin, sem vsikdar prosil za-te, da si smel ostati. Ne moreš trditi, da bi to ne bilo popolnoma res. In ko sem dobil Zavrh, moj rajski Zavrh, sem te seboj vzal iz gole dobre, ker moj ostri brat Stanislav bi te bil zdajci iz svojega Dvora izpodil. Glej koliko se imaš meni zahvaliti. Se hočeš-li toraj tudi za to hvaležnega skazati?“ prša vitez Vohača.

„Čemu vprašati? To me žali!“

„Tako mi je ljubo, moj Lukež! Pa ni kar si bodi, pri čemur bi rad tvoje pomoči. Naloga je velika, pa plačilo, bodi prepričan, je tudi veliko.“

„Lukež je za vse pripravljen, samo da za vrat ne gre, ker bi se še rad nekoliko časa potopal po svetu.“

„Nikakove nevarnosti se ni treba bati. Pa Lukež, to ti moram povedati, delo, katero imam v mislih, zahteva poguma, zatajenja, dà, trdosrčnosti od tebe. Pa če te ne bom več imenoval služabnika, timveč prijatelja, če te postavim za svojega oskrbnika, prevzameš tega dela ne več ne manj kakor polovico?“

„Če ni treba na ravnost v pekel, pa prevzamem!“ odgovarja Lukež.

„Prisežeš?“

„Prisežem!“ glasno izgovori Vohač, ter vitezu zajedno roko poda.

Vitez mu krepko strese podano desnico in veselje mu šine po bledem obrazu. Oko, njegovo malo oko zažene

tako presunljiv pogled v Lukeža, da se ta za trenotek prestraši. Toliko groze v tem očesu!

Pa le za kratek trenotek zgane Vohača. Njegovo srce, ki ga niso blaževala dobra, нравna načela od mladih nog, kterega ni skrbna mati polnila z nežnimi čuti, Vohačevo srce je že davno pusto polje, katero ne rodi in nikdar rodilo ne bode družega, kakor osat in koprive pregreh.

„Zdaj bom jaz pravil o krivici, ki se mi je v Ljubljani zgodila, Lukež. Kar si ti poprej kvasil ni nič proti temu, kar jaz trpim. Veš, čemu sva se podala v Ljubljano? Seveda veš. Kako bi naj ne bil upal dobrega vspeha, kako bi naj bil misliti mogel, da se mi ne izide po godu. Nimam dosti premoženja? Nisem plemenitaš? Mi more kdo kaj hudega očitati? Saj ti je znano, kolike krati sem bil pri Lavrinem stricu, v njegovej hiši! Vsikdar je bil prijazen in Lavra tudi. Vsak pameten človek si je že moral misliti, zakaj da obiskujem to hišo. In danes, ko sem naravnost duhovnemu stricu brez ovinkov razložil, da želim Lavro peljati kot svojo ženo v Zavrh, kaj meniš, kako me je pogledal?“

„Ne ljubeznivo?“ se ruga Vohač.

„Prav nič! Rekel mi je, da naj se ne šalim in tako naprej. Jaz dalje silim v njega, in kako me je odpravil? Govoril mi je Lavrin stric blizo tako-le: Vita z Visokega poznate, vitez Volf? Da ga spoštuje vse plemstvo, veste? Da ga časti vsa dežela, vam ne more biti neznano. Zakaj? Odgovor je kratek. Ker nikdar ni manjkal, kedar se je bilo treba postaviti v vrste braniteljev napadene domovine. Vitez! Kedaj ste pa vi sukali svoj lepi meč po sovražnikovih glavah? Vem, da je to hudo za ušesa, a resnica je. Zagovarjati in izgovarjati se ne morete. Vaš brat v Dvoru, Stanislav, ima ženo in sina, pa vendar je popustil vse, ter hitel k Lenkovičeveji četi in s častno prišel nazaj. Kaj ste vi imeli pustiti doma? Ne čutite-li, da vas čedalje bolj vse mrzi? Da se že čujô ne ravno hvalisavni izreki o vašej osebnosti? Da ne poznate domoljubja, da zaničujete vero svojih rojakov in rojake tudi? In vi, vitez Vovk, vi zahtevate, naj bi vam dal Lavro, moj zaklad na zemlji, v roko? Vedite, prvo ne-

deljo mesca maja se poroči moja netjakinja Lavra z Vitom iz Visokega. — Tako mi je povedal, pa hrbet pokazal.“

Nekaj časa prestane, huda jeza ga prehaja.

„V resnici to niso bile sladke besede. Vitezu pa tako zarobljeno stvar praviti v lice! Še jaz bi tega ne pozabil, ki sem samo Lukež Vohač.“

„Tako je Lukež. Tudi jaz ne zabim, in ti boš pomagal, da Lavrin stric na-me ne zabi.“

„Radoveden sem, kako menite pričeti.“

„Moja osnova je gotova, Lukež; da se dobro izvrši, ni treba toliko prebrisane glave. Dobro oko in varna roka.“

Dolgo časa je pravil potem vitez Vovk Vohaču med počasnim jezdarenjem, glasno in tiho zopet. Ako ravno nekaj nerad, pritrđi Vohač vitezovej zahtevi.

„Ti vzameš Vita, jaz strica Gregorja!“

„Jaz vzamem Vita, vi strica Gregorja!“

„To bode raj na Visokem, Vohač! Kaj?“ konča vitez ter vesel z rokami ploskne.

„Gotovo! In Vohač pojde gledat, pa vam bo povedal, kako se bodo imeli.“

Krohota je spodbodeta zopet konja. Cesta ju vodi skoz rodovitna polja, mimo veselih gričev. Povsodi videta radostne obraze, čujeta ubrano petje, tisočerno žvrgolenje. Kako lepa si, zemlja slovenska! In zraven pomladni kras! Cela narava izraz božje dobrote! Od človeka do malega črviča v prahu, vse poje hvalo Stvarniku, vse se raduje, vse. Le vitez in Lukež ne videta naravne lepote, ne slišita vesoljnega pevanja, ne čutita rajskega veselja v prekrasnej domovini. Črna osnova je prevzela nju srca, misel na grozno hudobijo je njuna tiha molitev. —

Na potu sta v Zavrh; tako se imenuje vitezovo posestvo. Od Ljubljane do vitezovega Zavrha je precej daleč in naša potnika, Vovk in Lukež, se ne držita pota najkratkejšega, timveč v ostudnih pogovorih in v večnem divjem smehu jezdarita, kakor izgubljena, po Notranjskih cestah okoli ter poredne burke vganjata po raznih krajih. Predrzneta se nekega dné z velikim ropotom pridirjati do široko čislane cerkve; notri so verniki hvalo pevali Bogu ter mu v svetej daritvi darovali Njegovega Sina.

Vitez Vovk in Vohač se vstavita pred velikimi vrati ter se glasno pogovarjata, medtim ko konja bijeta na kamenena tla. Vitez že meni skoz odprta vrata tirati konja v sve-tišče, ko ga še Lukež o pravem času potegne nazaj. Ko bi trenil, spustita se v beg. Iz stranskih dur je bilo pri-vrelo razžaljeno ljudstvo, hoté hudobneža kaznovati. Le urna konjiča sta otela predrzna potnika srditim ljudem. Vendar je priletelo nekaj kamenov na pleče in v hrbet hitrih jezdarcev.

Sredi Notranjskih gorá je čepel Volkov Zavrh, osam-ljen gradič, kakor že kaže imé. Ako se zapusti levi breg reke Krke in se krene iz velike ceste proti severnim kra-jem, prideš kmalo v žalosten, pust svet. Med jednolič-nimi gorami in hribovi se vije zanemarjena steza naprej in ravno, ko prideš pri ovinku okoli, še le zagledaš nekaj korakov pred seboj tako imenovani grad Zavrh. Staro, temno zidovje ti zija nasproti. Desni, severni del je še najprijaznejši; v tem tudi stanuje vitez Volf. Južna stran je skoraj podrtija, komaj da tukaj prebiva družina. Vza-dej, v sredi so pa hlevi, mnogo preobširni za Zavrh. Okoli in okoli se pa vzdigujejo tik gradú visoke goré, obraščene spodej s temnimi šumami, kjer se medvedi in volkovi in perutnine poželjive lisice plazijo okoli; više so bledozelene planine in vrhunci so sive ostre skale. Mal kos neba se širi nad gradom.

Ni blizo žalostnejega in samotnejega kraja, kakor je ta Zavrh; po zimi skoraj solnce nanj-ga ne posije. Pa vitezju je ta osamljen kraj najljubši. Temni značaji si volijo samotnih prebivališč.

„Evo moj rajski Zavrh!“ vsklikne veselega obraza vitez Vovk, ko po raznih križem-potih prijašeta pred za-črneli gradič.

„Kar se rajskega priimka tiče, menim, da se bolj pristuje zalemu Visokemu, kakor skriteму Zavrhu. Ko bi bil grad na Visokem vaš, vitez!“ meni Vohač.

„Saj še ni vsih dnov konec!“ kratko odvrne vitez, skočivši raz konja.

Znotranji grad je bil enako pust, kakor njegova zvun-anja stran. Nikjer krasnih, okusnih izb, umetnih podob

ali slikarij. Ničesa enakega. Najbornejši kmetič ima svoj vrt, ki mu dela veselje in kinča ter zakriva ubožnost; v Zavrhu bi bil vrta zastoj iskal. Kako žalostno mora biti v kraji, kjer še prostora za dišečo cvetlico ni!

Vitezove tri sobe so bile tako navadne in proste, kakor le mogoče. Razun najpotrebnejšega pohištva nisi videl nič, kakor obilo steklenic in čaš, ki so semtertje stale, kakor da bi jih bil raznesel vihar.

Vitez Vovk in Lukež se zdajci spravita k mizi, na ktorej stoji velkansk vrč vina. Pogosto trčita:

„Ti Vita, jaz strica Gregorja!“

„Jaz Vita, vi strica Gregorja!“

III.

Vesel dan.

Od snežnih planin,
Do trtic dolin
Mile pesmice povsod pojô.
Slovenec je rad vesel,
Kaj, da bi ne pel,
Njemu pesmi iz srca tekó!
B. Potočnik.

Kar je rekel stric Gregor strmečemu vitezu Vovku, to se je zgodilo. V prekrasnej pomladi je obhajala Ljubljana zvezo dveh src, vsakdo je čutil srečo tih dveh src, le edini vitez Vovk je škripal v svojem Zavrhu z zobmi, ter klel svojo osodo.

Že nekaj dni prihaja v slovensko središče mnogo gostov; plemstvo se zbira v Ljubljani, da je nazoče pri poroki občeznanega junaka iz turških bojev, Vita iz Visokega z lepo, občudovano Lavro. Mesto se opravlja v praznično obleko.

Pride tudi Vitov prijatelj in bojni tovarš Herbart Turjaški. Slovenci niso imeli kmalu takega korenjaka, kakor je bil ta Herbart Turjaški. Rojen iz visokoplemenite rodovine je Herbart nosil že v zgodnji mladosti meč, ter ga tako silovito sukal, posebno po Turkih, da je urno stopal od stopinje do stopinje, in postal najslavnejši slovenski vojskovodja proti Turkom. Strah je šel po Turčiji pred

njegovim imenom. Kedar so Mohamedanci se namerovali ropat v slovenske kraje, pa čuli, da jim gré Turjaški Herbart s svojimi Slovenci nasproti, zdajci so prišli ob ves pogum ter se ali vrnili nazaj v Turčijo, ali se pa morali dati dobro naklestiti. In kolikokrat jih je Herbart v svojem življenji nažgal.

Bil je naš Herbart visoke, silno močne postave. Njegov prijazni, junaški obraz je bil obraščen z lepo, polno brado; njegovo okó pa pod visokim čelom je znalo tako ljubo gledati prijatelja, kakor je grozno plamtelo po sovražnikih. To živo okó je marsikedar navduševalo rojake, ko je bilo treba premagati mnogoštevilneje Turke. Njegov glas pa je donel čez vrste, kakor angeljeva trobenta sodnega dné.

Ker je prišel Herbart v Ljubljano k častnemu dnevju svojega vrednega prijatelja Vita, ni čuda, da so hiteli plemenitaši iz svojih gradov v glavno mesto, da z obilo nazočnostjo povišajo sijajnost Vitove poroke.

Pride predvečer odločenega dne; Ljubljano spreleti glas, da se bliža slavljeni ženin.

Kdor ni Vita poznal, je hitel k dolenskej cesti; prijatelji in med njimi Herbart dirjajo dohajajočemu nasproti in množica vré za njimi.

Evo jih! Velika četa jezdarcev brni po cesti proti mestu, da se prašen oblak vzdiga za njimi. Kako se bliska v zadnjih žarkih zahajajočega solnca častno orožje, viteška nošnja! Kako se svetijo oklepi, kako vihrajo na čeladah peresa! Krasna četa! Pa kdo je tista vrla postava, ki jaše na čelu urnih jezdarcev?

Ta je Vit iz Visokega, pričakovani ženin; junaški, plemeniti grajščak v lepih dolenskih krajih, ljubljeneec tovaršev, čast domovine, Turkom znani nasprotnik. Glejte ga, kako lahkotno skoči s konja, in objame Herbarta in prijateljem stresa desnico! Vidite skozi maožico se riti strica Gregorja, ki se sladko smeji zagledavši vrlega Vita. Lavrin stric dobro vé, da bo ta Vit osrečil njegovo netjakinjo. Kako mu solza radostno sveti v očesu, ko stisne v naročje korenjaškega Vita! Kdo je videl lepšega junaka?

Bil je Vit, kakor Herbart, v najlepšej moški dobi, v letih, kjer stoji človek na vrhuncu življenja, v največej zmožnosti duševnih in telesnih moči. Ni čuda, da so se tega para, kakor sta Herbart in Vit, Turki bali. Le glejte ti postavi, ko stopata s stricem Gregorjem v sredi proti hiši na starem trgu pozdravit nevesto!

Ni treba omenjati, da je bila na dan poroke cela Ljubljana na nogah; tolike sijajnosti že davno ni videlo mesto. Stricu Gregorju ste radostni solzi kanile iz oces, ko je izgovoril cerkveni blagoslov nad zvezo svojih ljubljencev, Vita in Lavre. Kako si je želel blagi mož tega dne doživeti in se njega veseliti! In prišel je ta dan, tako vesel kakor nekdej, ko se mu je sestra Angelija poročila s prijateljem Brankotom.

Po cerkveni svečanosti se je vse vdalo veselju in radovanju. Vsakdo je bil svat, svatovšnja je bila po cellem mestu. Tu so napivali ženinu in nevesti, tu so rajali, tamo so popevali, in manjkalo tudi ni ponosnih viteških iger. Na prostornem kraju zraven mesta so se shajali vitezi in žlahtniki, ter se poskušali na ognjenih konjičih v vsakovrstnem orožji. Ljudstvo je vriskalo zmagovavcu, pa ni zasmehovalo premaganca, ni hotelo žaliti in kaliti občno veselje tega lepega dné.

Samo enokrat ni bilo smeđu ne konca ne kraja. Pridirjal je bil namreč vitez z zaprtim obraznikom, tako da ni bilo mogoče ga spoznati. Prične sila ošabno, ženina Vita pozivati v boj. Vit se ne dađe mnogokrat klicati, zasede vranca ter koj v prvem nasprotnem navalu tujega viteza izpahne iz sedla, da se ta telebnivši v prah komaj zopet pobira na konja. Trdili so mnogi, da je bil ta ošabnež vitez Vovk. —

Pri častnej mizi se vzdigne Herbart Turjaški, ter spregovori zbranej sijajnej množici. Njegov glas krepko doni k odličnim, plemenitim svatom:

„Danešnjega dné se bomo veselili, dokler bomo živeli. Kajti takih dnov je malo v našem pozemeljskem življenji, kakor je ta, kterege se ravno veselimo. Zbranih nas je obilo iz vsih slovenskih krajev, lepo število prijateljev in znancev se je snišlo. In zakaj smo prišli tako

obilo skupaj zdaj v mirnem času? Ker vsi ljubimo in spoštujemo moža, kateremu gre čast tega dneva; ker smo s svojo pričujočnostjo hoteli pokazati Vitu, kako ga v čisljih imamo. Danes se je zavezal naš Vit s cvetico mladenk, katero si je izbral za družnico svojega življenja. Da si je to cvetlico izbral, prijatelji, to nas je tudi gnalo v slovensko središče. Marsikdo izmed nas je osebno poznal junaka Branko-ta. In plemenita hčerka tega junaka je postala danes žena našemu hrabremu Vitu. Toraj smo se snišli tako obilo, da častimo junaka v Branko-tu, da ga častimo v Vitu, da same sebe s tim častimo. Treba nam je častao se spominjati junakov, kakor je bil Branko, da spomin na te može, da njih izgled budi in množi v nas ljubezen do svetega križa, ljubezen do drage domovine. Živimo v časih, ko moramo to ljubezen djansko kazati, in v takih časih dobro deje spomin na one junake, ki so se v tej dvojnej ljubezni proslavili. Osrčeni toraj po slavnem izgledu stojimo, bratje, vsikdar neprestrašeno za sveto vero naših prednikov, za svobodni dom naših očetov! Spominjaje se mnogih zaslug nevestinega očeta za vero in dom, oziraje se na junaška dela našega Vita, želeči zraven, da bi mu še bilo mnogokrat mogoče enaka dela izvršiti domovini v prid in sovražniku v pogubo, vzamem kupico in pijem na tisočero srečo novoporočenema. Živila Lavra, hči junaškega očeta! Živil njeni Vit!“

Do neba je segal radostni krik po teh besedah. Kupice zvoné, vsakdo se rije in približa, da trkne z vzhitjeno nevesto in veselja žarečim ženinom, ter izpije kupico na njuno srečo in zdravje.

Ko se hrup malo poleže, vstane stric Gregor. On, ki mu danes srce veselja kipi, mora ziniti nekaj besed; on, ki je toliko storil za ta radosti polni dan, mora nekaj odvrniti na Herbartovo zdravico.

„Med seboj imamo“, pričinja Lavrin stric, „moža, ki iz gole ponižnosti skoraj sam za-se ne vé. Mi ga dobro poznamo, naši prijatelji Turki pa še bolj, ker je s svojo mogočno roko že pogosto vdrihal po njih, ter jim delil čudne spomine. Ker nas je ravnokar Herbart Turjaški navduševal, da bi se radi spominjali svojih junakov, ter z

imenom nam pokazal na taka izglednika, namreč na mojega prijatelja, Lavrinega očeta Branko-ta, in na dragega mi Vita, naj jaz spomnim na tretjega junaka, ki je v naši sredi. Napijem toraj Herbärtu Turjaškemu, da bi bil še mnogo let strah Turčije, ponos domovine!“

Zopet se vname hrum ter se širi med ljudstvom dalje in dalje. Ako vržeš kamen v vodo, delajo se vedno večji krogi, ter izginejo še le v daljini. Tako se je razširjevalo po mestu radovanje, glasno in navdušeno nazdravljenje Herbärtu.

Zdaj se pa vzdigne Vit. To videti, viharno prične ploskati množica, in roka vdarja ob roko, da se je skoro bati, da ne bi razletela. Mine precej časa, prej ko po tem viharnem pozdravu zamore Vit govoriti.

„Naj vam, predragi, srčno hvalo izrekam, da ste me ta dan, ki je najlepši mojega življenja, v tako lepem številu počastili. Hvalo vam toraj, mili prijatelji, tudi izrekam v imenu Lavre, moje ljube neveste in žene. Omenilo se je mojih zaslug prečastno, povekševavno. Prijatelji, jaz nimam zaslug; storil sem vsikdar le po svojej moči dolžnost. Pa med nami je mož, ki ima v resnici zasluge za vero in domovino; mož, ki je vsa svoja dolga leta daroval na čast domovini, v slavo svetega križa. Dovolite mi, dragi, toraj, da iskreno zdravico napijem temu zasluženemu možu, junaku na svetnem in duhovnem polji, stricu moje Lavre — Gregorju. Mnoga mu leta!“

Kako je Vit vsim iz srca govoril, se je zdajci pokazalo. Ni bilo mogoče stricu Gregorju, kupico na izrečeno zdravico popiti, ko ga zagrabijo vkljub vsemu branjenju plemenitaši, povzdignejo na svoje rame, ter ga nosijo okoli po ulicah sredi vriskajoče množine ljudi, ki vedno vpijejo: Živil stric Gregor mnoga leta!

Lavrina poroka je bila velika narodna veselica v Ljubljani; po vsem narodna, ker so se je vdeleževali vsi stanovi. Ni bilo razločka med žlahtnikom in prostim mestjanom; bili so Slo v e n c i, in sicer takrat srečni, ponosni Slovenci, ker so imeli v srcu d o m o l j u b j e, v žepu p a c v e n k.

IV.

Na Visoko.

Bog Oča je vstvaril
 Goré in dolé,
 Jih s trtjem zasadil,
 Da vince rodé.

Narodna.

Vsa Ljubljana hiti na dolenjsko cesto. Vsakdo bi še rad videl lepo nevesto, ter jej vošil srečo na pot, dobrej Lavri, ki danes zapusti rojstno mesto in se poda na novi dom, kot žena junaškega Vita. Na starem trgu, v hiši strica Gregorja jemljejo od nje slovo, ki je ne vtegnejo spremi na Visoko.

„Bodi zdrava, mila nam Lavra!“ pravi Herbart Turjaški. „Ljubljana izgubi najboljšo, najlepšo svojo hčer, pa ponosna je zraven zgube, ker zna ceniti tvojega Vita. V imenu mesta ti želim vso srečo na lepem Visokem!“

Stric Gregor je še prekrižal svojo srečno netjakinjo z blagoslovljeno vodo, in potem so se popeli bliščeči jezdarci na čile, okinčane konjiče, ter se začeli pomikati naprej; vozovi so se polnili in sledili jezdarcem in gledajoče ljudstvo je vriskalo, in ko se prikaže na pragu slavljena nevesta, ni bilo konca trušču in veselemu hrumu. Vse kliče Lavri in Vitu in stricu Gregorju nasproti; klobuki letajo nad zbrano množico; neštevilne roke z belimi robci se dvigajo kvišku, in odhajajočej ljubljenki vošijo sto sreč. Ko se tudi Lavrin voz pomakne naprej, zažene ljudstvo neizmeren krik in mnogo časa mine, dokler zadnji klici ne potihnejo.

„Kako se tvoje sreče veselim, predraga Lavra“, reče jej Marija, Stanislajeva žena, sedeča v vozu z njo, „ponosna smeš biti, ker Ljubljana še ni častila tako, kakor tebe, ktere neveste.“

„Res je, da me sreča gladi, da mi vse gleda množiti veselje, pa ljuba Marija, ena misel me pri vseh svečanostih, pri vsem radovanji zapustila ni, misel na zadnje besede viteza Vovka, ki jih je izgovoril bivši zadnjokrat pred menoj. Vitezove besede so mi grenile najmilejše veselje.“

„Kaj pa je rekel vitez temnega obraza, ljuba?“

„Zarotil se je, da se mora maščevati prej ali pozneje“, reče Lavra, in groza jo strese, ko se spomni hudobno sevajočih oči Marijinega svaka.

„Bodi pametna, pa zabi teh besed. Saj veš, da ljudje, ki si ne morejo drugače pomagati, in svojim željam zadovoljiti, srd svoj s tim tolažijo, da žugajo in proté celemu svetu. Zabi Vovka in njegovih praznih besed!“ prosi Marija.

Ker je pot veselo družbo vodil blizo Dvora mimo, je Stanislav prisilil celo svatovšnjo, da se je radovala en dan v gradu Vitovega prijatelja. Potem so se vzdignili dalje na Dolenjsko, in Stanislav z Marijo je tudi moral ž njimi na pot, ki je polna šal in veselja.

Mrak se dela in mesec je priplaval na obzorje. Ne minejo dve uri, ko bode v obilnej mesečini zagledala Lavra Visoko. Čez ta grič še morajo priti in prikazal se jim bode razsvitljeni grad. Lavra se ozira po okolici, ki se v luninem svitu prostira pred njo, petje jej doni na uho. Blizo voza jašeta skupaj presrečni Vit, in enako srečni stric Gregor. Cesta vodi zdaj navzgor; na obeh straneh se širi lepa, gosta šuma. Počasi se premika vrsta potnikov naprej, ker je pot nekoliko strma. Črn oblačič zakrije mesec, da tema obda našo družbo.

Pok! — Pok! — zagrmí v istem trenotku od vsake strani iz lesa, in Vitov in stricev konj omahne in pade na tla, in s konjema jezdarca. Vražji smeh se začuje iz lesovja; krik nastane in velika zmešnjava.

„Vit! Stric!“ zavpije Lavra, in omedlevša padé v blazine nazaj.

A satanska hudobija je spodletela. Mesec stopi iz oblaka, in v njegovem svitu se vidi, da sta se Vit in stric Gregor ravnokar izmotala izpod konjev. Hudobneža vitez Vovk in njegov pomagač Lukež sta slabo zadela, ker se je bil mesec skríl za oblak. Vendar sta menila, da sta dosegla svoj namen, ter se spustila v beg. Nikdo ni mislil v prvem strahu pognati za njima. Le konja sta, smrtno ranjena, končala življenje.

Na vrhu gričevem je mala planjava, prost kraj. Zraven ceste stoji visok, rudeč križ, znamenje našega odrešenja. Okoli križa kleči in glasno moli vsa družba, namenjena na Visoko. Vroča molitev puhti iz vsakega srca in hvaležna solza igra v Lavrinem očesu: Hvala in slava Ti, Oče nebeški!

Čudno! Ko je odmolila družba in se podala naprej, polnilo je še večje veselje vsim srca, kakor pred prigradkom v lesu. Petje se je začelo glasiti v dol in zdajci se začujó pesmi od vsih strani; ljudje spoznajo, da se Vit vrača z mlado ženo na Visoko, ter mu pesmi pevajo v pozdrav.

Pred njimi se zasveti Visoko!

Vit je bil toraj grajščak na Visokem. Dolenjska stran ima mnogo lepih krajev, pa lepšega ni, kakor okoli tedanjega Vitovega gradu. Človek kaj rad gleda po okolici lepega pomladnega dné iz kakega griča. Prelepi razgled pa je bil iz Visokega, ko so drugo jutro po veselem prihodu Vitovi prijatelji in spremljevalci z Lavro občudovali krasni svet okoli gradu. Proti zahodu molé visoke goré v čisti zrak; vrhovi so še s snegom pokriti in se čarobno v solncu bliščé. *Kakor ogromen zid varujejo te gore mično dolino, ki se širi pred gledavcem. Srebrn trak se vije bistra rečica skozi njo, izvirajoča tamo v gorah; čista, kakor postrvino oko, goni svoje male valove proti vzhodu in zlato solnce se ziblje v njej. Kakor da bi ne hotela rada zapustiti te ljube dolinice, teka sem ter tje skozi temne loge, skozi in mimo belih vasi. Ozrimo se na desno ali levo, ali pogledamo proti vzhodu, moramo reči, da je blažen ta kraj. Kako se vzdigujejo po malem iz doline lahkotni griči, in iz tih gričev se odmeva slovensko petje! Na njih raste toliko čislano rudeče vino in zdaj, spomladi, vse mrgoli v vinogradih pridnih delavcev. Veselje se je razlegalo po tih gričih od nekdanj, in se bode, dokler jih bo Slovenec obdeloval. Nad vse te griče pa se dviga ponosno Visoko, lepi Vitov grad.

Na Visokem je trajalo veselje več dni. Vedno so prihajali okoličani, pozdravljat mlado gospo, o kateri se je zdajci razvedlo okoli Visokega, kako so jo Ljubljancanji radi imeli, in kako je dobrega srca. Veselje je med ljudmi

prikipelo do vrha, ko so zaznali, da ostane Lavrin stric, duhovnik Gregor na Visokem in da bode toraj okolica imela svojega dušnega pastirja; kajti tistih časov je bilo težko duhovnov dobiti.

V celem prostornem gradu je bilo polno radovajočih se ljudi. V obojih dvorih so bile postavljene mize, za ktere je smel vsakdo, ki je prišel na Visoko. In mize so nosile obilo mikavnih stvari, in Vitovi sluge so pridno stregli s priljubljeno domačo kapljico, da se je vedno večja radost vnemala v srcih. Tudi pred gradom, kjer je bilo mnogo prostora, so se vsedavali okoli lipe, ter napivali zdravice Vitu in lepej Lavri. Večkrat pride grajščak in tudi Lavra, ter stopata med veselimi ljudmi okoli, pogovarjaje se tu in tamo. In vsaka beseda, ki jo mlada gospa izgovori, je množici tako všečna in ljubeznjiva, da je prehvaliti ne more in se radostni klici odmevajo v nebo. Kedar kdo zdravico izreče ljubeznivej, prijaznej gospôdi, zagrmi po vsem gradu:

„Živila Lavra! Živil Vit!“

Pred gradom na trati se osnuje narodni ples pri narodnem petji. Ko si odpočijejo od viharnega plesa, zopet pojo narodne pesmi, kakor tisto:

Stoji, stoji tam lipica,
Pod lipo hladna senčica,
Pod lipo mizo kamnata,
Na štiri ogle rezana.

In stareji možjé so tudi poskušali pevati med seboj, veseli med veselo mladino in smeha je bilo obilo, ko je prileten možek z rudečkastim nosom prav dobro zapel:

En starček je bil,
Je vince rad pil,
Ko je kupico popil,
Je pa drugo nalil.

Navdušenje za Vita in gospo njegovo je bilo od ure do ure večje. Z živo pohvalo je nekdo dalje časa govoril, da je za takega ljudomilega grajščaka, kakor je Vit, pripravljena vsa okolica vse darovati, tudi o času potrebe umreti. Vsi, ki zamorejo nositi orožje, pojdejo z njim v boj! In kmalu se je pričela popevati bojna pesem in sablje so se blesketale v solncu:

Moja svitla sabljica
 Bo zdaj moja ljubica,
 Ta me bo objemala,
 Da bo kri se vlivala.

Moja svitla pušica
 Bo pa moja ženica,
 Kogar ona položi,
 Nikdo njega ne zbudi.

Prav norčavo je poskakoval mlad mož, o katerem nikdo ni vedel, kdo da je in od kodi. Obnašal se je, kakor da bi bil izrečito povabljen na Visoko, delat burke. Ako ga je kdo prašal, kako mu je imé, je zavpil, da so ga Lukeža krstili, in mnogokrat pel s šaljivim obrazom:

Nikolj ne bom pozabil
 Očeta svojega,
 Ki zmiraj me je vabil:
 Sin! pit ga pojdiva!

Pa Lukež Vohač, ki je bil ta norčavec, je sčasom prehudo začel divjati in nazadnje se kregal s služabniki. Ko ga redovatelj Jurko, Vitov strežaj, zastonj opominja, naj bode mirneji in Lukež še groznejše vpije, potisne ga Jurko iz Visokega.

Pobiraje se na strmem potu Lukež pesti dela proti veselemu gradu.

V.

Nasprotna brata.

Primi celov, zemlja mila,
 Primi srce moje v dar,
 Da bi vedno matka bila
 Nepozabljena nikdar!

R. Razlag.

„Kaj da vendar Lukeža tako dolgo ni iz Visokega?“ se pogosto praša Vitez Vovk, ker mu je samemu v Zavrhu dolg čas in ker ga že silna radovednost žene, kako so reči na Visokem. Lukež se je bil podal na Vitov

grad, da bi se sam prepričal, koliko zmešnjave sta storila on in vitez v Lavrino življenje, ker sta jej podrla moža in strica v prah. Pa dolgo mora čakati vitez, da Lukež pride v Zavrh nazaj.

Na videz truden prijaše vendar Vohač nekega večera ter se nevtogoma poda v vitezove sobe. Smeh sili Lukeža in gnjev ga tlači zajedno.

„Pa moj Lukež, kaj se tako nenavadno kiselo držiš?“ ga urno nagovori Vovk, ter svitle male oči pazljivo vpré v njega, hoteč Lukežu brati iz obraza dobre ali slabe novice.

„Gospod, ob pamet pridem, ob vso pamet, prej kakor vam vse dopovem. Menim, da se nisva rodila srečnega dné,“ izdihuje Vohač ter išče, kamo bi se vsedel.

„Kaj? Povedi! Kako je na Visokem?“ sili Vovk in potegne vspehanega Lukeža k sebi na stol. „Kako je na Visokem? To najprej hočem slišati.“

„Kako je na Visokem?“ ponavlja vprašanje zviti Lukež. „Ravno tako, kakor si vi ne želite. Vrag se z nama igra, kajti vedite, — pa saj me tako grozno ne gledite! — konja sva postrelila, ne pa Vita in strica Lavrinega! Pri tem takem bi pa naj človek ne prišel ob pamet?“

„Kaj praviš, kaj? Lažeš!“ kriči Vovk, da Lukež strahom vstane ter nekaj korakov odstopi. „Nisem videl pasti oba,“ divjá vitez dalje, „nisem čul vpitja, Lukež, in ti praviš, da to ni res?“

„Jaz sem tudi videl pasti oba, vitez, namreč konja, jezdarčema pa nisva lasú ne zakrivila. Saj imam zdrave oči, in sem bil dva dni zdaj na prijaznem Visokem, ter imel dosti časa se prepričati, da sta Vit in stric Gregor tako zdrava kakor vi ali jaz, vesela pa tisočkrat več. Še jaz sem bil, ne bodite hudi, na Visokem vesel ter tamo kratek čas užival, dokler me niso potirali skozi grajska vrata zavoljo neke malenkosti, da sem si komaj zaceljena kolena zopet odrl. Za to sem pa obljubo storil, da se znosim nad komur le mogoče na Visokem za tako prijazno ravnanje z mojo osebo.“

Posebno mi je v spominu ostal ošabni Jurko, nekakov prvak Vitovih hlapcev, njegovih pesti ne bom pozabil. — Pa da vam rečem, tako veselje je kraljevalo na Visokem, toliko ljudstva, toliko plesa in petja, in grad tako imenitno okinčan, da —“

„Molči, pa se poberi!“ zagrmí razkačeni vitez, ter z roko vdari po mizi. Vohač se namuzne ter tiho izgine izpred oči svojega ljutega gospoda.

Vitez odpre okno, da si vroče čelo ohladi v nočnem zraku. Nasloni se ter gleda v tiho, mirno noč. Zdaj pride mesec na malo obzorje nad Zavrhom in obsije Vovkovo lice, ktero se je zelo spremenilo od jeze in srda. Krv mu sili v glavo, srce viharno bije, kakor da bi hotelo razgnati prsa. Da je črna tema, videlo bi se jasno svetiti vitezovo oko.

„Ti prokleti mesec!“ škriplje Vovk in pesti dela proti nedolžnej luni, ki mirno sveti v hrib in dol. „Ravno, ko hočeva vstreliti, se skrije, ravno tedaj! In se ne drži, kakor da bi me zdaj zasmehovala? Oj ti!“ —

Okno zatelebne zopet ter se poda spat, pa spanje beži od njega, še le proti jutru malo zatisne oči, in ko ga beli dan prebudi, prva beseda mu je kletev, da mu je spodletela zlobna namera.

Vohač stopi v izbo. „Ako kaj smem govoriti, vam to-le naznanjam: Vaš gospod brat vas je prišel obiskat! Stanislav iz Dvora je tu! Stanislav je tudi bil na Visokem in še kako dobre volje!“

„Bodi mi tih o Visokem, ako hočeš, da ti glave ne strem. Kaj pa Stanislav hoče? Le naj pride, sem radoveden, kaj bode prinesel. Že dolgo nisva govorila. To je brat!“ —

Pri zadnjih besedah stopi Stanislav v sobo. Brata si zdaj stojita nasproti.

V Dvoru sta se rodila oba; Vovk je leto in nekaj stareji. Ista mati ju je dojila, isti oča ju pestoval, a vendar svet ni videl različnejših bratov, kakor sta bila Vovk in Stanislav. Različna sta si bila po duši in telesu. Vovk je mala, slabeja postava proti visokemu, krepkemu Stanislavu. Kakor je moško in odprto Sta-

nislajevo oko, tako nemirno se suče Vovkovo, skušajoče se skriti za gostimi obrvami. In kako različno je še le bilo njujno dušno življenje! Kako nasprotna sta si bila v svojih mislih in djanjih od mladih nog! Vedno se je razlegal krik po Dvoru in okoli Dvora, in ako si poprašal, kdo da ga dela, vsakdo ti je odgovarjal: Mali, poredni Vovk. Ako je kedaj Stanislav bornemu dečku podaril svoj kos kruha, gotovo je Vovk kje potem reveža, ki se je že kruha veselil, pristregel, mu iztrgal kos ter ga še povrh naklestil. Roditelja sta vse poskušala, da bi poredneža zboljšala, pa vse je bilo bob v steno. Nikdo pa ni znal mladega Vovka huje razjeziti, kakor da je omenil dobrega, pridnega Stanislava.

Ko je Vovk odrasel, ostal si je enak, le da je še zoprneje se obnašal. Bil je prava kuga, kakor se pravi, za Dvor. Oča je bil večnega vrišča in prepira sit, ter želel sinu od sebe, kajti Vovk se je včasih hudo pregrešil zoper otroške dolžnosti. Pride nekdanj ta čudni sin Vovk domu ter naravnost stopi pred očeta. Kje da se je potepal pretekle dni, za to ni smel nikdo poprašati, tudi oča ne. Temu je le kratko razložil, da si želi samotni Zavrh in da mu ga naj oča, ako mu je ljub mir, prej ko mogoče kupi. Očetu je bil ljubši mir, kakor denar, in toraj je kupil Zavrh od dosedanjih, v slabem glasu stoječih posestnikov za porednega Vovka. Mladi vitez Vovk še slovo ni vzel od roditeljev ali od brata, samo potuhnjenemu Vohaču je mignil, pa sta odjezdila v Zavrh.

Obiskal ni več rojstnega Dvora; še tedaj ni vtegnil priti, ko mu je mati umrla, dasitudi ga nič ni zadrževalo. V Ljubljani se je včasih prikazal, pa gotovo tedaj ne, ko se je zbirala moška mladina, da jo vdari proti sovražniku. Ljudje so tudi pravili, da se izogiba cerkev, kakor hudič križa ter ga imenovali „črnega viteza“, morebiti tudi zavoljo njegovega zatemnelega Zavrha. Zgodilo se je vsled takih in enakih Vovkovih lastnosti, da ni bilo človeka najti, ki bi „črnega viteza“ vsaj po imenu ne poznal, pa čislal ga ni nikdo, ljubil še manj; in ker je vitez to čutil marsikterokrat, začel je misliti,

da ga svet sovraži in po krivici, ter duhtal v svojem Zavrhu z Lukežem, kako povrniti to sovraštvo celemu svetu.

Hudobni ljudje sovražijo vsakega dobrega človeka. Ako je kdo proti Vovku govoril o njegovem bratu Stanislavu, videla se je jeza vitezu na obrazu; in še bolj je črtil dobrega brata, kedar je čul pripovedovati, kako se je Stanislav tu ali tamo slavno obnašal. Vsikdar se je zdelo Vovku pri takih priložnostih, da mu vse to ljudje nalašč na ušesa vežejo, kakor da bi hoteli reči: Glej ti vitez Vovk, ti si pa tak malopridnež! Enako kakor brata je črtel druge poštene možake, kakor Herbarta Turjaškega, Vita, strica Gregorja in druge. —

Nasprotna brata si toraj zdaj stojita nasproti.

„Da si mi zdrav, brate!“ spregovori prijazno Stanislav ter Vovku desnico poda. „Ker tebe ni nikdar v Dvor, pridem jaz v Zavrh.“

„To je lepo, Stanislav, da me obiščeš! Bil si pač vedno dobri Stanislav!“ Tako odvrča vitez Vovk s komaj prikritim gnjevom. „Vendar kako je to, da si tako shujšal, odkar sva se zadnjokrat videla?“

„Vidiš, da se na palico opiram. To sem prinesel iz zadnjega boja domú. V vojski, v kateri sem bil z Vitom, me je zadela turška pušica v desno stegno ter me neznatno skoraj ranila, pa pušica je bila ostrupena. Toraj hujšam, dragi moj brat. Rana ne celi, in strup se počasi širi po vsem telesu, in prej kakor pride zopet pomlad, bom počival pri svojih prednikih.“

„Kaj govoriš? Ti umrî? Kaj še!“ naglo poreče Vovk; lice se mu zasveti, kakor da bi ga vesel čut prešinil. „Jaz, jaz, ki toliko trpim, jaz prej nego ti!“

„Saj ti je znan učeni Milvanus v Ljubljani. On, ki za vsako bolezen zdravila vé, on mi je naravnost povedal, da ni leka za-me, da se naj pripravim za odhod iz tega svetá. Sam dobro čutim, kako pešajo moči od dné do dné; prepričan sem, da ima Milvanus pravo. Jaz, ki sem že mnogokrat smrti gledal v oči, se je tudi zdaj ne bojim. S teboj pa bi se rad še kaj pogovoril, prej kakor odbije zadnja ura, rad bi te to in to prosil.“

„Prosim te naj jaz, ne govóri tako, Stanislav!“ opominja Vovk z ginljivim glasom, vendar težko zadušuje veselje, ki se mu je vnelo v hudobnem srcu.

Sedeta k mizi in Lukež donese zlatega vina, da trkneta na zdravje.

„Prvo je,“ prične Stanislav „moj ljubi brat, da me nehaš mrzeti, me sovražiti; da mi odpustiš iz srca, ako sem kaj zakrivil zoper te. Nerad bi šel iz sveta, da ne bi se z bratom spravil.“

„Pusti to, Stanislav, pusti! Jaz ne gojim nikakove jeze zoper tebe, ako tudi se res nisva nikoli posebno dobro imela. Kaj jaz morem za to, da nisem tako mehkega, rekel bi, tako prikupnega značaja, kakor ti? Kaj jaz morem za to, da nisem od matere narave tako obdarovan, kakor drugi ljudje? Ako sem pa v premoženju malo prikrajšan, nič ne dé; še lahko živim. Pa, Stanislav, to, da nisi ne le rekel za-me dobre besede pri Lavrinem stricu, timveč menil, da Lavra ne sme v Zavrh, to ni bilo bratovsko od tebe, pa naj bode pozabljeno.“

„Ali Vovk, reči moraš sam, da Lavra ni hotela vedeti nič o tem, da bi postala tvoja žena. Kdo bi jo toraj silil v zvezo, za katero ne mara. Stric Gregor? Tudi nima take oblasti. In le pomisli, — saj smem odkritosrečno govoriti, — le pomisli, kako se je začelo govoriti o tebi, ker se nikdar, nikdar nisi podal zoper naše sovražnike, ki na vsih stranéh prežajo, kako bi nas zatrli. Vsakdo že praša, čemu nosi vitez Vovk meč?“

„Nosim meč“, odvrne nekoliko srdito Vovk, da branim samega sebe, ako me kdo napade; nosim meč, ker imam pravico, ker sem vitez. Pa nikdar ne pričakuj, Stanislav, da bi se jaz za druge ljudi kedaj v nevarnost podajal. Kaj imaš ti zdaj od tega, da si se dal Turkom raniti? Ostal bi bil doma in si ohranil zdravje!“

„Kedar kliče domovina — —“

„A kaj domovina!“ seže Vovk naglo v besedo. „Ta reč se že tako, da naravnost rečem, neumno rabi, da se mi v resnici gnjusi, ker se vedno ropota o domovini.“

„Beseda domovina ni ti mila, Vovk?“ popraša Stanislav.

„Ne vem, kako bi se to moglo zgoditi, ker me le hoče jeza zgrabiti, kedar čujem to besedo. Domovina! Kaj je to? In Lavrini stric je še nekdanj rekel celó pobožno: Naša lepa slovenska domovina! — Bi se naj človek ne jezil ali vsaj smejal, ko čuje tako žvekanje? Kaj, Stanislav?“

„Najboljši ljudje, ki so se kedaj rodili v svet, so goreli za domovino, in moj brat bi se ne prišteval rad tim ljudem? Najslavnejši pesniki vsih časov so najkrasnejše pesmi zlagali o domovini ter povdarjali, da je slavno in sladko umreti za njo! In ti Vovk bi domovine ne ljubil, ne bil pripravljen žrtovati kaj za njo?“

„Naj ti nekaj rečem, Stanislav. Tisti ljudje, ki so kvasili, da je neizrečeno sladko in slavno umreti za domovino, ravno tisti ljudje so radi pobirali peté pred sovražniki, in še mojstri so bili v tem. Možaki take baže, kakor je stari rimljanski Horac, mi ne dokažejo nič. Če se ne motim, se ravno ta Horac prizadeva v nekej pesmi mladini natvezati, češ kako je sladko in slavno umreti za domovino; isti Horac nam pa v drugi pesmi brezsravno pripoveda, kako jo je vlil pred sovražniki nekdanj. In pravo je imel, da se ni dal posekati.“

„Ako kdo pobegne pred sovražniki, kar se je tudi že zgodilo, in se še bode, zamore to tebi povod biti, da se domovine s celim srcem ne okleneš? Je še kateri narod beg kot slavno delo poveličeval? Si ni ves svet v tem ene misli, da je slavnejša smrt v hrumu ljutega boja, kakor dolgo življenje, pridobljeno si morebiti po sramotnem begu. Ako je ves svet tega prepričanja, da je človekova dolžnost ljubiti domovino in to ljubezen tudi o potrebi v djanju pokazati, se hočeš ti, Vovk, tako ponižati, in ogrditi, da bi si upal reči: Jaz ne maram za domovino?“

„Jaz nimam, jaz ne poznam domovine“, kratko odvrne Vovk.

„Vsak človek ima svojo domovino, toraj tudi ti.“

To je tista draga dežela, v kateri se človek rodi, v kateri toliko rad živi; tista mila zemlja, v kateri si kedaj počivati želi. Le prašaj nesrečnega, kterega so neugodne razmere pregnale iz domovine, če ne misli vedno nanjo, če mu ne koprni srce po njej. Solza mu kane iz žalnega očesa na lice, ako pride gotova vest, da ne bode v domačej zemlji prostorčeka, kjer bi mogle počivati njegove kosti. Na tujem ne čuje sladkega jezika, kterega glasovi so mu v zibelki prvokrat doneli na uho; v katerem je klicati začel mater in očeta, sestrice in brate; v katerem je molil prvo molitvico. In v domovini so si vsi bratje in sestre, ker govore tisti jezik, ker jih veže tista zemlja, tisto podnebje. Vovk, ti zamoreš doma ostati, ko pridere sovražnik in tepta po tej ljubej domovini, jo pustoši, in razdira? Ti zamoreš doma ostati, ter ne pomagati in ubraniti, da sovražnik tvojih rojakov ne grabi in goni v krvavo sužnost? To ti zamoreš, Vovk? In vest ti zamore reči, da se nisi pregrešil zoper važno dolžnost? Ni res, ne, Vovk, da bi ti včasih vest ne očitala, da bi te ne gnalo nikdar v vrsto srčnih braniteljev domovine! In dalje; ako v tej ljubej deželi ti in tvoji rojaki slovenski jezik govore, zakaj bi ne rekel, da ti je domovina slovenska? Da je lepa, krasna in mila, moraš sam priznati. Kdo bi toraj ponosno ne rekel: Naša lepa slovenska domovina! Kdo bi je ne ljubil, zanjo ne delal, ne žrtoval za lepo slovensko domovino!“

„Pusti to, Stanislav; znano ti je, da jaz takih reči nikdar nisem razumeti — hotel. Kaj meni mari za slovensko domovino! To so samo take besede in ti boš med našimi plemenitaši skoraj sam s svojo slovensko domovino.“

„Ne, nisem sam te misli, dragi moj; mnogo jih enako misli, kakor jaz. Ako bi pa tudi kedaj to mišljenje, to prepričanje o naši domovini, o našem slovenskem jeziku, o naših domačih šegah med plemstvom izginilo, na večno ne bode spalo, zopet pride čas, ko bode ogrevalo in navduševalo vsa srca. Če si tudi ne bode popolnoma svest ta ali uni te domoljubne misli, v djanji nikdar ne bode manjkalo domovini sinov, ki jo

bodo branili z roko ali z umom; ki bodo širili ljubezen do nje, širili slavo njeno po svetu; ki bodo v čisljih imeli domovino, katero so nam izročili, jezik, kterega so govorili, vero, v kterej so nas odgojili naši očetje. Brezi skrbi bi umrl, samo da bi zamogel poprej svojega sina v tih načelih utrditi, to trojno ljubezen vsaditi mu v srce: Ljubezen do doma, ljubezen do naroda, ljubezen do vere!“

„Meni je to geslo kar nič vredno“, povzame Vovk. „Domovina! Doma sem lahko povsodi, saj je svet velik. Narod! Kaj je na enem človeku ležeče? Če jaz nič nočem vedeti o svojem narodu, če jaz nič ne delam zanj-ga, kaj za to? In vera, vera! Koliko je ver na svetu, nasprotnih, manj ali bolj neumnih! Moja je ta, da nobene nimam.“ —

Dolgo sta se tako pričkala brata in prepirala, zjediniti se sevéda nista mogla. Na enej strani srce, ki bije za vse, kar je dobro in lepo v blagem pomenu; na drugej pa srce, v kterem že ni poštenega čuta več, v katero so se ugnjezdile nizke strasti, noseče slab sad.

Stanislav vzame slovo od sebi toliko različnega brata. Danes je še le izvedel, kako daleč sta nerazen.

„Toraj se ločiva, ne kot nasprotnika, kot ljubeča se brata!“ pravi Stanislav, roko podajaje.

„Če tudi jaz na ogled ne nosim in postavljam svoje ljubezni, ne meni nikdar, moj Stanislav, da bi je ne imel v srcu. Če sva tudi raznega značaja, brati si ostaneva vendar-le.“

„To tudi, Vovk: Stoj na strani mojej Mariji, kedar mene več ne bo. Pomagaj jej, svetuj jej, tolaži jo. Vdova potrebuje podpore. Glej na to, da se Milan tako izredi, da bo čast delal svojemu stanu.“

„Tvoje želje hočem, kakor je bratu spodobno, izpolniti; bodi prepričan. Koliko je že star tvoj Milan?“

„Tri leta in nekaj čez. Brhek dečko je, da ga je veselje gledati in njegov ded, najin oča, me vedno naganja, naj mu unuka pošljem za nekoliko časa. Kedar bode trgatev, tedaj.“ —

Brata se poljubita. Blizo s takim občutkom je Vovk svojega brata objel ter stisnil na prsa, kakor nekdanj na vrtu Getzemanskem glasoviti Judež svojega Gospoda.

Stanislav se je že davno odpeljal, pa Vovk še vedno tamo stoji, kjer sta se ločila ter gleda po cesti, po kateri je oddrdral bratov voz. Kaj neki tako strupeno gleda? Kaj mu je sicer blede obraz ožarel? Zdaj mrmra nerazumljive besede, zdaj s pestjo žuga za onim, katerega je ravno poprej poljubil. Začne si roke méti ter se glasno smeji, gledajoč še vedno za davno izginolim bratom.

„Le umri, Stanislav! Prej ko se vganeš, bolje je. Lahkeje bom dihal, ko zvem, da te ni več. Ha! Stanislava ni več! Sladka misel! Kako sladka še le bude resnica! Dokler še živi, dozdeva se mi vedno, da stoji za menoj ter gleda na vsako mojo stopinjo. Še v spanji se mi prikaže brat, očitaje mi, češ da se viteško ne obnašam. Zakaj bi jaz nikdar ne imel mirú? Toraj le umri, kmalo umri, Stanislav! — Pa kako bi bilo to? Kako bi se dal Dvor, v katerem zdaj Stanislav kraljuje, spraviti v mojo last? Dvor je lepše posestvo, kot ta-le Zavrh; to se ne da tajiti. Zavrh in Dvor, oboje bi rad imel. Po smrti Stanislajeveje kaj ko bi jaz bil varuh malega Milana? Dečko bi kmalo šel za očetom; za to bi že jaz skrbel. Pa vdova? Kaj počnem z njo? Lukež Vohač je zvita buča, to se ne da odreči; on mi bo pomagal pri tih težkih vprašanjih, on mnogokrat pravo zadene. To je pa moj sklep: Milana ti hočem izrediti, Stanislav, pa nekoliko drugače, kakor sam želiš! Ha! Ha! Kje si Vohač?“ —

Pa Vohač se ni dal priklicati. Kedar je imel svoje muhe, ni prišel na dan za celi svet. Najbrže se je v ktorej kleti pri velikem sodu kratkočasil s tim, da je štel, koliko kupic vina ima človek zadosti, da si žejo dobro pogasi. Lukež je to že mnogokrat skušal izvedeti; štel je, da je marsikedaj prištel do dvajset, trideset in še več, pa do konca še nikdar ni bil prišel. Toraj se je tolažil rekoč, da se njegova žeja ugasiti ne da.

Čez nekaj dni ga vendar vjame vitez Vovk.

„Ti si nehvaležen, Lukež, da ti povem. Kedar te hočem imeti, te ni! Hočeš, da se ločiva?“

„Da mi ne morete nič očitati, vam samo rečem, da sem bil minule dni hudo bolan, saj se mi mora poznati; in kar se ločitve tiče, vas prosim samo ziniti besedici: Idi Lukež! in Lukež bode zdajci odišel.“ Prepričan, da vitez ne more brez njega obstati, je Lukež pogosto tako ošabno govoril.

„No, Vohač, ti si pa resnično bolan, umiri se, ter vzemi tega zdravila!“ S temi besedami potisne polno kupico pred Lukeža, ki se je tudi kmalo umiril in prav vesel postal.

Dolgo sta se pomenkovala skupaj, ter pridno prijemala za kozarce. Videti je bilo, da vitez sili v Lukeža, ki pa dolgo privoliti noče. — —

„Sto zlatov! Moja zadnja ponudba!“ zarenči vitez na zadnje.

„Vdariva!“ se odreže Vohač.

VI.

Oporoka.

Zvezda se utrne —
In človeka črni pot ogrne,
Poleg njega zvesta duša joka,
Mrtvega na pare deva,
V solzah omedleva.

F. Cegnar.

Iz pustega Zavrha hajdimo pogledat v prijaznejši Dvor, Stanislavovo posestvo. Ni tako skrit Stanislavov Dvor med pustimi gorami, kakor Vovkov gradič. Lepa rodovita dolina se širi od Slavinih bregov na dolenskej strani; semtertje so raztreseni logi in pašniki, njive in senožeti, prašna in nasejana polja. Proti zahodu, kjer se začenjajo vzdigovati griči in vrsta večih in manjših hribov, stoji na koncu doline na malej višini Stanislavov Dvor. Daljša stran na četiri ogle zidanega gradu je obrnjena proti vzhodu in iz pomolja prvega nastropja se lahko pre-

gleda cela mična dolina notri tje do zelene Save; in iz štajerske strani se v solncu blišči sèm Sevniški grad in trg pod njim. Ako o primernem času stopimo skozi glavna vrata v veliki dvor, kterega obdajajo četiri strani gradú, začudi se naše oko nad lepoto okusno razdeljenega vrta; tukaj rože rade cveté, ker so varne pred hudimi vetrovi in jih hladi v poletnih solnčnih žarkih dobrodejni dež, kterega siplje stari vrtnar na svoje gojenke. Skozi zahodno grajsko stran pridemo v drug vrt, ki druží v sebi ne le, kar je očesu dopadljivo in lepo, timveč tudi druga koristna zelišča, jedilna in zdravilna. Kdor hoče poletnej vročini uiti, naj se vsede v hišico na koncu vrta, ali pa naj zapusti vrt in stopa navzgor hribovja, v gosto senco ljubodišćih jelk. — Gotovo, Dvor je lepo, prijazno ležeče posestvo. Srečni ljudje, ki prebivajo v zalem Dvoru!

Srečni ljudje? V blišćećih gradovih tudi ne vlada vedna radost, tudi ne prebiva nepopačena zadovoljnost. Tudi v njih z zlatom okinčane sobane se prikrade večkrat, kakor prosti človek misli, neizmerna žalost, ter na videz srečne prebivavce toliko občudovanega gradú sili, da točijo najgrenkejše solze! V bornej hišici še večí del sreča prebiva.

Minula je prijetna pomlad, prešlo poletje s svojimi hudimi urami in jesen se že bliža svojemu koncu. V Dvorskih vrtovih ni rožice več, vse so pomorili mrzli vetrovi, ki so prevzeli vladarstvo, ter pregnali še podleske iz zapušćenih travnikov, nemudoma tergajo zadnja peresca od nekđaj tako oživljenih vej.

Prebivajo v zalem Dvoru srečni ljudje?

Črna noć pokriva grad in njegovo okolico. Ljuto se tepejo vetrovi okoli prostornega poslopja. Od hribov se čuje mogoćen hrum, kajti vihar stresa lesovje. Grozno drvi Sava, in vzburkani valovi besnijo hrupeći proti sestri Donavi. Dež lije, kakor da bi se bilo pretrgalo nebo; silen vihar ga goni in bije na dvorske zidove ter skuša ulomiti šipe v oknih. Temen je ves grad, le eno okno na zahodnem koncu južne strani je slabo razsvitljeno. Zđaj se vidi luć; od okna do okna se pomika naprej do vzhodnega konca omenjene južne strani. Otdodi zopet hiti naprej na vzhod-

nej strani do srede. Tu obstoji. Pol okna se odpre. Hudi vihar, ne tepí deža v bleedi, skrbipolní obraz! Vsmili, grozovitnik, vsmili se, ter ne metaj težkih kapelj v nežne, solzne oči, ki hoté predreti črno noč! Molčí vsaj nekaj trenutkov, da začuje uboga gospa toliko zaželjenega ropota, kopit! A ti vihar si neusmiljen, le dalje bučiš! Ni ti mari za potnika, ni ti mari za materno srcé, ki hoče počiti prevelike britkosti!

Zopet hiti luč nazaj od okna do okna na konec južne strani in mlada bleada gospa tiho stopi v malo razsvitljeno sobo k postelji, ter z neizrekljivo žalostjo pogleda na bolnika, ki zdaj mirno spi. Poklekne k postelji, prime bolnika za roko in išče žilo; — počasi bije, vedno bolj počasi, in zdravnik je rekel, da, ako se to zgodi po noči, bolnik ne bode ure čez polnoči živel; in zdaj že celo uro slabeje bije najdražje srce, in poprej kakor udari eno po polnoči, bode nehalo biti po redno. Oklene se hladne bolnikove roke, nagne glavo in obilne solze tekó na-njo, na roko predragega moža.

So v zalem Dvoru srečni ljudje? —

Bolnik odpre trudne oči in proseč jih vpre v plaka-joče lice svoje soproge.

„Ne plakaj, moja Marija, ne plakaj! Prosim te, ne plakaj, saj me ljubiš! — Milana še ni domu?“

Tiho, lagano govori; oči se zopet odpró.

Uboga Marija! Kolikokrat je že hitela na sprednjo vzhodno stran ter razbeleno čelo silila v poznojesenski siloviti vihar! Kolikokrat je že vpirala oči na cesto, ki vodi proti Dvoru, da bi videla, jaše-li kdo proti gradu; da bi vsaj slišala kakšen ropot! Ničesar ne more videti, kakor neusmiljeno, črno, temno noč, ne slišati, kakor razuzdano tulenje borečih se vetrov.

In vendar njegova najvročejša želja je, da še enokrat vidi sinú, da še enokrat objame Milana ter mu zadnji očetov poljub vtisne na mlado cveteče lice. Pa Milana še ni, Bog vé, če še dospè o pravem času.

Stanislav, Vovkov brat, je bil spomladi rekel, da ni več dolga nit njegovega življenja; in žalibože, resnico je govoril. Moči so pojemale v enomer, ostrupena je že

skoro vsa krv, in kar je še dobre in zdrave, ta ne zamore poverniti zdravja. Stanislav je na pragu v večnost, pripravljen napraviti zadnjo važno stopinjo. Stric Gregor je bil v Dvoru, še ni dolgo; tudi njegov prijatelj Vit je bil prišel iz Visokega poslovit se od tovarša vojskinega. Vse je v redu, le svojega Milana bi še rad dobil Stanislav pred oči.

Danes zvečer bi že bil moral dospeti z Milanom oskrbnik Tomaž, najzvestejši služabnik v Dvoru. En dan je do deda, eden nazaj; pred dvema dneva pa je odjezdil, da bi Milana prinesel umirajočemu očetu in še ga ni! —

„Še ni Milana?“ je bil rekel Stanislav. Ljubezen zamore vse premagati. Marija vstane od postelje, si otrne solze in naglo stopa po stopnicah v družinsko izbo, kjer vsi klečé, moleči za svojega gospoda. Plak zaženó, videti vjokani, trpeči obraz Milanove matere, že tretjo noč ni prišlo spanje na njene trudne oči.

„Ni nikdo še ničesar čul, da bi se bližal Tomaž?“ popraša žalostna gospa. — Nikdo si ne upa odgovoriti. —

„Nič nismo čuli, milostljiva, pa jaz pojdem tretjokrat Tomažu nasproti ter pridem le k njim domu!“ Tako se čez nekoliko časa oglasi nekdo izmed hlapcev in izgovorivši izgine skozi vrata v temno noč.

Marija se poda zopet k Stanislavu.

„Mati Božja! Zavetnica moja, tolažnica mila, ozri se, blaga, na-me!“ Tako izdihuje reva, stopaje po stopnicah navzgor. Zopet poklekne k postelji, vzame desnico bolnikovo v roke in plaka, kakor še nikdar ni plakala na svetu. To jo nekoliko umiri.

Stanislav se zopet zavé; vesel mu je obraz, in okó se mu mirno sveti, kakor iz boljšega svetá. Milo pogleda Marijo z nežnim smehljanjem, ter jej stisne roko.

„Še ni Milana? Gotovo si niso upali oča moj v takem času pustiti unuka na pot. Tako je. Imajo popolnoma pravo. In ti moja mila?“

„Nehaj govoriti, nehaj, ker ti govorenje dela bolečino, Stanislav!“ prosi žena.

„Oj ne, bolečine nobene ne čutim več; skoraj bi menil, da sem zdrav, tako dobro mi je. Lahko govorim,

res. Naj toraj nekoliko s teboj, mila moja Marija, govorim, zdaj ko morem. — Vsedi se, draga, tu-sèm. — Ker me je Bog odločil, k sebi vzeti, ker te morebiti v kratkem zapustim, prosim te pri vsej ljubezni, ki bije v najinih srcih, ne žalostuj se, Marija. Kdo bi se ustavljal Božjim naredbam, kdo zoper nje godrnjal? Jaz pojdem v boljši svet, in ker vem, da me iskreno ljubiš, mi to privoščiš. Za malo časa le sva ločena. Ti tudi prideš za menoj v one blažene kraje, kjer ne bova več ločena, Marija! Tamo ne bova več ločena! Tamo, kjer ni bolezní, ne trpljenja, ne žalosti, ne solz; tamo, kjer naji bode sprehajala neizrekljiva radost, naji obdajala neminljiva sreča, tamo ne bova več ločena! Toraj ne žalosti se, ako grem pred teboj v presrečni kraj. Varuj se za najinega Milana, čuj! Za Milana se varuj!“ —

Rahlo jo potegne k sebi, ter drago ženo poljubi.

In zopet brezi truda nadaljuje: „Vse je oskrbljeno, oporoča je tukaj na mizici. Ti gospodariš, dokler da Milan ne odrase; ti, nikdo drugi. Milan bo gotovo, kakor se dobremu sinu spodobi, s teboj ravnal, sicer imaš odločeni del, da si lahko brezi skrbi.“ —

„Uči najinega Milana ljubiti Boga čez vse, zvesto držati se svete vere, ter ljubiti in braniti svojo domovino do zadnjega diha.“ —

„Daj ta poljub Milanu; tako. Obljubi mi, da se ne žalostiš, ako se kmalo od tebe poslovim. — Veš, nikar žalostiti se! — Večno ne bova ločena! — Bodi srečna, — Bog — bodi — s teboj — Marija!“ — — —

Mrtvaška sveča trepetaje sveti. V neizmernej bolečini moli blede gospa glasno: „Verujem v Boga Očeta!“ Tudi Stanislav moli zraven; ustne se mu premikajo. In ko domoli hrabra Marija do: „V večno življenje, amen!“ nehalo je biti Stanislajevo srce, duša z velikim zaupanjem je stopila pred Sodnika. Vdova vstane Marija, prekriža ljubljene obraz, zatisne oči ter poljubi belo čelo.

Na to se omedlevša zgrudi na tla. —

Milana toraj Stanislav ni videl več. Res, da prijezdi v jutrajnih urah oskrbnik Tomaž od deda na smrtno vspehanem konji. Živa duša si ga ne upa ogovoriti. Kje

je Milan? Kaj da je Tomaž prišel brezi Milana v Dvor? Kaj da tako žalostno gleda? —

Kakor hitro je prišel, poda se Tomaž v gornje izbe, povedat kako in kaj? Prvo je bilo, da pokliče pomoči omedlevšej gospi Mariji. Glasen jok se razlega po gradu, ko se razvé, da Stanislava ni več. Tomaž dopové starejim ženam, kako je silno skrbeti za gospo, da je prevelika žalost ne umori, nje, ki še cele svoje nesreče ne vé! Pri priči odjezdari hlapec na Visoko, naznanit žalostno dogodbo, drug se odpravi v Zavrh po brata Vovka.

Vihar proti jutru mine, oblaki izginejo in gosta jesenska megla se vzdigne, ko je pričelo solnce ogrevati. Zopet sije na zemljo v prijazni kraj okoli Dvora in gleda razdrtije, ki jih je napravil grozni vihar. Skuša tudi gledati skozi okno v grajsko kapelico, pa ne more, kajti črna zagrinjala odvrtačajo radovedno solnce. Mesto njegovih žarkov razsvitlja kapelico mnogo, mnogo sveč, razpostavljenih okoli odra, na kterega so položili Stanislava. Svitlo je, kakor pri dnevnej luči, v kapelici; v blesku voščeni sveč se sveti zlati križec v rokah umrlega junaka. Sladek mir je v njegovem licu, in zadaja misel na tem svetu morala mu je biti radostipolna, kajti smeh igra okoli bledih ustnic. Pred odrom je mizica, na njej pa razpelo in blagoslovljena voda; ljudje dohajajo, molit za mir in pokoj dobrega Stanislava in z rožmarinovo vejico škropé blagoslovljeno vodo na njegovo truplo.

Pride stric Gregor, pride Vit in Lavra, tudi Vovk ne izostane. Vse se je podalo že iz kapelice, samo Vovk je še v njej, pred svojim mrtvim bratom. Li moli? Kaj še! Vitez Vovk ne moli. H komu bi molil, ker Boga ne spozna. Mu-li mrtvi brat oznanuje, da je Bog, plačnik dobrega in hudega? Nekaj vendar vitez šepeta, z glavo kima, še celó roko položi na prsa. Toraj ga le dobre misli obhajajo? Velika zmota! Vse druge misli mu rojé po glavi, kakor dobre.

„Dobro je, da je vmrl Stanislav! Dobro, da te ni več, Stanislav! Saj se nisva mogla trpeti, kar se poznavata in dobro je človeku, ako mu nasprotnik stopi iz vrste živečih. Vedno, od mladih nog, se je obnašal proti meni,

kakor moj gospod, ter mi branil vsako veselje, rekoč, da je greh, neporednost, grdoba. In pozneje mi je očital, ker se nisem hotel v vojsko podati. Tako je: Enega zoprnika imam zdaj manj, za tim naj sledi drug za drugim in jaz, vitez Vovk, sem naposled sam in zadovoljen. Drug za drugim! In ti si se prvi umaknil meni, Stanislav in tako se naj umaknejo vsi! Vsi!“ — —

Stopi bliže pred sveto razpelo. Zona ga obide. Natančneje vidi zdaj bratov obraz, in zdi se mu, da ga je mrtvi Stanislav z milo prosečim okom pogledal. Rad bi v prsih mehkeje občutke potrl, pa zdaj mu nepremagljivo silijo na dan, pred njegovo dušno življenje.

„Ni mi bil zoprnik, ne! Stanislav, ni res, da bi me ti kedaj bil sovražil! Moje napačno srce te je pač vedno mrzelo, ker si ti bil mnogo mnogo boljši od mene. Dobrega brata nisem ceniti znal, nisem hotel. Dobro se še spominjam, kako me je rajni Stanislav nekdanj v mladostnih dneh vadal moliti pred podobo Križanega, ko mi je še prihajala molitev iz nepokvarjenega srca, ko sem še rad sklepal svoje otroške ročice proti Odrešeniku! In zdaj? — — — Trditi sem si že upal, da ni Boga! Ubogi vitez Vovk!“ —

Vitezovo srce je postalo rahlo, kakor navadno ni bilo. Rad bi iztrgal iz prs te nevšečne mu misli, bežal bi iz svetišča, izpred mrtvega brata bi hitel na polje; raji bi bil trdi brezsrčni Vovk, pa neka skrivna moč mu množi blage, zlahtneje misli, ter ga sili, da stoji le dalje pred bratom Stanislavom.

„Kakor sem živel dosedaj, dalje tako ne smem. Sovražen čut proti tebi, moj Stanislav, hočem uničiti, hočem se ravnati po tvojem izgledu, in — morebiti se zopet povrne srčni mir v trudna prsa! Pustiti moram, hočem pregrešni pot, po katerem hodim; popraviti sklenem tukaj, pred blagim, mrtvim Stanislavom, kar sem zakrivil, vrednega se moram storiti vitezovega imena, živeti hočem zanaprej, kakor se spodobi pravemu kristjanu in črne namere, ki sem jih gojil v svojih prsih, hočem zatreti, hočem pozabiti osnovo, katero izvršiti sem si postavil kot cilj in konec svojega življenja. Tukaj pri odru rajnega

brata stopim iz krive poti na pravično! Stanislav, odpusti, kar sem zoper tebe zakrivil! Tvoj blagoslov me naj spremlja v mojem boljše začetem življenji! Naj ti svet večna luč! Mir in pokoj ti, dobri Stanislav!“

Že prijema ganjeni vitez Vovk za rožmarinovo vejico, da bi poškrupil mrtvo truplo z blagoslovljeno vedó; že vzdiga roko, da bi napravil križ, ko mu zapazi oko, da je miznica malo odprta. Potegne in odpre — — in bil je zopet prejšnji hudobni vitez Vovk! V miznici je mnogo pisem, eno je veliko, zapečatenó; na njem se pa čita, da je Stanislavova oporoška. Pri občnej zmešnjavi o gospodovej smrti so domači ljudje vrgli to važno pismo v kako miznico k drugim, in slučajno se je dotična miza porabila pred odrom v kapelici.

Vovk ima zdaj to važno pismo v rokah. Vsi prejšnji, žlahtnejši občutki ga minejo, kakor pomladanski sneg. Pozabljeni so dobri sklepi, kakor se zabijo lahkotne sanje. Ozre se, nikdo ga ne vidi. Vtakne imenitno pismo v znotrajni žep in urno miznico zapré ter na strani poklekne, ker ravno zopet pride množica ljudi molit k mrliču. Z žalostjo na obrazu, s smehom in groznim veseljem v srcu, zapusti kapelico, sveti kraj, kjer je oropal mrtvega brata!

Hudobije svoje si svest, se izogiba ljudi in gleda priti do Savinih bregov.

„Kaj pa stoji v bratovej oporoški?“ praša se radoveden vitez Vovk, prišedši v gost les, kjer ga nikdo ne vidi. Pismo odpré, ter ga pazno prečita. V njem stoji, da je Marija varhinja svojega sinu. To je vitezu Vovku dovolj. Ako to pismo ugonobi, bode varuh on, in — — — Milana ni! Ha! Ha! Dvor je lep, in vse bode Vovkova last. Plašno se ozira, ko prikoraka do Save, ga li kdo vidi. Trese se. Kako bi počel z oporoško, da bi se ne bilo bati, da tudi najmanjši kosček ne pride na dan? Med ploščnata kamena dene pismo, ju križem preveže ter spusti v Savske valove. Na dnu reke naj se hrani dokaz njegove hudobe.

Umirjen se poda v Dvor in hinavske solze toči. „Glejte, kako ga je imel rad!“ pravijo si ljudje, videči Vovkov otožni obraz in solzne oči pri pogrebu Stanisla-

vovem. „Saj ni res, da sta si bila nasprotnika!“ Tako so rekli ljudje.

Oprta na Vita in Lavro spremi nesrečna Marija soproga k večnemu pokoju v rodbinskeji raki. Okó jej ne plava v solzah, nje izdihi pravijo, kakova žalost stiska njeno srce, kako želi, da bi tudi njo položili zraven Stanislava. Molitve so pri koncu in zdaj že ploščo uterjujejo nad rako. Marija se ne zavé več; morajo jo nesti od žalostnega kraja preč.

Na njeno večkratno vprašanje po sinu Milanu je Tomaž vedno le odgovarjal, da ga je še pustil pri dedu zavoljo nevarnega pota; tako govoriti so mu veleli vsi, kterim je povedal Tomaž, zakaj da se je povrnil sam. Pred tednom je stopil iz službe v Dvoru hlapec Jakob, rekoč, da pojde med vojake. En dan pred Tomažem pa prijezdi k Milanovemu dedu, ki ga je kot Dvorskega hlapca poznal in seveda Milan tudi. Povedal je dedu, da ima od Stanislava naročilo, Milana precej in varno spraviti v Dvor.

Nerad je pustil starček unuka od sebe, nerad se ločil Milan od deda, pa Stanislav zahteva sina nazaj, kdo bi se ustavljal? Jakob pa je izginil in Milan ž njim! Kdo bi to materi Mariji naznanil zdaj?

Po celej deželi, po vsih krajih so dali pozvedovati Stanislavovi prijatelji po Milanu. Ko bode imela Marija njega, živo podobo rajnega soproga pred saboj, utolažila se bode, in žalost bode nehala izpodkopavati njeno zdravje.

Pa teden mine za tednom, a nikdo ne pride, ki bi besedico vedel povedati o Milanovej osodi. Nikdo ni videl Jakoba, nikdo Milana. Lavra prevzame težavno nalogo, da nesrečnej materi rahlo razloži, kaj da Milana ni od deda. Misli se more, kako je bilo Mariji pri srcu, ko je izvedela to strašno novico o svojem izginolem sinu. Lavra tolaži prijateljico, ter si prizadeva dokazovati, da jej bode Bog prej ali pozneje Milana v naročje poslal nazaj.

Ko je začul ded, ki je na Štajerskeji strani doli živel pri svojih goricah, da je krivemu poslancu bil izročil predragega unuka in da je ta poslanec izginil z otrokom vred, pulil si je od žalosti bele lasé iz stare poštene glave,

očítaje si vedno, noč in dan, da je on sam kriv cele nesreče; zakaj je pa tako brezskrbno pustil Milana od sebe? In zdaj, ko Marija toliko potrebuje tolažbe po zgubi dragega moža, zdaj je on kriv, trikrat nesrečni starec, da nima sneha edine tolažbe. Hirati začne in prej ko pade prvi sneg, se ded preseli v boljši svet za svojim sinom in morebiti tudi za svojim unukom.

Da Milana ni več med živimi, je vsakdo rekel, čuvši povest, da so najdlji nekaj dni naprej na Savskem produ utonjenca, ki nikdo ni bil, kakor prejšnji Dvorski hlapec Jakob, in zraven njega Milanov klobuček. Najbrže so valovi lahkega otroka še nesli naprej na svojih hladnih ramah, dokler ga niso v daljnih krajih položili v zgodnji grob.

Čudili so se ljudje, da je imela Marija moči, prebiti tolike bridkosti. Vzela je najdeni klobuček ter ga obesila pod razpelo. On na križi je še mnogo, mnogo več prestal!

Vitez Vovk je dal pri svojej svakinji ne dolgo potem poprašati, kaj da pravi oporoka Stanislavova. A oporoka ni govorila nič, ker je ni bilo najti v Dvoru, v nobenem kotiču; ker je gnjila na dnu zelene Save. Za Marijine pravice niso toraj govorila nijedna pisma; morala se je reva po tem takem umakniti vitezu Vovku, ki je še povabil ni, naj le prebiva v Dvoru. Vzela ni ničesa iz lepega gradú, v katerem je mnogo veselih in žalostnih ur preživela, kakor razpelo in Milanov klobuček, ter se preselila na prijazno Visoko, kamor sta jo bila prosila Vit in Lavra. Na tihem upajoča, da še vidi kedaj svojega Milana, je pomagala odgojevati malo Anko, Lavrino hčer.

Dvor je zdaj Vovkov; pa ne trpi ga, da bi v njem prebival, zakotni Zavrh mu je ljubši. Prejšnji oskrbnik Tomaž ostane na vitezovo prošnjo, da gleda nad lepim posestvom.

VII.

Milan.

Ko na večer pride luna bleda,
 Lepa Vida spet pri oknu gleda,
 Da b' si srčno žalost ohladila,
 Blede luno je ogovorila:
 „Luna! Žarki lune! Vi povéte,
 Kaj mi sinek dela, moje dete?“ —
 Narodna.

Vitez Vovk je toraj zopet v Zavrhu, v svojem rajskem zakotju, kjer je malo ljudi in malo truščá in kjer s svojim Lukežem v tej puščavi lahko dela na svojej osnovi za dosežbo zaželjenega cilja. Lukežu to večno duhtanje vitezovo dela kratek čas in ne more si kaj, da ne bi včasih svojemu gospodu prav neumno predložil, kako bi se naj žlahtni vitez nad tim ali unim nasprotnikom znosil. Prašal ga je v dobrih urah pogosto, kako bi se neki dal celi svet podreti in pokončati, saj je celi svet Vovkov nasprotnik. Na razvalinah sveta bi se dalo vitezmu ponosno korakati, zamogel bi ošabno klicati pred sebe ljudi, ki so mu očitali nevšečne reči. Le malokedaj pogleda vitez v Dvor in vsikdar naglo odide, češ, da mu tukaj celi svet gleda na dno črnega srca. V svoje samotno gnjezdo nazaj prihiti, kjer je še vsaj nekoliko miren in vesel, in kedar je vesel, sedi z nerazločljivim Lukežem pri mizi in pije. V zadnjih časih mnogo pije, kajti ne more sicer zabiti bledega brata na odru, ne more zabiti oropane, iz lastnega Dvora pregnane svakinje. In še drugo ime mu vest vedno šepeta na uho: Milan! —

„Kaj mi pripovedáš, ljubeznivi moj Lukež, da je Jakob utonil?“ se široko smeji vitez, ko mu je Lukež to novico začel praviti.

„Sevéda! Sévéda! So ga že zagrebli! Gotovo ni bedak menil, da bode tako plačilo dobil. Toraj se je tako upiral, prej kakor je v mojo terjatev pridovolil; slutil je, ako človek kaj slutiti zamore, da ne priraste nič dobrega iz celega početja.“

„Po tem takim si ga težko dobil na svojo stran?“

„Izprva nič ni hotel slišati,“ pripoveduje Vohač dalje

„ko sem mu pa kazal svitle zlate, je nehal z glavo odkimovati, ter čedalje bolj pazljivo poslušal na moje besede. Razkladal sem mu prav široko in dolgo, da pri vsem, kar ima on storiti, ni za las krivice, ker Milana poprej kakor Tomaž prinese v Dvor. Ko je pa ugovarjal, zakaj bi se moralo vse to na tihem zgoditi, navezal sem mu, da samo to po zdravnikovih izrekah more ozdraviti njegovega gospoda, ako ta svojega Milana nepričakovano ugleda. Rekši mu še, da tudi lahko drugega dobim, le da je on pripravnejši, ker pozna deda in unuka, in da zraven mojega lepega plačila, deset zlatov, se ima še nadjati velikega darú od drugih strani, se obrnem, češ da hočem oditi ter rumenjake ropotaje spustim v mošnjo. Videl sem dobro, kako je željno upiral svoje oči v lepo, težko mošnjo.“ —

„Hočeš v treh dneh prinesiti Milana v Dvor ali ne?“ še rečem Jakobu.

„Hočem, gospod, ako ni to nikakova krivica, in ako ni nevarnosti zraven nobene!“ mi naglo odgovori.

„Ne eno, ne drugo, Jakob! Urnega konja dobiš, da gotovo v treh dneh prideš nazaj.“

„Pripravil sem mu iz vašega hleva konja za pot in vračajoč se v Zavrh, kaj mislite, s kom sem govoril?“

„Kaj jaz vem,“ odvrča vitez, „kakor to, da sem ti dal sto lepih cekinov zato, da mi Milana spraviš iz pota. Najbrže si se s katerim postopačem svojega rodú posve-toval; saj si le vendar cigan! — No, no, ti ne moreš zato,“ ruga se vitez Vovk.

„Ni res, da bi jaz bil cigan, pa oni je pa bil, s katerim sem govoril,“ trdneje izgovori Lukež.

„Kaj sta važnega tamo v lesovju sklenila?“

„Pravil mi je cigan, ko sem si ga prikupil z malim srebrnjakom, na moje vprašanje, da se preganja njegova velika družba, ter da se brž ko mogoče v prihodnjih nočeh vzdigne in poda v jutrove kraje nazaj. „Ti moj prijatelj,“ sem mu rekel, „bi ti hotel za dober denar enega mojih sovražnikov tako celó na tihem odstraniti za vselej? Věš — za dober denar!“

„„Zakaj ne,““ mi odgovori cigan; „„samo da čez tri dni nas že ni več blizo.““

„Tim bolje! Jutri zvečer je najlepša priložnost, in po noči odidete potem.“

„Izvrstno! Izvrstno! Za koliko, gospod? He?“

„Ni preveč deset takih?“ pokažem ciganu svitel zlat.

„„Malo, malo za delo težavno, pa vendar vam obljubim, da ga ne videte več, omenjenega sovražnika, če ga tukaj kje zamorem pristreči.““

„Ravno tukaj, na tem mestu, sredi lesa. Pazi cigan: Ako dobiš še deset zlatov več, napraviš, da tudi drugi izgine, tudi na tem mestu?“

„„Oba ob enem?““ — — prevdarja cigan. „„Dobro, napravim! Toraj — —““

„Jutri proti večeru, ali že v mraku prijezdi po tej cesti, dobro poslušaj cigan, na lepem konjiču, ki je tudi lahko tvoj, človek, kateri ima na konju pred seboj fantiča v rudečej sukunjici z belim klobučekom. Pazi: Oba ta moraš, kakor sem rekel, odstraniti, da ne prideta nikdar več živa med ljudi. To storiš, kakor ti je ljubo, da le izgineta za vselej. Pri jezdecu najdeš deset zlatov. Udari!“ —

„In cigan je od veselja poskočil, ter mi roko poljubil, ko sem mu naštel deset cekinov, rekoč, da naj ne zabi vrlega konja, z možem in dečkom pa naj počne, kar hoče, samo da ju več videti ne bo. Na to se je cigan skrtil v lesu in jaz sem hitel v Zavrh.“

„In kaj so cigani storili?“ vpraša Vovk, ki je dozdej zadovoljen poslušal.

„E kaj? To se na tanko ne more vedeti. Bržkone so kanalije oba zadavili ter pometali v Savo, ki je Jakoba že vrgla na suho, Milana pa še menim da žene naprej, če ga niso cigani rajši vzeli seboj.“

„Pa Lukež! Po tem takem še lahko kedaj pride nazaj?“ opomni malo prestrašen vitez.

„Kdo?“ nalašč praša Vohač.

„No — dečko — Milan!“ jeclja vitez.

„Kako to neki zamorete misliti? Cigani ga prodajo, Bog si ga vedi kje na jutru, in od ondod bode prišel nazaj?“

„Tedaj si prepričan, da se ga mi ni bati?“ željno izveduje vitez Lukeževo mnenje.

„Kakor gotovo je v tej kupici vino!“

„Trčiva toraj na najino zdravje, Lukež! Zvita buča, ki si pri tej barantiji osemdeset rumenjakov pribarantal! Lep denar!“

„Vi pa celi — Dvor! odvrne hitro Vohač; „in to, bi menil, je nekoliko več!“ —

Praznila sta kupice pri takih priložnostih, dok nista oba pri mizi zaspala. Večkrat se je pripetilo, da se Vohač ni zamogel na stolu v ravnotežju obdržati, in da je zropotal pod mizo. Debelo je zaklel in s polno kupico jezo potolažil. Včasih ni smel Lukež od viteza, cele dni in noči je moral zraven njega prepiti in Lukež je dobro vedel razlog in se vitezu na tihem smejal: Kedar je bil Vovk sam, videl je mrtvega brata pred seboj; zdelo se mu je, da vidi njega milo proseče oko. —

Kakor že vemo, je bil Jakob, zapeljan od Vohačevih zlatov in njegovih besed, prijezdil k Milanovemu dedu, ter unuka zahteval v imenu očetovem. Starec, nemoč ničesa sumbljivega opaziti, je unučeka varno opravil, da ne bi ga ze lo po poti, in mu dal poljubiti srebrno svetinjico matere Božje, katero je Milan nosil od rojstnega dne okoli vratu in katero je vsakega večera z materjo pred spanjem poljubil, ter besedice na svetinjici za materjo šepetal: Mati Božja! Prosi za nas! — Tudi zdaj jo poljubi in dedec tudi, ki mu na to rudečo suknjico popné, klobuček priveže, poljubi in blagoslovi, ter na konja k Jakobu povzdigne.

Dolgo je še stal starček, pa gledal za unukom Milanom, ktereга je videl poslednjokrat. —

Cigani so iz Azije doma. Sami pripovedujejo o sebi, da so nekđaj že v Egiptu prebivali. Iz Egipta jih je pa gospod Bog razgnal po svetu, ker niso hoteli sprejeti Marije in njenega Sina na begu pred Herodežem. Ker se niso takrat skazali gostoljubnih, jim tudi za kazen zdaj nikdo gostoljubja ne skazuje. Selijo se iz dežele v deželo, nikjer nimajo miru, celi svet je njih dom. Stoletje je minulo za stoletjem, druge šege in navade so nastopile, in zopet menjale z drugimi, le edini cigani so si ostali enaki, se niso nič spremenili, le njih čas ne more predrugačiti.

Kakoršni so dandanes, takošni šo bili pred sto in sto leti. —

Razpostavljeni že prežajo zraven ceste v temnem lesu celi popoldan na Jakoba z Milanom. To bode dober, ugoden vlov, si mislijo ter ugibajo, koliko bode vreden konj. Mrak nastaja, pa pričakovanega jezdarca s fantičem še ni. Gotovo ga slabi pot zadržuje, toraj še morajo potrpeti in čakati dalje. Trda noč se napravi in dež obilno lije, pa cigani, dasitudi omočeni do kože, le še čakajo in svitile oči obračajo proti strani, odkoder ima priti Jakob v nastavljenе pesti. Ura poteka za drugo; nekteri cigani že mrmrajo, trdeči, da je neumno tukaj čas izgublјati, ako se to noč hočejo pomakniti dalje. Zdaj se začuje tenek žvižg, tenek, da ga le cigansko uho zamore slišati. Žvižg je od zgornje strani, kjer se ima približati zaželjeni jezdarrec. Cigani se postavijo urno na svoje mesta. He! Zdaj se prične šala! Komaj da glasen smeh in kihanje zadržujejo, tako se že veselé dobrega dela, ki bode dobička doneslo.

Jakob počasno jezdari, da ne izdrami spijočega Milana, ki mu na prsih sloni. Ko zarija pride, bota že v Dvoru, se bode ves grad že veselil Milana, in njega — Jakoba bodo hvalili in obdarovali veseli stariši.

Nekaj streljajev še in gozd neha. Kako vetrovi šumé z vrhi drevesnimi! Pa kaj je to? Konjič postoji in nemiren puha po zraku. Od vsih strani se bližajo temne postave. Jakob, zdaj tebi gorjé! Groza ga prepade, ne vé, kaj bi počel. Ko hoče v skok pognati konja, zagrabil je že nekdo za uzdo, drugi mu Milana iztrga iz naročja, tretji ga potegne raz konja in zopet drugi mu vežejo roke, zadrignejo vrv okoli pasa in hajdi! v gosto lesovje. Po dolgi, trudapolni poti pridejo do velikega ognja, okoli kterega so sedé čakale žene in otročad ciganska. Milan se izbudi, ko pridejo do svetlobe in videti same tuje, začrnele obraze, milo zaplaka, da se usmili ciganskim ženam, ki si ga prizadevajo upokojiti. Naposled zopet v naročji mlade ciganke zaspi.

Dovedejo tudi prestrašenega Jakoba k ognju. Trese se na vsih udih in ne besedica mu ne pride iz ust.

Čul je mnogokrat o roparjih, ki človeka neusmiljeno umoré. Zdaj bodo njega! Kako bi rad dal deset zlatov nazaj, da bi le bil v varnem Dvoru! Zakaj se je dal preslepiti? Cigani se mu posmehujejo, videti njegovo bojazen.

„Ti imaš v žepu deset zlatov!“ zarenči mu nekdo iz družbe; „dobro in pametno storiš, ako nam jih brezi obotavljanja radovoljno daš.“

To je vjetega Jakoba še bolj prestrašilo. Kako zamore cigan vedeti, da ima ravno deset zlatov pri sebi? Polagoma se osrči in krepko spregovori:

„Možjé, dam vam, kar imam, samo da me pustite s fantičem naprej. Tu imate zlate. Pustiti me, ker se mi mudi, prosim vas!“

Cigani pograbijo zlate, ter jih dopadljivo in strastno ogledujejo. Zdaj se posvetujejo. Konjiča nikakor ne dadó nazaj; to je jasno in razumljivo samo ob sebi. Konj ostane pri njih. — Milana? Fantiček je lep, kakor roža jutranja, in mlada ciganka, načelnikova sestra, se ga nagledati ne more. Tega zalega Milana ne kaže nikakor oddati. Jakoba bi samega še izpustili, kajti to jih malo briga, da se je obljubilo, oba spraviti v stran. Kaj bi z velikim možakom počeli, ker ni njih navada, da bi ljudi pokončavali?

„Ódkodi si pa?“ ga popraša načelnik.

„Iz Dvora sem,“ odgovarja Jakob odkritosrčno. „Iz Dvora sem, pustite me, da ne pridem s fantičem prepozno na dom. Pustite me, ker še imam daleč v Dvor!“

Ko bi bil vedel Jakob, da ga ta resnični odgovor spravi v največo nevarnost!

„He! Iz Dvora je, čujte!“ kričé povprek cigani. „Iz Dvora si toraj? In ta le dečko?“

„Je sin Dvorskega grajščaka.“

„To je dobro! To nam pride prav! Ha! Zdaj se lahko znesemo nad njim. Vaju nobeden več ne bode videl Dvora. Nikdar več. Zakaj? Nekdo iz naše družbe je na tihem hotel iz grajskega pašnika odpeljati dva ničvredna konja. Ker se je preveč neukretno obnašal, zasačili so ga hlapci in vlovili in grajščak mu jih je

dal nekoliko naštetih. To pa nam nikakor ne more po vseči biti in toraj ne bode sina več, ne tebe v Dvor. Razumeš? Zdaj se vzdignemo naprej. Naprej!“

„Zdaj se vzdignemo naprej. Naprej! Naprej!“ vikajo drugi cigani za načelnikom in velik hrum nastane.

Vse je bilo v nekih trenutkih pospravljeno in priredjeno za odhod. Dež je ponehal, razvedrilo se je, in na vzhodu se svita, ko nastopijo cigani pot skozi daljne gozde in šume, vedno držeči se proti jugu. Staro kljuse mora zasesti od pota in strahu oslabei Jakob, okoli in okoli obdan od jezdarečih ciganov. Njegov poprejšnji konjič pa nosi mlado ciganko z Milanom v naročji.

Pridejo do Save. Unstran so boljši kraji, varnejši pot, topleje podnebje. Morajo toraj čez. Načelnik požene svojega konja v reko in po vrsti za njim stopajo drugi. Nikdo zdaj ne pazi na Jakoba, saj jim v vodi ne bode ušel. Pa Jakob že dolgo prevdarja, kako bi vsaj sam ulti zamogel. Z zdatno pomočjo bi se že dohiteli cigani, in Milan se dobil od njih nazaj. Sredi struge, kjer voda najhitreje teče, plane raz konja v valove. Nikdo ciganov ne požene za njim, ker so dobro poznali Savo. Prišedši na desni breg gledajo mirno, kako plava Jakob proti glasovitemu vrtincu; vidijo, kako ga v vedno ožjih krogih nosijo valovi; slišijo, da siromak kliče pomoči onemagajoč. Zdaj so se valovi združili nad njim in zdaj še Milanov klobuček, ki ga je imel na prsih pripetega, potegne utonjenec v globočino za seboj.

Tako grozno je ubogi Jakob končal.

Nemudoma se pomikajo rujavi cigani proti južnim krajem, ker ne morejo zime trpeti, kakoršna je pri nas. Milan se je prijazne mlade ciganke kmalo privadil, ker se mu je prizadevala vsako željo izpolniti. Prašal je vedno, kaj da tako dolgo ne more priti domu, v Dvor, k mami, k ateju. A bistra Vida, kakor je bilo ciganki ime, ga je vsakokrat z lepo igračo ali z drugo všečno rečjo potolažiti znala. Najlepše pesmice, ki se jih je bila naučila v jutrovih krajih, mu je predpevala, da je fantič sladko zaspal, pozabivši Dvor in stariše. Ni ga silila z navadno jedjo, ktero so ciganski otroci

željno pohlastali, sama mu je kuhala in pripravljala, kar je menila, da bode Milanu dišalo. Mnogokrat je morala poprositi pri bratu načelniku za boljše, ugrabljenemu fantiču prikladnejše stvari. Ni več mnogo marala Vida za družbo, celi čas je bila okoli Milana in dečko je res s časom se popolno privadil v novo življenje, in pozabil na Dvor in na vse. Le kakor v sanjah se je kterokrat spominjal prejšnega življenja na slovenskem domu.

Odkodi pa je ciganka Vida vzela toliko ljubezni do tujega fantiča? Zakaj je vsa spremenjena, odkar ima Milana?

Morebiti še ni leto, kar je tudi krasnega dečka nosila v naročji mlada ciganka, Vida. Takrat je bila Vida tudi tako vesela, kakor zdaj. Mlada, lepa načelnikova sestra, — toraj spoštovana pri vsih — je imela moža in lepega sina, prvorojenca. Vsi so si želeli, kar jih je štela družba ciganov, Vidino srečo in veselje. Pa tudi pri ciganih sreča ni stanovitna; to vsakdo spozna. Bežala je družba nekdam pred svojimi sovražniki in Vidin mož, ki je nosil malega sina, je na strmem potu omahnil in se z ljubljencem Vidinim v prepadu razbil. Od tega je eno leto ali kaj. Vida bi bila prej ali pozneje žalosti umrla, ko bi ne bila dobila Milana, ki je bil čudno njenemu sinu podoben. Vida vsaj je trdila, da si ne moreta brata bolj enaka biti. Toraj je vso materinsko ljubezen obrnila na dragega jej Milana. Bila je zopet vesela mlada Vida, bolj ko kedaj in iz njenega obraza je izginila vsaka sled prestane britkosti.

Milan je imel dedov blagoslov seboj!

Iz začetka ni nikomur v številnej družbi na misel prišlo, da bi se spodtikal nad Vidinim veseljem in obnašanjem do ujetega fantiča. Privoščil je vsakdo žalujočej sestri načelnikovej tolažbo, ktero je najdlja v ugrabljencu. Pa s časom je postalo drugače. Stare ciganke so bile prve, ki so očitale Vidi, da preveč ljubezni ima do kristjanskega dečka. Pri tem ni ostalo. Podšuntale so tudi mlajše ciganke, češ, kako se Vida vsih iger in vsega društvenega življenja izogiba; v greh so jej šteli, da ne pride več v krog narodnih ciganskih pesem pope-

vat ter se njih čudnih obredov udeleževat. In kar je najgroznejše, videle so jo, da je Milana pred spanjem prekrizala. Ženski del družbe je bil kmalo ves nasproten mladej Vidi, ki ničesa ni opustila, da bi vsaj tovaršice in vrstnice obdržala na svojej strani.

Vidi nasprotno ženstvo cigansko sklene enoglasno grozen korak, ki se ima v postavljenem času storiti.

A vendar se je najdla med cigankami oseba, ki ni mogla skrivnosti zamolčati proti mladej Vidi.

„Lepa mi Vida, vedno si vesela, kakor tičice, ki skakljajo po gostih cedrinih vejah na Libanonu. Lepša si od dné do dné, kakor roža, ki se v spomladnih sapicah razcveta. Pa bojim se, Vida, lepa mi roža, da bo tvoje veselje kmalo minilo in cvet tvojega obraza minil, kakor mine rože kras, ki jo vihar pokonča.“

Vida je izvedela vse. Mati, to je najstareja ciganka, je prevzela nalogo, da se priplazi po noči v Vidin šotor, ter dade spijočemu Milanu strupa v usta, naj dečko umre in se Vida spreobrne in postane prava ciganka zopet.

Pride namenjena noč. Ciganke so se pomenljivo pogledovale, poprej kakor so se podale k pokoju. Drugo jutro je pa krik, kakor ga le cigani znajo, po ležišču ciganskem. Kaj se je pripetilo, da letajo ciganke v Vidin šotor? Kaj da s strahom bežé iz njega? Mlada Vida pòje, kakor po navadi ter okusnih jedil pripravlja za ljubljenca svojega, za Milana, ki tako lep po šotoru skaklja ter si z rednico dobro igra.

Štrah prevzame vse ciganke. Kako je to? Zna-li Vida čarati, bolj kakor „mati“, ki je bila v tem na glasu? „Mati“ v svojem šotorju obešena visi, in po jeziku se jej cedi strup, ki je bil namenjen malemu Milanu.

Hrabra Vida, v skrbéh za svojega rejenca, je storila, kar bi si nikdo ne bil upal izmed ciganov storiti. Prišla je one noči v šotor k „materi“, starko zadavila ter jej pripravljen strup potisnila v usta. Nikdo se več ni upal enakej smrti se podati naproti, ter Vidinemu ljubljencu zasledovati. Vida je imela mir, ker je vedela

Milana varnega, kajti ciganke so se tresle pred njo. Pričele so med seboj šepetati, da je Vida umorila „mater“, kar izprva nikdo ni hotel verjeti. Pozneje so se glasno pogovarjale o tej zadevi in može podpihovale zoper Vido. Pa kdo bi kaj storil žalega načelnikovej sestri?

Pridejo daleč na jug blizo lepega mesta pri morju. Tukaj je Vida zopet britke solze točila: Načelnik, njeni brat, naglo umré! Mlada Vida, zdaj tebi in svojemu Milanu gorje! — — —

VIII.

Turki.

V šotorje dirja, dirja v skok,
Turčine seka vse okrog, —
Toliko jih za njó leži,
Ko snopja za ženjicami,
Al drobne trave pod kosá,
Ko Bog nam dobro létino dá.
Alenčica. Narodna.

„Ko snopja za ženjicami!“ tako poje lepa narodna pesem, in v teh besedah je krasno povedano, kako so se naši predniki obnašali junaško proti neštevilnim Turkom, ki so hoteli slovensko zemljo teptati, v njej gospodovati. Hrabro so se postavili domovini v bran ter vrsto za vrsto Turkov podirali v prah, toliko let, dokler niso Turčini odjenjali prepričani, da na Slovenskem za nje drugega ni, kakor boj in smrt.

Odkodi so Turki? Zgodovina jih prej ne pozna, kakor še le v prvi polovici trinajstega stoletja. Bežali so o tem času pred silnimi Mongoli iz prvotne domačije v notrajnej Aziji proti zahodu, in od zdaj se prične zgodovina tih najhujših sovražnikov, kar jih Slovenci poznamo.

Bežeči toraj se razsujejo po malej Aziji, kakor se zahodni del tega sveta imenuje, po Armeniji in Siriji. Turčija je bila tako ustanovljena. Izvrstni voditelji in vladarji, kakor Osman, po katerem se Turki tudi zovejo Osmani, in drugi so čedalje bolj širili na vse strani turško

oblast. Znamenit je sultan Orkan, ki je svojo vladarstvo posebno vtrdil. Vzel je vze trdnjave v malej Aziji ter se približal Carjemgradu, v katerem so stolovali grški carji. Orkan dobi za ženo hčer grškega carja Kantakuzena, in tako je prišel najprvi z Evropo v dotiko. Uhod v njegovo palačo se je imenoval „visoka porta“ — visoka vrata — in to imé so začeli že Grki rabiti za turško vlado, in dandanes je splošna navada, da se reče mesto turška vlada „visoka porta“.

Naslednik in sin Orkanov Soliman, kar je toliko kakor Salomon, pridere prvi v Evropo, in njegov brat Murat I. si l. 1362 že prisvoji Drenopolje, katero mesto je bilo nekdanje stolno mesto Turčije.

Pride tudi žalostno leto 1389. Srbski car Lazar postavi lepo vojsko zoper vedno naprej sileče Turke. Na Kosovem polji se vname odločivni boj. Car Lazar pade in njegova junaška vojska si tudi voli raje smrt, kakor sužnost. Slavnega srbskega carstva je konec, in to je storilo izdajstvo. Srbski izdajavec, Vuk Branković, je izdal Turkom svojega cara, svoj dom. Še dandanes idajavčevo imé vsak srbski otrok dobro pozna, in pljune, kedar ga izgovori.

Za srbskim carstvom pride v kratkem času tudi grške carstvo v Carjemgradu na vrsto. Mohamed II. vzame 26. velikega travna, l. 1453 staroslavni Carjigrad, katerega Turki Štambul naimenujejo. Le divjaki, kakor so bili Turki, zamorejo tako razsajati po dobljenem mestu, kakor so Mohamedanci po Carjemgradu. Kri je v potokih lila skozi ulice, kajti vse, ki so jim prišli v roke, so podavili in pomorili okrutneži. Sprelepa cerkev svete Sofije je postala prva turška mošeja in mesto svetega križa se sveti nad njenimi oboki turški polomesec, znamenje Mohamedanstva.

Na vrhunec slave in mogočnosti je pa spravil Turčijo sultan Soliman II. Spravi pol Ogerske pod svojo oblast, ter pridere dvekrat v sredo Evrope. Nameraval je ta sloviti sultan podjarmiti si celo Evropo, in tako ustanoviti največo državo na svetu. Ko se vzdigne na pot z nepreštevilno vojsko, dovršit svoj velikanski namen, pač

ni mislil, da bode njegovih namer tako kmalu konec. Na potu v zapadne kraje se mu ustavi Sisek, v katerem zapoveda neprestrašeni Hrvat Zrinjski, in ustavlja se mu tako dolgo in izdatno, da Soliman od same jeze umré.

Ko je Soliman drugi zatisnil oči, začel se je propad Turčije; od zdaj je šlo v Turčiji vse rakovo pot. Vojske so se množile, prekucije so jo slabele, ničvredni sultani pa še bolj. Vgnjezdila se je navada, da je sultan, prišedši na prestolje, zdajci dal pomoriti vse svoje brate in žene svojega prednika. Akoravno Mohamedova vera prepoveda vina piti, čislal ga je Selim II. čez vse, in ker je na otoku Cipru jako sladka kapljica rastla, ni sultan prej miroval, dokler ni otoka Benečanom vzel. Moritve in prekucije se množé.

Krvolok prve vrste, prav turški Neron, pa je bil Amurad IV. Ta grozovitnež je pomoril nad sto tisoč ljudi; med timi so bili njegovi trije bratje in stric.

Še enkrat se priklatijo Turki do Dunaja in to l. 1683. Sultan Mohamed IV. je imel dobrega vezirja, ki mu je bilo Kara-Mustafa ime. Temu dade lepo vojsko, naj ide nad kristjane. In Kara-Mustafa se je podal proti zahodu, pa s tim samolastnim namenom, da vzame Dunaj in tukaj drugo veliko turško državo utemelji, čez katero bo pa sultanoval on sam, Kara-Mustafa. Da ni svojega namena dosegel, za to se mora hvala vedeti poljskemu kralju Janu Sobieskemu, ki je o pravem času Dunaju prihitel na pomoč, da je bil Kara-Mustafa premagan in odpodén. Na begu tega visokoletečega Turka Sobieski pristreže, in ga še drugokrat nabije. Kara-Mustafa pribeži v Beligrad, pa zavoljo tolike nesreče ga dade sultan zadaviti. —

Odzdaj so trgali sosedje kos za kosom od Turčije. Največi in najnevarnejši sovražnik je pa postala Turkom mogočna Rusija. Ta je tudi mnogo pripomogla, da so se Srbi in Grki osvobodili od turškega jarma. Varovala in skrbela je in še skrbi najbolj za tlačene turške kristjane, in pomagala bode tudi tim sužnim rodovom o svojem času k svobodi.

V novejših časih nam ne podaja zgodovina Turkov mnogo zanimivega. Večne skušnje se delajo, kakó oslabeledo državo zopet spraviti na noge. Prenaredbe se množijo, kakor nikjer; mnogotere prekucije še to, kar se dobrega upelje, pokončajo in odstranijo. Morebiti, da ni daleč konec Turčije.

In vendar so imeli in še deloma imajo Turki najlepše dežele v oblasti; to je, južno-vzhodna Evropa, zapadna Azija in severno-vzhodna Afrika. To so bile najlepše, najomikanejše dežele starega sveta in Turkom gré žalostna zasluga, da so v tih blagoslovljenih krajih zatrli omiko, uničili blagostanje, in sužnost in ubožnost in nevednost razširili po nekdam najsrečnejših deželah svetá.

Pravih Turkov je samo do ednajst milijonov in ti gospodujejo čez več kakor petnajst milijonov kristjanov. Kar se tiče omike, zaostali so Turki deleč nazej, akoravno imajo vsa sredstva v rokah, ki pospešujejo omiko. Le pri podložnih Slovanih in Grkih se vidi stanoviten napredek vkljub vsim hudobnim oviram. Kristjani so poljedelci in živinorejci, Grki tudi mornarji in trgovci; Turek pa len pohaja, ne maraje za rodovito zemljo, na ktorej živi. Tu raste, kar kdo hoče; duhan, volna, olive, rajž, turšica, pšenica, tudi žlahtno sadje in vino pripravljajo slovanski prebivavci. Mak je posebno važen, kajti iz njega se dela opija za lenega Turka. Roža daje imenitno olje in svilni črviči se tudi dobro obnašajo.

Pride čas, ko se iz tih blagonosnih krajev iztirajo leni Mohamedanci v prid človeštvu, in pride krasna zemlja v boljše zaslužnejše roke!

Bog bođe uslišal ponižne prošnje v britkejši sužnosti izdihujoče „raje,“ kakor Turki uboge kristjane v Turčiji imenujejo, ter mnogo vekov trajoče robstvo končal. —

Mi Slovenci smo tudi mnogo mnogo hudega prestali od Turkov. O tem vedó povedati narodne pesmi in pripovedke; in zgodovina je zapisala dobo turško-slovenskih vojsk v zlato knjigo v slavo naših hrabrih očakov, v spodbudo sledečih rodov. Dobili smo v last lepe več ali manj rodovite kraje, da pridne roke več pridelajo, kakor je potrebno za vsakdanje potrebe. To so Turki privalivši

se v Evropo, kmalu zavohali, da od jadranskega morja proti severu na široko stanuje marljivi slovenski narod, ki v rodovitih pokrajinah prebiva. Ko so ničemarni sultani čepeli na prestolu turškega carstva, so plena in ropoželjni poveljniki zbirali ogromne vojske, ter jih vodili skozi Hrvaško proti Slovenskej. A naši očaki niso nepripravljene pričakovali mnogobrojnega vruga.

In sovražnik je ostrmel nad slovenskim junaštvom!

Kdo prešteje vse boje, ki so jih Slovenci bili z ropajočimi divjaki? Kdo prešteje junake, ki so v boji za vero in domovino storili smrt? Kdo prešteje žrtve, one nesrečne, ki so padali Turčinom v krute roke, ter Bog vé kje daleč od dragega doma preplakali v sužnosti tugopolno življenje? Kdo šteje prelito kri, kdo prelite solze, kdo prešteje vse to? —

Hude so bile turške vojske, ter mnogo britkosti prizadjale slovenskim deželam. Vendar si ne moremo zakriti, da so ravno ti trdovratni boji imeli tudi dobrih nasledkov za Slovence.

Ker je bila vsa narodova moč potrebna, da se ustavijo in odpravijo divjaki, prešinil je vse stanovce, ves narod tisti čut, ki ga imenujejo domoljubje in s tim je prišla tudi narodna zavednost. Slovenec ni bil več tujec na lastnej zemlji, ljubil je to zemljo in vesel se podal za njo v boj. Vedel je, da je celi narod ž njim ene misli, enega prepričanja, ene ljubezni; vedel je, da ako pade v boji, tudi ne bode se zabilo njegovih domá, zapuščene žene in otrokov. Storilo je to, da je bila slovenska pogumnost na glasu, da je bilo v časti slovensko imé, kakor že davno ne.

Dobrodejna živahnost poprijela se je vsih Slovencev; s to živahnostjo se je množilo blagostanje, ker se je vsakdo kolikor mogoče trudil na svojem mestu. Beračev ni bilo med nami, niti tatov, in hiš še treba ni bilo zapirati.

Žrtve so bile velike, pa Turki so tudi strašno plačevali. Več kakor dve sto tisoč je v slovenskej zemlji Turkov pokopanih, in naši očaki so nam pokazali, kako se naj po njih izgledu ravnajoči borimo za vero in svobodno domovino.

IX.

Pogodba.

Spomladi l. 1575 zapusti vitez Vovk svoj Zavrh, nazočemu oskrbniku Tomažu rekoč, da se podaja v južne kraje zdravja si poboljšat. Pošteni Tomaž sevéda ni zapazil, da se je pri teh besedah Lukež obrnil na drugo stran, ter usta potisnil v dlan, da skrije smeh, v kterega so ga silile vitezove besede.

„Ta gré res zdravja iskat na jug!“ se smeji Lukež. Zalega leka išče pri — Turkih! Spremil bi viteza, pa misel me obhaja, da se njemu samemu morebiti le kaj nevkretnega pripeti, in da ne vtegne več priti nazaj; potem je pa Zavrh moj!

„In ti Lukež“, se obrne vitez od Tomaža do Vohača, „pomagaj s svojimi znanostmi oskrbniku, da ne bo imel preveč skrbi. Bodi medtim nadzornik mojih posestev in izpij ga včasih kupico na moje zdravje.“

Lukež se debelo nasmeji. „Kar se pitja na vaše zdravje tiče, vem, da bom to spolnil v vašo zadovoljnost. Spremim vas pa do Novega mesta.“

Kmalu imata Zavrh za seboj. Po samotnej cesti se mnogo pogovarjata in mnogo smejita.

„Rekel sem vam že, vitez, zakaj vas ne spremim celo pot. Vidite, ako se raznosi, da ste se kamo podali v italijanske toplice, verjel bo to vsakdo in da mene ni z vami, bo vsakdo najdel kakega razloga. Ako pa idem z vami po krajih proti turškeji meji, bi me ljudje, ker sem v tih krajih dobro znan, spoznali, in prašali bi se, kaj da imava na Turškem opraviti? Za vašo reč je mnogovažno, da potujete sami. Ni to jasno?“

Vitez nehoté prikima, da-si tudi se mu je navedeni razlog nekoliko omahljiv zdel.

„Še to sem vam hotel omeniti“, govori Lukež, „vaša pogodba s Turkom, — kako mu je že ime?“

„Ferat-beg.“

„Vaša pogodba s Ferat begom se mi čisto jasna ne dozdeva. Spregovoriva še nekaj o njej, morebiti vam

še to koristi. Kako veste, da je Ferat-beg poveljnik turške Bosnije, in da stanuje v Sarajevem?“

„Od potnikov se to lahko izvé, in tebi je znano, da od nas v Bosnijo ni prehudo daleč. Da ti ni treba prašati, ti ves načrt še enokrat razložim. — Se nisen obljubil maščevati za to, ker se mi je tako razžaljivo Lavrina roka odrekla? Zdaj je prišel čas! Dolgo sem čakal. Zakaj me plemstvo mrzi? Naj tudi skusi jezo viteza Vovka. Plemstvo naj pade v boji, Herbart in Vit tudi. Za oholo Lavro bo zguba Vita že ostra šiba. Strica Gregorja pa pozneje s tvojo pomočjo odpravim, ter se polastim — že vem, kakó — Visokega, in Lavro, ako bi ne marala postati moja žena, izpodim prazno v svet.“

„Pa kako in kje bode padlo zoprno vam plemstvo in Herbart Turjaški in Vit?“ izveduje Vohač.

„Kako? Zato grem zdaj v Sarajevo, da se razgovorim, kako. Več o tem izveš, ko se povrnem nazaj. Zdaj ti naj to zadostuje, da na tem ni mnogo ležeče, kje se ugonobé moji nasprotniki med plemstvom, da se le samo ugonobé. V sedajnih večnih bojih ne bo težko speljati jih kamo doli proti Turkom, in da posebni moji ljubčeki ne najdejo rešitve, za to se moram zdaj preskrbeti.“ —

Vohač se je podal v Zavrh nazaj ter pridno praznil vitezove sode, za kratek čas pa še stopil v Dvor in tamo tudi poskušaval razna vina.

Vitez Vovk je pa medtim bredel proti turškej meji in čez v Bosnijo, kakor se zove zahodna pokrajina turška, v kterej živé večidel Slovani kristjani. Bosnijaki so hrvaškega ali enako sorodnega plemena srbškega. Imeli so nekđaj svoje kralje, pa tudi čez nje je privrela turška sila in od petnajstega stoletja so pod turško oblastjo.

Bosnija je lepa slovanska dežela, nekoliko gorata, kar ravno dela tako milo in zdravo podnebje. Vitez Vovk je občudoval krasne, rodovitne doline, v kterih bivajo zmerni in delavni Bosnijaki. Tako sprelepe nošnje še vitez v slovenskih krajih videl ni, kakor pri Bosnijakih.

Ta lepa Bosnija, kako je strašno zanemarjena od turške vlade! Cest ni, toraj tudi trgovine ne. Ubogo ljudstvo, ki se peča s poljedelstvom in živinorejo, pa plačuje neizmerne davke, ki vsi potujejo v nenasitljivi Stambul.

Vitez Vovk je na potu v Sarajevo, naj znatnejše mesto Bosnije. Dandanes se je po slovanskej marljivosti in obrtniji to mesto vendar povzdignilo na višo stopinjo; ko so ga Turki dobili v roke, so ga razdrli, le močen grad so postavili, strah bližnjim dolinam.

Ko se je vitez pol mesca trudil mimo trdnega Bihača, Banjalute in Travnika, dospé konečno v zaželjeno Sarajevo.

Ni se podal zastonj v Bosnije glavno mesto; tukaj je bival že več časa sultanov namestnik Ferat-beg, ki je tudi iskal priložnosti, kakor drugi turški velikaši, kje bi se dalo kaj dobiti za lastni žep. In Ferat-beg ni bil siromak, kajti imel je v Drenopolji tudi lep kos svojega nakupičenega premoženja. Sprejme prijazno, kolikor zamore le Turek, došlega viteza Vovka, ki mu je poročil, da bi mu rad s svojimi znanostmi pri kakej vojni pomogel.

Več iz radovednosti se spusti Ferat-beg z vitezom v pogovor.

„Pridem, kot prijatelj nepremagljivih Turkov, kot njih občudovavec,“ pričinja trditi Vovk.

„Me veseli,“ odvrne turški velikaš. „Res me veseli, da se kdo najde med gjavri, ki nas tako visoko čisla.“

„Kamo menite svojo vojsko peljati to leto k novim zmagam, ako je to prašanje dovoljeno?“

„Hm! Kamo? V vašo Slovensko! Hrvaška je obrana, kaj bi tamo! V vaših krajih, ha, je še mnogo dobrega, kar nas mika. Kedar pridete med rojake nazaj, le povedite, da pripravijo za nas lepih stvari, kakor so: Srebro in zlato, kar ga vtegnete spraviti na kup; žito, ker pri vas dobro raste, tudi radi vzamemo seboj; platno neki posebno izvrstno pripravljate, tudi to nam bode po volji; posebno pa mlade fantiče in deklince naberite nam mnogo, kajti vaši fantiči bodo potem najboljši naši

vojaki, kedar jih preučimo na našo stran, in deklice zale lahko za drag denar prodamo, kakor črnooke Čerkeske. Le pripravite vsega, pa ni treba boja.

„Da Slovenci,“ ugovarja Vovk, „takih reči ne dajeje radovoljno brezi krvavega boja, to veste sami, Ferat-beg in za to tudi znade skrbeti Herbart Turjaški, slovenski vojskovodja. Herbart Turjaški znade vojske voditi!“

„To je resnica,“ odvrča Ferat-beg, „bolj kakor nam je ljubo. Samo to si želim, da bi jaz slovitega Herbarta Turjaškega in še nekaj drugih enakih korenjakov dobil v pest, ali vsaj pokončal, da bi se moji Turki ne tresli več pred njimi.“

„In ko bi vam jaz pomogel, da bi se vam ta želja izpolnila?“ seže Vovk v besedo.

„Vi? Se ne šalite? Kako to mogoče?“

„Jaz se ne šalim. Da bi se šalil, nisem napravil dolge poti iz doma v Sarajevo. To sprevidite?“

„Dà, moj vitez. Pa kako pridete k temu namenu?“

„Meni je Herbart Turjaški sovražen, meni je sovražen Vit iz Visokega — —“

„Vit iz Visokega? Njegovo imé je med nami dobro znano, in takih nasprotnikov se bojimo,“ meni Ferat-beg.

„Razun tih treh,“ nadaljuje Vovk, „mi je zopern velik del plemstva, toraj želim, da vsi ti vzamejo konec.“

„Ta je prava! Nobeden gjavr še ni tako umno govoril! To željo imam jaz, kakor vi! Bodiva prijatelja!“ ploska Ferat z rokama in dade sijajno postreči vitezcu Vovku. —

„Kako toraj misliš, moj ljubi vitez Vovk, da je nama mogoče do dobrega iznebiti se skupnih neprijateljev?“ povzame Ferat-beg besedo.

„Koliko vojske imaš?“

„Zdaj skoro nič. Pa do blizo jeseni jih lahko zberem petdeset tisoč. Ni dosti?“

„Ni treba toliko, moj beg! odvrča Vovk in sladek up ga navdaja. Vse dobro kaže, da mu bode mogoče izdati rojake. „Ni treba tolike vojske,“ ponavlja Vovk, „in želja najina se lahko izpolni.“

„Kako? Herbarta vničiti, za to sem pripravljen več, kakor zahtevaš, žrtovati,“ sili v viteza beg.

„Jaz zahtevam malo za svojo podporo, pravo za pravo to, kar sam želiš: Herbart Turjaški in Vit iz Visokega ne smeta, ako ju spravim tebi v roki, nikdar več priti v svojo domačijo nazaj. Ako sta, živa prišedša v tvojo oblast, izgubljena mrtva za slovenske dežele, tedaj, pa samo tedaj imaš mojo pomoč, mojo izdatno pomoč.“

„Meniš toraj, da ju ne smem pustiti domu, ako bi mi ponujala cel svet odkupnine?“

„Tako menim, Ferat-beg,“ potrdi Vovk.

„V to ti srčno rad roko dam, moj ljubi gjavr, le kako ta dva junaka spraviš v mojo oblast?“

„Drži se pri miru, dokler ni dozorel grozd. V ta čas pošiljaj posle po praznem Hrvaškem, da se bliža neizmerna množina Turkov. Ko se pričnejo Hrvati zbirati, pošlji v Ljubljano zvitega poslanca, ki bode v imenu Hrvatov samo nekaj dobrega konjištva prosil. Z vojsko se vzdigni naprej, ter se všotori nekaj dni od Hrvatov. Da pride Herbart in Vit in plemstvo zdajci Hrvatom pomagat, tega sem si svest. Kakor hitro pride plemstvo k Hrvatom, se prikažem v tvojem taboru jaz, da dalje delam za tebe in za sebe.“

Sežeta si v roke. — — —

X.

Na boj!

Nabita je risanca, oster je meč,
 Obilno v kartušu še blaga;
 V junaškem srcu poguma se več
 Na yraga, o bratje, na vraga!

J. Koseski.

Naglo hiti čas, leto za letom poteče, mnogo se spreminja svet in tudi na prijaznem Visokem se je jako mnogo spremenilo, odkar smo bili zadnjokrat tamo o času Lavrine poroke. Stric Gregor je še trdne postave, pa snežnobeli lasje kažejo, da je že nekoliko let preteklo,

kar biva na Visokem. Stric Gregor je velik dobrotnik okolíci, duhovni oča vsih Vitovih podložnikov. Sreča je prišla ž njim v te kraje, kajti stric Gregor je znal ljudstvo podučevati, kako je treba ravnati, da je človek kolikor toliko srečen že na tem svetu. Revščine ni videti na široko okoli Visokega, zadovoljnost se bere iz obrazov prebivavcev; pa tudi vedô ceniti zasluge strica Gregorja in blage Vitove hiše.

Stopimo na grajski vrt; jesensko solnce prijetno greje na gredice, na katerih je polno cvetic. Celi vrt je umetno uredjen; vidi se na prvi pogled, da mora marljiva in vesela roka biti, ki tukaj rože tako nežno goji in zaliva; ki ve za vsaki kotichek primerno drevesce, za vsako gredico raznovrstne cvetice. Sredi vrta stoji hišica, ki jo opletajo in senčijo trtine veje; pri okroglej mizici pa se resno pogovarjata stric Gregor in Vit, Lavrin mož.

Vit, kakšen junak je postal! Njegovo ime slovi v daljne kraje, in Turki ga dobro poznajo. Kakor se slavnega Herbarta Turjaškega bojé, da že trepetajo, ako le od daleč začujejo njegovo imé, tako jih tudi groza obide, ako zvedô, da je Vit z Visokega v slovenskej vojski, ki jim stopa nasproti. Odkar zamore orožje nositi, v vsakem boju je bil brezi števila turških glav razcepil, pa se vsikdar še povrnil domu. Kakor Turjaškega Herbarta, tudi njega niso mogli, kakor radi, vkončati srditi Turki.

„Vidi so, da nam bo letos zopet nekaj pricvetelo na vzhodu,“ reče Vit; ropa- in krviželjni Mohamedanje ne mirujejo. Kakor se je poročilo v Ljubljano, so že vpadli v hrvaške kraje in tamo pustošijo in morijo po svojej navadi. Ubogi Hrvati prosijo pomoči od nas; kdo bi jim tudi pomagal, kakor sorodni sosedje? Lahko se likajo in mikajo naši sosedje v zapadnej Evropi, ker doma v lepem miru sedé; nas pa neotesance, suroveže, divjake imenujejo, nas, ki imamo komaj le časa, da sablje in meče brusimo ter ostalej Evropi odvrčamo sovražne trume. Naš slavni glavar nadvojvoda Ernest čuti, kaka nesreča žuga našim krajem, ako se Turki,

podjarmivši si Hrvaško, približajo našim mejam. Toraj je bil sklical mesca avgusta ali velikega srpana občen sbor štajarskih, kranjskih in koroških stanov, da se pogovori, kako se je mogoče najizdatnejše ustaviti Turčinom, ter jih užugati, da vendar dobimo kedaj toliko zaželjenega in toliko potrebnega miru. Ne le, da so vojske z Benečani in večni boji s Turki nam toliko prizadjali, še domače vojske je bilo treba, še kmetje so morali razsajati!“

„Da so vsi grajščaki tako ravnali s podložnimi kmeti, kakor ti s svojimi, bi kmetje tudi mirni bili ostali, kakor so tvoji. Ti gospodje pa niso pomislili, da človek ni živina; toraj se je vnel kmečki punt. Kaj se je neki z njihovim kraljem zgodilo?“ pravi stric Gregor.

„Reveža so vlovili,“ odgovarja Vit, „ter ga v Zagrebu posadili na razbeljen, železen prestol, mu položili na glavo razbeljeno železno krono, da so iz ušes in iz nosnic mu zdajci pritekli možgani; v roko pa so mu vtisnili razbeljeno žezlo, ter ga zasmehovaje prašali: No, kralj Elija, kako se počutiš v kraljevej časti? Pa iz Elijevih ust ni prišla nijedna besedica, tiho je preстал te pregrozovitne muke.“

„To je strašno!“ izdihne stric Gregor. „Da bi ajdi ali Turki kaj takega počeli, bi se že ne bilo toliko čuditi; da pa kristjani s kristjanom tako počenjajo, to je žalostno. Kedaj bode ljubezen, saj je naša vera ljubezen — kedaj bo objela in prevzela vsa srca! —“

V vrt priskaklja deklica, stara morebiti petnajst let, Vitova hčerka. Na potu do hišice obstoji pred trto, ki komaj nosi obilno grozdje. Zadovoljna in vesela gleda debele jagode, ki se svetijo v popoldanskem solncu.

„Anica,“ ogovori deklico Vit, „to trto si ti bila vsadila; kaj dobro se je obnesla. Plemenita trta je, ki se še poredkoma najde pri nas, ker ljudje premalo pozvedujejo za žlahtnimi plemeni. Veselo je gledati tako polno trto!“

„Da, moja je ta trta, dragi atej, in obrala jo bodem jaz; to še le bode veselje. — Da ne zabim: Nekdo je prijezdil iz Ljubljane, ki želi vas. Naj pride tu sem?“

„Seveda! kar sem ga priženi, v utici ga hočem sprejeti; ti pa preskrbi, že veš —.“

Pevaje sladko pesmico odleti iz vrta brhka deklica.

„Oho, tebe pa poznam, Krištof! To je kaj posebnega, da te Turjaški pošlje na Visoko. Vsedi se prijatelj, pot te je gotovo utrudila.“

„Kdor veči del svojega življenja na konju preživi, tega dvadnevno jezdarenje toliko ne vpeha. To le pismo imam vam oddati od svojega gospoda.“

Vit odpre pismo in vrste urno preleti. Glasilo se pa je pismo Herbartovo tako-le:

„Domovina je v nevarnosti! Turška kopita zopet želé teptati naše kraje. Naši hrvaški bratje že imajo mnogo trpeti od sile gladnih volkov. Res, da ne more biti tako neprijetno, samo le žeti, sejanje pa drugim prepuščati. Ti naši vrage se tudi tega načela, kakor se vidi, držijo, češ, da kristjani le naj skrbé za setev, žetev bo že shranil Turek. Da si tudi smo jim mi Slovenci že tolikokrat krvavo napisali pleča, hoté jih prepričati o nepostavnosti takega sicer prikladnega načela, se vendar še ne morejo odpovedati svojej starej navadi, ker se pripravljajo to jesen v naših krajih žetev pobrati. Treba je toraj, da jim to grdo navado vendar enkrat izbijemo iz trdih buč. Naš svitli vladar nadvojvoda Ernest me je, kakor ti je znano, imenoval poveljnika vojske, ki se zbira v slovenskih krajih Hrvatom na pomoč. Brezi vsake dvombe je tudi najbolje, da ne pričakamo gospodov Turkov doma, unstran naših mej jih moramo prijeti, in z združenimi močmi jim dati nekaj v spomin, da jih ne bo nikdar več nazaj: Poštenemu in hrabremu sinu domovine, kakor si ti, ni treba razlagati, kaj da je v takej zadevi treba storiti. Le to bi te s tim rad prosil, da svojim bližnjim sosedom grajščakom in plemenitašem naznaniš,

da se v kratkem naj začno mnogoštevilno zbirati v Ljubljani. Smrt našim vragom! Živila domovina!

Zeljno tebe junaka pričakuje

Tvoj Herbart Turjaški.“

„Živila domovina! Smrt vragom!“ ponavlja Vit, navdušen prijateljskega pisma. „Živio naš Herbart!“

Zopet bo nekaj dela, in tako delo mi ni bilo nikdar nevšeče in tudi nikomu ne more biti, ki mu je mar za blagor in srečo naše slovenske domovine. Moji dobri kmetje bodo zopet vriskali, čuvši ta klic na boj! To bo zopet vesel dan na Visokem!“

„Kedaj bo vesel dan na Visokem?“ smehljaje se popraša Lavra, stopivša ravnokar v vrt. „Kaj se ti tako žari obraz, dragi moj?“

„Ženka, s Turki jo bomo zopet zaplesali! Zdaj veš vse. Jurko naj stopi doli v vasi, naznanit možem, naj se jutri zberejo v gradu.“

„Če doživim zmage,“ povzame stric Gregor besedo, prečitavši Herbartovo pismo do konca, „če bode naš junaški Turjaški zopet, kakor navadno, Turke oštel, potem bom pa rekel s Simeonom: Gospod! pusti svojega služabnika v miru iti, kajti moje oči so videle vzhajajočo zarijo boljših dni za predrago domovino. Trčimo, prijatelji, na zdravje slovenskega vojskovodje, na zdravje Herbartovo!“

In kozarci zapojô med domoljubnimi klici.

D drugega dné že rano prihajajo kmetje v velikem številu na Visoko. Veselih lic stopajo gori.

„Kaj meniš sosed,“ nagovarjajo se med potjo, „kakošne novice nam bo pravil vrli naš grajsčak? Grajski Jurko je le vedel povedati, da je gospodu pismo došlo iz Ljubljane. Jaz menim, da se nič dobrega ne plete blizo naših mej. Kaj ti praviš?“

„Jaz tudi tako trdim; saj veš, kaj je unega dné razkladal popotnik, ki je globoko iz Hrvaške k nam pripotoval, kako namreč vedno dalje silijo naprej zlobni Turčini. Gotovo bo treba zopet prijeti za meč!“

„Naj se zgodi, kar koli,“ oglasi se tretji, „to vem

o vsakem izmed nas, da je vse pripravljen storiti za našega vrlega gospoda na Visokem.“

„To nam pa iz srca govoriš, prijatelj,“ potrdujejo vsi, za „našega grajščaka smo pa res pripravljeni vse darovati. Bog ga živi mnogo let. Bog dal vsikdar tako gospodo na Visokem! Živio naš Vit!“

Zagrmelo je iz stoterih ust: Živio naš Vit! Živela njegova rodbina!

Daleč se je razlegal navdušeni krik, vetrovi so ga ponesli na vse strani, v vsako dolinico, in iz vsih krajev je zopet odmevalo: Živio naš Vit! —

Še vedno dohajajo kmetje v trumah na Visoko; grajski dvor ne more vsih sprejeti, mnogo se jih toraj postavi na ravnici pred velikimi vrati.

Zdaj se prikaže Vit; v prekrasnej, viteškeji opravi stopa iz gornjega nastropja. Kakšna postava! Junak od nog do glave! —

„Ah!“ strmi v prvem trenutku množica, v drugem se pa širijo živio-klici do nebeškega stropa ter se prostrnejo okoli in okoli.

Vit se ustopi na zgornjo stopinjo stopnic, ki vodijo naravnost iz prostornega dvora v prvi nastrop. Videti ga je zamogel toraj sleherni, tudi stoječi pred grajskimi vrati na trati.

Njegov lepi glas zadoni tje čez množico do zadnjega:

„Možjé! pozdravljam vas svoje prijatelje, pozdravljam vas vrle slovenske možé! K temu pozdravu pa moram najprej dostaviti svojo zahvalo, da ste na moj poziv se v tolikem številu zbrali v mojem gradu. Lep dokaz mi je to iznova vaše udanosti, ali da boljše rečem, vaše očitne ljubezni do svojega grajščaka. Ako sem si prizadeval vam v tem ali unem krogu dobro storiti, najslajše mi je za to plačilo vaše spoznanje, da imate gospoda, ki vam ni samo gospod, ki je vaš odkritosrčni prijatelj, ki je skrbel — to smem reči — za vas, in ki bo tudi skrbel za vas do zadnjega diha. Možjé! Skupaj smo preživeli že dobrih in nedobrih ur, skupaj smo se branili naših žalibože domačih, in nedomačih sovraž-

nikov, in sreča je bila le vedno na naši strani, ker smo branili pravico, ker smo branili naš slovenski dom! — In zopet je zdaj došla priložnost, pokazati, da smo slovenske krvi, vsikdar pripravljeni stopiti v bran svojega domovja. Kdo izmed nas ne pozna in ne časti Turjaškega Herbarta, ki nas Slovence vodi že toliko let od zmage do zmage? Čujte toraj, kaj poroča prvi slovenski junak.“

Vit razvije zgoraj omenjeno pismo ter prečita vrste počasi, vsakemu razumljivo. Mnogokrat ga radostni in živahni klici žive pohvale silijo, da preneha. Vsaka besedica je navduševala zbrano ljudstvo.

„Možjé!“ nadaljuje na to Vit, „besedam našega Herbarta imam malo več dostaviti; saj vas poznam. Vit z Visokega bode sledil klicu svojega prijatelja Herbarta, in meni, možjé! meni, vašemu prijatelju, o tem ne dvomim, bote sledili tudi vi! Moja orožnica vas bo preskrbela s potrebnim orožjem, katero bode nosili kakor junaki, in domovina vam bode vedela hvalo. — V treh dnevih se zberite zopet tukaj, vsak v svojem orožji in potem nastopimo slavno pot, in Bog bode z nami. Čujte, zapomni si naj vsakdo, naj se glasi od kraja do kraja slovenske naše domovine, vsaka mati naj uči svojega otroka te le kratke besede: Moli Boga in brani svoj dom, brani ga tujega vruga. Ako smo vredni imenovati se Slovence, zdaj pokažimo, da se držimo tega načela: Vse za vero naših očetov, vse za srečo in slavo naše domovine, v kateri smo se rodili, v kateri živimo in v ktere krilu tudi počivati upamo. Da obranimo svoj dom in ž njim svojo vero, kdo bi se temu delu odtegnil? Toraj gotovo vam vsim iz srca zakličem: Živila naša slovenska domovina! Bog jej daj vselej junaških Herbartov! Živila Slovenija!“

Pri zadnjih besedah vzame Vit bliščečo čelado raz glave. Njegov govor tako prešine vse poslušalce, da se tudi odkrijejo in živio-klicev ni bilo konca. Vita gane, videti, kakova radost, kakov pogum se je vnel med prostimi kmeti, ki niso mogli nehati v enomer

klicati: Živila naša slovenska domovina! Tujec naj se nikdar ne šopiri v njej!

Orožnica se odpre; razdeli se sablja, meč, čelada, puška, oklep, sulica; kar je kdo potreboval, kar se je komur prileglo, je dobil. Sleherni poskuša svoje orožje in mnogovrstno žvenketanje nastane v dvoru in zvonaj; pred malim časom tako tihi grad postal je zdaj vojskini tabor.

To je bil zopet vesel dan na Visokem. Vit je vso množico obilo pogostil. Vrči polni domačega vina hodijo iz roke v roko; junaške pesmi se pojejo, naroden ples se osnuje zvonaj na zelenej trati, drug drugega objema v domoljubnej radosti, vsi so si bratje slovenski.

Veseli krik tudi ne prestane, ko se približa večer, ter se oboroženi okoličani spravljajo proti domu. Na vse kraje okoli Visokega se razškipé, in iz vsih tih krajev se dolgo še čuje narodno petje, pesmi o boji, o zmagi, o junakih; pesmi, ki ogrevajo in pregrejejo vsako čutljivo srce, da radostno bije le za en biser: za domovino!

XI.

V sovražnem taboru.

Oprošteno je grešnima,
Zalumčaru, ubojici;
Oprošteno svima, svima,
Samo nije izdajici.

V Zavrhu se tudi pripravljata naša znanca, vitez Vovk in njegov drug, Lukež Vohač, na odhod proti slovenskemu središču, v Ljubljano, kamor se shaja premožno in ubožno, visokega in nizkega stanú. Sevéda se ne podajata iz samotnega Zavrha tudi z istim svetim namenom, kakor vsi drugi. Njima, posebno vitezu, ni mar za boj zoper vrage domovine; saj je on sam med temi vragovi, a grši, ostudnejši od Turčinov. Najnevarniši sovražnik je Vovk, na katerem ni trohice najti, kar bi bilo pogumnemu možu le količkaj podobno.

„Tomaž,“ obrne se pred odhodom prijazen do svojega oskrbnika, „vse izročam v tvoje roke, vse moje posestvo, Dvor in Zavrh, priporočam tvojemu bistremu očesu. Prepričan sem, da prišedši iz vojske nazaj bodem imel veselje obdariti zvestega varha za njegov trud. Ako bi pa padel za dom,“ nadaljuje hinjavec in nehoté obraz potegne v smeh, „ako bi pa storil slavno smrt na častnem polji, tudi pozabljen ne boš. Preskrbel sem že za vsako stran. Bodi zdrav!“

Še dolgo časa gleda Tomaž za odjezdajočema. Te dobre besede in to zaupanje ga veseli; voši črnemu vitezmu, ki se zdaj prostovoljno podaja v nevarni boj, na tihem dober vspeh.

Ljubljana je bila malokedaj tako glasna kakor sedaj. Iz vsih krajev slovenskega svetá se zbirajo brambovci; vse je v orožji. Herbart je bil naznanil, da kliče domovina in njegov glas ni bil zastonj. Poveljniki posameznih krdel in veljavni možjé se posvetujejo v njegovej dvorani, in med te junake se vrije tudi vitez Vovk. Govoril še nikdar ni toliko in navdušeno tako o potrebi urne pomoči hrvaškim sosedom; da se mora turški ropar prijeti, kakor koli hitro mogoče; da se nikakor ne sme ne dan zamuditi. Znal je besede viti, da je vse pričal o svojej pogumnosti, o svojem dobrem namenu, o svojem domoljubji; edini Vohač je dobro vedel, kamo pes taco moli, in čudi se, da znade njegov gospod tako zvito tudi obračati besedo.

Posli dohajajo iz jutra, da se Turki urno bližajo in širijo čez hrvaške meje; nikdo ne more njih vojske ustavljati.

„Da bi vsaj nekoliko konjištva imeli ubogi Hrvati! Le nekaj malo konjištva!“ je izdihoval posel, trdeč, da je prišel naravnost iz hrvaškega taborišča.

Sklene se v Ljubljani, da se zdajci cela vojska vzdigne proti sovražniku, konjištvo naprej in pešaci, kakor hitro morejo, za njim.

„Vohač!“ pravi vitez Vovk, ko sta na večer pred odhodom sama, „vse se godi, kakor si le želeti morem. Ti-le plemenitaši, te-le visoke glave, ki so me vedno zaniče-

vali in me na tihem, menim še, storili so že korak k svojemu poginu. K temu sem jaz pomagal! Kako so kmalo verjeli lažnjivemu poslancu, češ da je le nekaj konjištva treba, urno postaviti proti Turkom! Ko bi vedli, da je poslanec bil od turškega poveljnika, od Ferat-bega, ki je moj zaveznik! Konjištvo je polno mojih neprijateljev in ni prehudlega števila; ga ni na tisoče! Herbart se od konjištva ne odtegne, to je gotovo; in Vit iz Visokega tudi ne. Namen, da se Herbart s konjištvom naprej poda, je v nekterem obziru dober; njegov prihod bo Hrvate osrčil, posebno, ko se razvé, da je lepo peštvo za petami. Tudi se daje mnogo važnega pogovoriti in skleniti, da se po določenem načinu ravna proti Turkom in odločivni boj tako dolgo odlašča, dokler ne priroma peštvo in cela lepa navdušena vojska ne zgrabi gospodov iz jutrovih dežel. Namen bi rekel je izvrsten, ako bi le — mene ne bilo. V nekterih dneh naju čaka delo; pripravi se, da se bode dobro dokončalo. To bo čuden ples! In kdo bo godel? Vitez Vovk.“

S prvim svitom lepega jesenskega dné se vleče dolga vrsta konjikov skozi mestna vrata po dolenskej cesti. Lepo krdelo! Sestavljajo ga zastopniki vsih slavnih rodovin, od Turjaškega Herbartarja do malega plemiča; vsi so se zbrali okoli slavnega načelnika. In med timi vrednimi možaki jezdari ponosno vitez Vovk z Vohačem, lulika med pšenico.

V Podbrezji, na grajščini Herbartovej, prenočijo prvo noč; odtodi hitijo naprej, prestopijo mejo na Hrvaško in pri Budačkih se Slovenci zedinijo s Hrvati.

Budački so neznamen kraj v malej dolini; okoli in okoli se vzdigujejo hribi z gostimi šumami pokriti, ali pa gole višine, ki s svojimi pečinami in peščenatimi brdi otožno izgledajo. Na zahodnej strani je dolina bolj odprta, pa oko daleko gleda le nerodovito plan.

Herkart se vstraši, ko pregleda skupno vojsko; Hrvatov se je več nadjal, mnogo več. Zraven tega ima hrvaško krdelo toliko tujcev v sebi iz vsih dežel, od vsih četirih vetrov. Kdo se more na tujca opirati s polnim

zaupanjem? In kako bode tujec za tujo mu reč navdušeno ravnal?

Pa junaku Herbartu ne upade pogum. Kakor njemu ne, se tudi njegovih ne polasti nobena plaha misel. Večej nevarnosti se mora zoperstavljati toliko več poguma. Razposlje srčne mladenče ogledovat, kje da se že tabori Turkek, in kolikega števila da je.

Proti večeru izgine Vovk in njegov vedni spremljevalec Vohač iz kristjanskega ležišča; rekalo se je, da se je podal na ogledovanje, kajti povedal je bil pred svojim odhodom tako, rekoč, da se ne boji nikakove nevarnosti od sovražnikove strani, ker znađe dobro z mečem ravnati, kar pa še nikdo do zdaj na njem ni bil opazil; zraven je dokazoval, da, ako bi tudi naletel na Turka, ni v strahéh, ker njegovemu konju ni para med Turčini.

Zmenil se je sicer malokdo za viteza Vovka, in ti, ki so se menili o njem, so se ali čudili, da je puščavnik iz Zavrha, kakor so ga priimkovali, tako poguma poln; drugi pa niso hoteli verjeti, da bi se v resnici daleč upal proti sovražniku. Vendar pa ni nikomur na misel prišlo, da bi znal ta Vovk kaj drugega v srcu nositi, kakor samo to, da bi se skazal srčnega moža in pred drugimi malo pobahal.

Mesec nekako zaspano gleda skozi tenke oblake, ki krijejo celi obzor. Včasih veter skozi grmovje povleče, sicer je zelo tiho, še kopita se skoro ne čujejo v peščenatej in mahovitej zemlji, dasitudi skokoma jezdarita Vovk in Vohač. Puščava je vse okoli, kamor pogleda oko; puščava od neštevilnih vojsk, ki so se že toliko in toliko let podile po tih krajih. Vitez Vovk posebno urno jezdari, da ga Vohač težko dohaja.

„Gospod! Kako dolgo še hočeva tako jezdariti v noč? Mene že žeja neusmiljeno nadleguje, v tih blagoslovljenih krajih pa še slabe vode dobiti ni.“

„Kdo bi se menil zdaj za žejo, dragi moj Vohač! V nekih urah boš imel, bodi prepričan, vsega po volji. Naše že imava precej daleč za seboj in Turke menim da jih v dveh urah dobiva pred oči. Ha! To se mi bo lepo izpe-

ljalo, kakor si želim. Trpi še žejo nekaj časa, potem ti bode piti bolj dišalo.“

Zopet molčeča, kakor poprej, dirjata proti vzhodu, da konja plavata v potnih penah. Za nekaj ur se v slabem mesečnem svitu prikažejo daleč pred njima griči, za kterimi je sovražnikov tabor. Vovk ni slabo računil; mesec nagne utrujeno glavo, pomikaje se v zaton, ko se približata gričem.

„Na vrhah morava zadeti na prednje turške straže; tako mi je naznanil Feratov posel. Kaj, misliš, Lukež, kako bova naskočila in razpodila njih tabor? Imaš revež tako osušeno grlo, da ti ne dá marnja? Jaz sem zabil na vse telesne potrebe. Na, nesi to le belo banderco v roki kvišku; to je znamenje mirnih ljudi. Razumeš, ne izgubiti! Zdaj lahko počasi jaševa navzgor.“

Turška straža se krepko oglasi; na vrhuncih začne vse mrgoleti.

„Allah je velik!“ povzdigne svoj hripavi glas Vovk. „Prijatelji, najin namen vam ni sovražen; v resnici teh besed se bodete kmalo lahko prepričali. Ni vašemu zapovedniku imé Ferat-beg?“

„Ako tudi, kaj te to briga? Kaj hočeš?“ zahrumé turški vojaki nad vitezom ter obstopijo oba.

„Imate pravo, imé me res malo briga“, skuša Vovk ponižno in ljubeznivo besedovati. Pogledite v to-le pismo, ter me urno dovedite k poveljniku, za kterega imam mnogo važnih novic. Prosim, prijatelji, nikarte izgubljati časa!“

Na to pristopi zapovednik straže, ki došla izprva meri od nog do glave. Videti pa bogato obleko, katero nosita oba, in Feratov podpis v pismu, v katerem turški vojskovodja Ferat-beg zapoveda, da se ima gjavr, ki to pismo pokaže, skozi vse straže pustiti in častno spremiti notri do njegovega šotora, se turškemu častniku spremeni obraz, ker ju prijazno pozdravi in sam zasede konja, da ju spremi do vojskovodje.

Vsi trije jezdarijo proti sredi taborovej. Molcé so pozdravljale druge straže, ter začudjene gledale za ime-

nitnima gjavroma, ktera doleti tolika čast, da smeta prostih oči jezdariti skozi turško ležišče.

„Ako bi nas kdo,“ se smeje spremljevajoči častnik proti vitezu, „hotel v vaše taborišče, gotovo bi mu zamašili oči, da bi stvarice ne mogel videti in morebiti še nos, da bi le kaj ne ovohal. Reci, gjavr, da ni res.“

„Aga, kakor ti je ljubo, tudi nama smeš zavezati oči, ako mi ne verjameš, da bi bilo to nepotrebno delo, kar se tiče najinih oseb.“

„Potrebno ali nepotrebno, gjavr,“ odvrča Turek vitezu; le naš tabor in naša vojska je takošna, da se nijednega ogleduha ni bati. Pri Mohamedovej bradi! Take vojske še nikdar videla nista! In naš vodja, slavni Ferat-beg tudi velja nekega Turjaškega, ki med vami toliko slovi.“

Turško ležišče se razširja daleč okoli ter obsega več gričev. Vse je polno belih šotorov in v bledem mescu se lesketa turški polomesec nad konjskimi repovi, ki so častno znamenje raznih poveljnikov.

Že od daleč se odlikuje vojskovodjev šotor od drugih. V sredi na višem griču mimo drugih se dviguje ponosno, okoli se pa nižje vrstijo drugi šotori, tudi okinčani; tu šotorujejo višji častniki Feratovi.

Zdaj prijezdijo mimo obilih straž do najvišjega šotora; straža Ferat-begova prevzame naša junaka slabega spomina. Mnogo častnikov se zbira okoli.

„Gospoda!“ jih nagovori vitez, „prej ko me čast doleti, da stopim pred vašega slavnega vojskovodjo, bote blagovolili meni in mojemu tovaršu podariti kako zdravilo zoper grozno žejo; drugače še govoriti ne vtegnem. Pot je bila dolga in suha.“

Vitez Vovk se s svojimi sladkimi besedami in spretnim obnašanjem prikupi nazočim častnikom. Hladivne, lepo dišeče pijače, ki jo šorbet imenujejo Turki, jima podajo in po šorbetu še kave, ktere še ni bilo takrat po Evropi. A Lukež se je le malo zmenil za tako pijačo.

Prične se daniti in Ferat-beg je bil po koncu. Nebo

se je zjasnilo o jutrajnej sapi; naznani se lep, a grozno vroč dan.

Poročijo vojskovodji, da sta došla gjavra, ki zahtevata k njemu, za kar imata pismo njegove roke.

Ferat-beg je danes posebno dobre volje vstal; slišati pa v gjavrih s pismom, z rokama veselja ploskne, ter ju brez odloga vpeljati veli.

Turki se čudom čudijo, kaj da je njih vojskovodja tako milostljiv proti kristjanoma, da ju celó pusti z orožjem k sebi. To se še nikdar ni pripetilo.

„Dobro mi došel, moj vitez Vovk iz gjavrskih pokrajin!“ pozdravlja Ferat ustopivšega izdajavca, ter mu poda roko. „Dobro došel k mojej vojski! Ta je tvoj spremljevalec, tvoj pomočnik ali prijatelj?“ pogleda Vohača, enako pružec mu desnico.

„Moj prijatelj in pomočnik v tem težavnem poslu, o katerem sva se v Sarajevem pogovorila. Imé mu vitez Lukež,“ tolmači urno Vovk in hudo Vohača pogleda, ker se je ta ravno hotel debelo nasmijati, čuvši, da je vitez.

„Tudi dobro došel, dobri vitez Lukež!“ ponavlja Ferat-beg. Kako se imajo naše skupne zadeve?“

„Po vsem dobro!“ odgovarja vitez. „Ti je še toraj volja, slavni Ferat, za to kar ti jaz dam in k čemur ti jaz pomorem, tudi meni zagotoviti, kar jaz zahtevam?“

„O tem ne moreš dvomiti,“ smeji se Ferat-beg; „o tem ne smeš dvomiti, moj ljubi vitez Vovk! Kakor si se prepričal, ravnal sem se do zdaj na tanko, kakor si mi ti naročil. Moj posel je bil v Ljubljani?“

„Bil. Ravno o pravem času je prišel, prosit v imenu Hrvatov konjištva in to je že na Hrvaškem!“

„Praviš? A kdo mu vodja?“

„Turjaški Herbart!“ izgovori težko vitez Vovk.

Ferat-bega prešine pri tem imenu groza; ko bi tega dobil v roke! Vsaj mrtvega, kako bi mu srce poskakovalo, nič več bi si ne želel na svetu!

„Vit iz Visokega je tudi pri konjištvu!“ naznanja dalje vitez.

„Tudi? Nevaren sovražnik nam je ta Vit, in ne

vem kaj bi dal, da téh dve ni, Turjaškega in Vita, na svetu!“

„Bi toraj rad ta dva junaka ukrotil?“

„Čemu to prašanje, vitez Vovk? Kar si poželiš, gjavr, ti dovolim, samo da mi Herbarta in Vita, kakor si obljubil v Sarajevem, pomagaš ugonobiti, ako ju že ne morem živa v svoje roke dōbiti. Omenil si, da ti je tudi na tem, da izgineta. Je še to resnica?“

„Želim še.“ odvrāča Vovk počasno, „želim še, da vzameta konec oba, da se nikdo ne povrne več v domače kraje nazaj, pa reči moram, da odtegnem vsako pomoč, ako mi ne zagotoviš, da ju res več nazaj ne bo na dom, če padeta živa v tvoje roke. Da ti v roke padeta, za to jaz lahko poskrbim.“

„Vse dovolim, vse. Kako toraj meniš?“ sili Ferat.

„Zgoditi se more, da ne padeta v boju, da morebiti ranjena prideta v tvojo oblast, ti ju pa za lepo odkupnino potem v domačijo pustiš nazaj. Tega se bojim!“ se obotavlja vitez.

„Nikoga ne pustim iz svoje oblasti, ako tako zahtevaš, in če se mi svet ponuja za nju.“

„Pomorem ti toraj, pa samo s to pogodbo: Zaroti se pri Mohamedovej bradi, da, ako ne storita smrt v boju oba, Turjaški in Vit, ako kateri tih dveh pride živ v tvoje roke, da ga ne izpustiš iz svoje oblasti več, da ga ne bode nikdar k svojim nazaj. Prisezi pri Allahu!“

„Zarotim se,“ krepko govori Ferat-beg, „da nijednega ne bode več nazaj, in prisegam kakor gotovo je Allah velik in Mohamed prerok njegov!“

„Dobro. Zdaj ti razložim, kako ti bo edino mogoče, ju ali uničiti ali vsaj vjeti. Ako se ravnaš po mojih besedah, je Herbart tvoj in Vit in cela vojska slovenska, skoro samo plemstvo, ne more ti uiti nikdo. Toraj: Dober dan hoda odtodi stoji kristjanska vojska; ni še vsa skupaj, peštvo je še po poti. Herbartova vojska ni velika, in ako jo primeš poprej, kakor pride peštvo, se zgodi, kar sem rekel. Jutri večer že zamore cela vojska zbrana biti, toraj je treba jutri zjutraj boj začeti s Herbartom. Kako bi to bilo mogoče? To je moja naloga. Jaz in moj

pomočnik sva dobro pregledala celo okolico okoli Budačkov; dobro nama je znana. Midva bodeva kazala najkrajšo pot, ki vodi do kristjanskega ležišča. Tvoja vojska se še danes pomakne za pol pota naprej, in ko se stori trda noč, se zopet vzdigne, tako da imaš jutri zjutraj kristjane pred seboj. Pa da se ne odmaknijo? To je tudi moja naloga. Da Herbarta in njegovo vojsko ujameš, moraš razdeliti svojo vojsko v tri dele. Prvi del stopa naravnost proti Herbartu, to je proti zahodu in ta del so pešaci. Drugi del, ki mora kakor tretji obstajati iz konjikov, se zavije na desno; tega vodim jaz. Tretji del jo mahne na levo; njemu bode pot kazal „vitez“ Lukež, moj prijatelj. Ko začenjajo ugasovati zvezde, mora že vsaki oddelek biti na svojem mestu; ti, Ferat-beg s pešci, kristjanom nedaleč nasproti v lice, jaz z drugim oddelkom se vstavim kristjanom na levo in „vitez“ Lukež na desno stran. Vsi oddelki si ostanejo v malej dotiki med seboj. Zraven se mora drugo in tretje krdelo združiti za Herbartovo vojsko in tako so kristjani obkroženi. Da se to dobro izpelje, bodeva skrbela jaz in moj tovarš. Ne more spodleteti!“

To Ferata neizrekljivo razveseli. Herbarta dobiti! Herbarta, ki je že toliko Turkom škodoval, tolikokrat jih do živega namlatil! Herbarta, pred katerim se je vsako turško srce prestrašilo; njega, strah Turkov, bo on, Ferat-beg, ugonobil, in slava mu bo zaradi tega donela po celem turškem carstvu. In zraven Herbarta še enakega Vita! —

Vse se zgodi po Vovkovih besedah. Kmaló se vzdigne peštvo in ž njim poveljnik Ferat proti kristjanom. Vodstvo drugega dela prevzame Vovk in tretjemu mora kazati pot Lukež Vohač.

„Recite, kar hočete,“ toži Lukež Vovku, prej ko se ločita vsak na svojo stran, „to se pravi človeka po živinsko trpinčiti. Zdaj že zopet phava nazaj, odkoder sva se priklatila in še po ovinku; kapljice vsaj kislega vina še pa videl nisem, da bi potolažil razbeljeno grlo. Kaj maram za tisto črno čorbo, ktorej pravite kava, in tisti prazni šorbet in vse druge ropotije, s kterimi so naji hoteli Turki

zaliti. Za takega poštenega moža, kakor sem jaz, se spodobi pošteno vino. Zato Turki tako radi bežijo, ker nimajo vina!“

„Če ti je ljubo,“ ga prosi Vovk, „se še nekoliko obračati po svetu okoli, ne govori tako žalivno. Ako te kdo čuje, slaba bi pela. Bodi vesel, saj si danes „vitez“ Lukež in vojskovodja. Ne zabi svojih konjиков tako postaviti, kakor sem ti že mnogokrat razkladal. To pomisli, da te ne bo nikdo več porinil iz Visokega; lahko boš tamo gospodoval, kakor v Dvoru ali Zavrhu. Ako dva dni vina ne vidiš, te še ne bode konec; vsaki trud donša tudi plačilo.“

Vohač se potolaži, zasede kakor Vovk čilega konja, ktera jima je podaril Ferat-beg, in krene s svojimi na levo.

Ko nastane poldne, vstavi se Ferat, da se mu pešci odpočijejo do noči. Desni in levi del se pa nemudoma pomika v polokrogu naprej in ko se stori noč, sta vodnika izdajavca postavila svoja krdela tako, da sta imela kristjane v sredi. V drugi polovici noči se skušata Vovk in Vohač skleniti za kristjani med seboj, in na drugi strani s Ferat-begom. Ko se zasniva na vzhodu, so Turki po izdajstvu kristjane popolnoma obkolili. Vodnika sta predobro poznala pot.

Tudi slovensko peštvo se bliža.

XII.

Pri Budačkih.

Kedar bliska meč morije,
V boji kri junaška lije
Kakor hrast Slovenec stoji;
Za očastvo se daruje
Vso nevarnost zaničuje;
Večna bo Slovencev čast!

J. Virk.

Dan napoči 22. kimovca 1575. leta, osodepolni dan!
Jasno kakor ribje oko je celo obnebje, v doline pa se je vlegla gosta jesenska megla. Griči, homci in daljne goré

molé iz tega meglenega morja. Tiho, strašno tiho je v tem morji, in vendar toliko življenja. Herbart ni očesa zatisniti mogel celo noč od nepoznane skrbi; z glavo oprt na desno roko je prebedel ves čas do prvega svita. Slutil je junak, da bode nevspešen boj se bojeval ta dan, pogubljiv za marsikterega slovenskega korenjaka.

Razposlani ogleduhi se vračajo poročat hudo vest, da se bliža Turkov od vseh strani kakor listja in trave. Ko da bi izrastli iz zemlje, so se pokazali na vsih krajih na mah. Umakniti se ni več mogoče slovenskej vojski, neizogibljiv boj se mora pričeti.

Resnega obraza vredi Herbart maloštevilne čete zedinjene vojske. Kakor tica jezdari urno od vrste do vrste, od trume do trume; povsodi ga zagledaš. Sveta jeza plameni iz njegovega lica; čutil je, da je žrtva on in njegovi izdaje, pa drago, neizmerno drago bode prodal svoje življenje sovražniku. Njegov pogum se polasti cele vojske, še tujci so navdušeni za junaškega Herbarta. Nobeno srce ne trepeti pred prihodnjimi urami, ko se bode pričel vojskino hrum.

Pred bojem še mora govoriti s svojimi rojaki; mora slovo vzeti od svojih Slovencev, kakor brat od bratov, prej ko začne padati vojskine kocke. Zbere jih okoli sebe, kakor je imel navado pred vsakim bojem pogovoriti se še s svojimi prijatelji; vesel čut ga spreleti, ko bere na vsih obrazih plamteči pogum in nenavadno koprnenje, prijeti sovražnika ter mu pokazati, kako znađe Slovenec pasti za domovino.

Kedaj je kdo čul, da so se naši očetje zbalí sovražnika?

Rudečo zastavo, na kateri je bila videti Kristusova podoba, v roki, stopi med svoje, rekoč:

„Predragi mi rojaki! Žene me srce, da spregovorim nekoliko besed do vas, ki ste mi vsi mili bratje. Slovenec je Slovencu brat! Ne govorim pa, kakor da bi trebali še besed, ki bi vnetile in vzbudile v korenjakihi pogum. Ne, tega med Slovenci treba ni! Besede, ktere govorim, prihajajo mi iz drugega namena iz srca, in bodo toraj tudi našle pot v srca mojih rojakov. Pred važnim bojem, ki

ga v kratkem pričnemo, se pristuje, da vzamemo slovo drug od drugega; da se spomnimo na to, kar je nam vsim milo in drago, na ljubljeno domovino; da se razveselimo pregledavši dobrotne nasledke današnjega boja za našo sladko domovino slovensko.

Boj, ktereга imamo pred očmi, nam ne obeta slavne zmage, nikakor. Lahko se to pred junaki izreče, da idemo le slavnej smrti v naročje. Slovenci! Ako tudi to dobro vemo, mi se ne vstrašimo boja, mi se ne udamo sovražniku! V poznih letih se bode še govorilo, da je trumica Slovencev slavno padla pri Budačkih, da je vesela umrla za vero, za dom. Kamor oko obrnemo, režé nam čete sovražnikove nasproti, drhteče veselja, da imajo vendar priložnost, malo vojsko kristijanov siliti, da se udá. Pa brezi boja se mi podali ne bodemo; mi se ne podamo nikdar! O koncu boja naj prešteje sovražnik svoje vrste in groza ga bode prevzela, videti, kako znade Slovenec umreti in koliko nasprotnikov podere prej v prah, kakor sam izdihne. Rojaki! Proteče smrti se mi ne bojimo, mi se je ne izogibamo, dasitudi bi si mogli rešiti življenje, a morali bi se sramotno podati. In mi bi to storili? Nikdar! Ne udajmo se!

Kot zvesti sinovi domovine tudi ne smemo drugače storiti, kakor da si izvolimo slavno smrt mimo sicer malo vrednega življenja. Naj se učé naši unuci, naj se učé Slovenci prihodnjih časov iz izgleda prednikov pri Budačkih, da se nikdar ne smejo ustrašiti mogočnega sovražnika, da se nikdar ne umaknejo hudim navalom, ki proté domovini. Unuci, posnemajoči naš izgled, vedno hrabro do zadnjega diha braneči drago domovino, bodo zagledali boljše dni, kakor smo jih videli mi, njih predniki. Pa izgled smo jim zapustili, pot smo zanamcem pokazali, po kterej se pride do boljše prihodnosti. V poznih časih se nas bode veseli spominjali, v svobodnej domovini se bodo ponosno omenjala naša imena ter se slavila naša smrt. Kedar bode hvaležen zarod prešteval svoje junake, na nas se pozabilo ne bede, ker smo jim zapustili izgled, da smo vse, tudi življenje darovali za dragi dom!

Zanamci bodo posnemali izgled, ki ga jim danes

hočemo podati; unuki — o tem sem prepričan — ne bodo pozabili svojih prednikov in njih del, ter z enako ljubeznijo, z enakim srcem stali vsikdar za dom. Kaj sledi iz tega? Kaj, kakor da za trdovratnim, a pogumno bitim bojem pride vesela zmaga in ž njo mileja doba zanancem. Ko bodo podreni in podrti vsi sovražniki, ko si ne bode več upal nobeden nasprotnik vstati zoper Slovence, ter z oholo nogo teptati po njih domovini, tedaj pride toliko zaželjena mila zlata doba. Bog, dobri oča vsih narodov, je odločil vsakemu zlato dobo, temu prej, temu pozneje. Pride toraj tudi Slovencem. Pride čas, ko bode nekajleno veselje vladalo po blagoslovljenih krajih slovenskih; ko ne bode grozna vojska trosila smrti in tuge po deželi; pride čas, ko bode Slovenec ponosno mislil na svojo domovino, ki je svobodna, od prijatelja ljubljena in čislana, od neprijatelja spoštovana in častita; na domovino, ki ima bistre sinove, da z umom slavo njeno širijo po začudjenem svetu, modre krasne hčere, kinč naroda presrečnega. V duhu gledam to zlato dobo slovenske domovine, dobo polno slave, polno radosti, polno ponosnega zadovoljstva. In da pride mojim rojakom ta zlata doba, v to bi mi naj ne pomagali? Smrt slovenskih junakov pri Budačkih naj bode vreden pripomoček v dosežbo zlatega veka!

Ako bode toraj naša smrt pomagala, da pride Slovencem zlata doba, nam ni to razloga dovolj, da veseli in radostipolnega srca idemo smrti nasproti? Dà, veseli se podamo v pogubni boj, da bode strmel sovražnik nad ne navadnim prikazom! Veseli hočemo umreti in pasti za domovino, ker nas obdaja sladki čut, da ne umremo zastonj, da bode iz naše smrti, iz naše žrtve ustala kedaj oslavljen, srečna domovina naših unukov! Pri Bogu sem obljubil, za geslo vsega življenja sem si izbral, da hočem nepozabljeno držati zvestobo milej domovini! Bratje! Z Bogom toraj! Živila naša slovenska domovina! Za zlato dobo naših unukov hajdimo v boj! Vse za vero in dom! Z Bogom!“

Ganljivo je bilo gledati vzvišeni prizor, kako so junški Slovenci, goreči ljubezni do domovine, gotovo smrt pred očmi, radostni vzeli med seboj slovo, si stisnili roke

ter bratovsko se poljubili. Vesel krik se vzdiga proti nebesom in Bog, ki je gledal dan pri Budačkih, gotovo ne bode dopustil, da bi se toliko za sveti križ in za dom prelite krvi bilo prelilo zastonj.

Herbartova vojska krene na zahodno stran, odkoder mora priti slovensko peštvo. Temu toraj ide nasproti. Ako je kako mogoče zediniti se ž njim, ako je mogoče na tej strani si pot napraviti skozi sovražnikove vrste do bližajočih se rojakov, je še nekoliko upa, oteti se celotnemu poginu. Ako se levi turški oddelek predere, je še malo mogoče umikaje so braniti, dokler ne prihité pešaci, ki vendar daleč biti ne morejo. To je tudi vitez Vovk dobro sprevidel, ter največi oddelek dal postaviti na levo stran.

Slovensko konjištvo prične boj; na desnici popadejo sovražnika neprestrašeni Hrvatje, na levej tujci iz vsih krajev sveta. Izprva se bojujejo iz daljine, kolikor se more skozi vstajajočo meglo razvideti. Počasi se bližajo nasprotniki. Pa kaj je to? Slovenskega središča ne doleti nobena strela, nobena puška ne pošlje smrtne kroglice. Turški vojskovodja, Ferat-beg, je bil dal povelje, da se ne strelja v konjištvo; hotel je namreč Herbarta in Vita in druge junake žive dobiti v svojo oblast in znano mu je bilo, kje stojé junaki Slovenci, in da je Herbart v sredi, na čelu svojih rojakov. Tim huje pa gospodari smrt med korenjaškimi Hrvati in osupnjenimi tujci.

„Vražja megla, da se tako dolgo mudi,“ ogovori vitez Vovk jeznega Vohača; „rad bi vedel, kako se pletejo na bojišču. Iz unega griča bode prav varno gledati po celej dolinici, po celem bojišču.“

Utihne. Zbode ga huda misel, da je on kriv toliko prelite krvi. Herbart! Kaj mu je Herbart žalega storil, da ga sune sovražniku in preranej smrti nasproti? Da ga izdade vragu, Herbarta tolikega junaka, pa on toliki malovrednež! Kdo Slovencem povrne skušenega Herbarta? Vitez Vovk? Izdajavec si ne more v tem trenutku kaj, da ne bi ga groza obšla, pregledavšega tolike vzročene nesreče. Herbart! Vit! Junaška slovenska vojska! Vse si izdal v pogubo — ti vitez Vovk!

Če je kateri greh, ki se ne more odpustiti nikdar, tedaj je izdajstvo ta greh, to črno, črno delo!

„Vas grize, da se tako kislo držite?“ pikne Vohač, vedoč, kaj se v srcu vitezovem godi.

„Zadel si, Lukež!“ dobi odgovor in Vovk se dalje utopi v misli sileče v njega. „Grize me, vest me grize, ki sem menil, da sem jo že davno pokopal. Herbart! Vit!“ — — —

„Oj ti budalo!“ se čez nekaj časa glasno nasmeji. „Takim neumnostim pustiš, da ti letajo po buči? Kaj Herbart, kaj vsi drugi, kaj celi svet, ako moja osnova to zahteva.“ —

Boj se vname do živega. Še nekaj korakov pa so skupaj, in potem velja roka zoper roko, mož zoper moža. Megla že plava nad glavami in hitro gine. Solnce milo, jasno sije, in v njegovih dobrovoljnih žarkih se sveti in bliska kristijanski in turški meč. Zdaj se vidijo vsi oddelki Turčinov. Bože, to bode mesarsko klanje! Kristijani, pred vami na desni, na levi mrgolé povsodi sovražne drhali, želé vam pogin! Slovenci od vsih strani vas stiskajo vražni zoperniki; kje je rešivna pot?

Čim dalje boj traja, tim huje raste srd in besen pogum v srcu bojnikovem. V takej sveti jezi se vržejo Slovenci na neštevilnega vruga. Herbart stisne na njegovej strani borečemu se Vitu poslednjokrat roko, in v tem stisku je bilo slovo, kakor ni drugače soditi, za ta svet. Le en trenotek nese misel Vita daleč proti zahodu za goré v domači grad, kjer je pustil drago Lavro, na prijazno Visoko, kjer je pustil milo mu hčerko. Za vselej? Bog vé.

„Za menoj! Kdor ima srce!“ Grmi Herbartov glas in rudeča zastava frfra visoko nad glavami kristijanov. Vojskovedja slovenski spodbode žlahtnega konjiča, a ta se silno vspné, kakor da bi ne hotel nesti svojega gospoda v smrt. Kedaj je slovensko krdelo zapustilo svojega vodnika? Vderó za načelnikom, junaki za junakom vderó v goste vrste sovražne.

Ta naskok, ta krepka navala vzroči v Turčinih nemir in nered. Strmeči in osupnjeni izprva ne vedó, kaj početi.

Polomesci se zibljejo, zastave omahujejo in konjski repovi frfetajo v zraku. Pa zopet se postavijo. Velik kreg in trušč nastane med njimi. Kdo bi se dal od proklete raje, od kristijanskih psov meni nič tebi nič brez obrane posekati? Kaj je nam mar, Ferat-beg, za tvoje posebne želje? Da le gjavre pobijemo! —

Začne se najhujši boj. „Allah“ krohotajo Mohamedanci; „Jezus!“ kričé kristijani. Kako se križajo meči! Kakor grozen val o času hudega vremena deró Slovenci naprej, smrt na vse strani deleči. Prah se dviga, silno žvenketanje orožja, zraven neizmerno kričanje srditih vojakov, stokanje in ječanje ranjenih in umirajočih. Žaré se obrazi, bliska se morivno jeklo, kri se pretaka, da je ne more zemlja popiti. Naši se borijo kakor levi, strašno obilo trosijo smrt med sovražnike. Strah se širi po sovražnikovih vrstah.

Kaj pomaga ves pogum! Čez nakupičene mrtve Turčine stopajo povsodi nove drhali. Zdaj se še pokaže, kaj imaš tujcu upati. Levi del kristijanske vojske, sami tujci, se spusti v beg, v sila važnem trenutku. Na Vovkov svet je bil Ferat-beg zapovedal svojej vojski, naj se levemu oddelku kristijanov umakae široko na stran, da tako zapelje tujce v beg. In kakor je rekel Vovk, tako se je tudi zgodilo.

Zdaj se konec Slovencev bliža. Zbere je še enkrat načelnik okoli sebe, krvaveč iz mnogih ran.

„Bratje! Zdaj veljá drago prodati naše življenje! Naprej! Za vero in dom!“ —

Zopet se zakadé v najgostejše trume in Turkom glave kolejo, pa tisoč jih nadomesti deset, ktere je posamezen junak podrl. Ód trenutka do trenutka zmanjšuje kopica okoli Herbartá; od vseh strani stiskajo Turki. Skoraj bode načelnik sam; rojaki padajo drug za drugim do zadnjega diha se boreči, kakor se borljo le junaki. Zdaj se zgrudi Herbartov konj od sablje smrtno zadet; pa Turjaški na tleh stoječ udriha okoli v razdražene vrage. S silno roko nameri na nekega poveljnika, ki ga je bil hotel zgrabiti in živega dovesti k Feratu. Dobro ga zadene, da Turčinu glava zleti na tla: jezik še nekaj

mrmra, očesa se krožijo, le nekoliko časa se premika, zeva, obleduje in ugasne; iz trupla pa, ki je ostalo na konji, je visoko planila kri. Strašen vik zaženo Turki, ko ostrašeni konj izdirja po ravnici, truplo na sebi svojega gospoda. Herbartov meč neprenehoma seka po Turkih.

Vse sovražnikom priča, da jim ne bode mogoče, Herbarta živega se polastiti. Koliko vendar je že njihovih pokončal! Pa junaku moč gine, pade naposled tudi sam. A še na tleh ne miruje; hude rane deli med kričeče Turke, ki so ga obkrožili. Še porine v najbližnjega meč, da se Turčin blizo njega zvrne, in zdajci izdihne življenje. Turki prestrašeni okoli njega stojé, neupajoči se nameriti v junaka. Herbartovo oko umira, še nekaj izdihov, in — junaka, kakoršnih je malo videl svet, ni ga več. Iz premnogih ran mu je potekla kri in ž njo življenje. Slavna smrt, kakor je bila Herbartova na polji časti!

Sovražnika prestraši smrt junaka. Ferat-beg ne vé, kamo bi se jeze djal. Toliko tisoč svoje vojske je žrtvoval, samo da bi Herbarta živega dobil! Pa kaj bode sultan izvedoval, koliko Turkov je zahtevala Herbartova smrt, da le živ ni več! Le urno nazaj v globoko Turčijo!

Boj je končan, za Slovence nesrečen, a slaven. Ferat-beg strahom svojo zgubo pregleda, ter uredi priprave, da se ostala mu vojska vrne nazaj, odkoder je prišla. Pomakne se toraj kmalu iz bojišča ter hiti v svoje kraje. Bi-li slovensko peštvo počakal, da bi ga ugonobilo. Izvedel je, kako znajo Slovenci umreti, ali zmagati.

Kristijanov je malo ostalo živih. Kar jih je še, se vlečejo v sužnost; vsi so hudo ranjeni, znamenje, kako so se srčno bojevali. Ko pride noč, so Turki že daleč odtekli od bojišča. A z nočjo pride — prepozno, pride slovensko peštvo! In vendar je hitelo noč in dan; zastonj. Polni mesec jim pokaže došlim grozovito bojišče, katero jim pové, kaj se je tu zgodilo. Kar so še neradi zvedeli o nesreči Slovencev in o koncu Herbartovem, to jim je tožnega obraza pravil črni vitez rekoč, da je po

čudežu ušel sužnosti, on in njegov Lukež, in da se je tudi nekoliko drugih plemenitašev odtegnilo turškim rokam.

Resnica pa je bila, da je zapustil proti koncu boja z Vohačem grič, odkoder je gledal boj, ter v ovinku prijezdil na bojišče, malo prej, ko so došli pešci.

Dolgo časa hodi pri luninem svitu po bojišču; dolgo v noč se plazi skozi vrste mrtvih bojnikov. Ne dá mu mirú, mora se prepričati dobro in še nocoj, da jih je spravil iz pota, ktere je hotel. Tamo je mesto, kjer so stali junaški Slovenci; tamo jih mnogo zdaj leži bledega, mirnega obraza, ko da bi spavali. Pa saj spavajo dolgo dolgo spanje, dokler jih trobenta angeljska ne izbuđí. Na to sveto mesto stopa vitez Vovk in klavrn sledí Lukež. Tega čvrstega moža so zadnji dnevi skoro spravili na nič. Tri dni je že, kar ni videl rumenega vinca, in to je za Lukeža velika nesreča. Tri dni in noči že mora cokljati čez hribe in doline, semtertje; kakor senca mora biti svojemu gospodu vedno za petami. V celem življenji ga še ni tako dražila neizrekljiva nezadovoljnost; čmeren, s pobešeno glavó, kakor v sanjah se vleče za veselim Vovkom, ki trupla premetuje in obraze proti luni obrača. Rad bi izvedel vrli možicelj kdo je tukaj ostal na bojnem polji, in kdo je moral s Turki podati se na pot.

„Vohač! stopi vendar bliže, pa pogledi, kdo je ta — vidiš?“

Lukež ni imel navade, da bi se kedaj prestrašil, pa zdaj ga groza le nekoliko spreletí. Tiho je po celej okolici, na jasnem nebu trepeta mesec, in njegovi bleđi žarki padajo na še bledeje lice; s krvavimi lasi pa si igrajo hladni ponočni vetriči.

Bil je ubogi Jurko, Vitov strežaj iz Visokega, ki je tu pri Budačkih našel svojo smrt.

„Glej, Vohač,“ nadaljuje vitez, „ta te ne bode več tiral iz Visokega, kakor te je. Njegovo pest ne boš čutil več. Da je Jurko padel, mi je znamenja dovolj, da tudi Vita ni več med živimi. Ako pade služabnik, se tudi gospodu ne more boljše zgoditi. Razumeš, Vohač?“

„Dobro, dobro!“ mrmra Lukež. „Zdaj, ko nimava

tu nič več opraviti, je tudi razumno, da poberiva kopita in poiščiva urno ljubi Zavrh, in se okrepčava po takem trudapolnem delu.

Po poti od Budačkov je Lukež nalašč žvižgal ali pel napev tiste narodne pesmi, ki pravi:

Solnce že gori gre,
Silno je žalostno ;
Kaj bi ne bilo žalostno,
Ker čez vojsko je šlo.

Žalni napev je viteza hudo zbadal v trdovratno srce, in vse si je Vovk prizadeval, da bi tovarša spravil od te pesmi, ki mu je prihajala na uho, kakor izdihljeji umirajočih rojakov pri Budačkih, katerih smrt je zakrivil on. Tako se pri najmanjši priložnosti izbuja grozno očitajoča vest hudobnežu.

Ko prispeta v Zavrh, je bilo prvo, da se vsedeta izdajavca za polne vrče in mnogo pijeta, vitez, da se omami in potopi vest, Lukež iz navade.

„Dà, dà!“ jeclja pijan, „zmagal sem jaz, čez svoje nasprotnike pri Budačkih, in to ti povem Lukež, kakor gotovo sem gospod Zavrha in Dvora, tako gotovo moram biti posestnik Visokega, ali pa me naj krokarji razkljujejo!“

„Zadnje, zadnje bodi tvoj del!“ voši na tihem Vohač.

Kdo vé, če se Lukeževo vošilo ne izpolni ?

XIII.

Nevaren pot.

Dolgost življenja našega je kratka,
Kaj znancev je zasula že lopata!
Odprta noč in dan so groba vrata:
Al dneva ne pové nobena pratka.

F. Prešern

Grozd je dozorel, trgatev se je povsodi pričela. Vse je polno urnih delavcev po gričih in homcih, na katerih se šibé trte od obilega sadú. Trgatev je vesel čas, najvese-

lejši celega leta. Kaj neki, da po goricah okoli Visokega ni slišati tistega veselja, ki se je sicer razlegalo o tem času po okolici? Kaj da trgovci molčé opravljajo svoje delo, da si še skoro govoriti ne upajo med seboj? Ni čuti sladke pesmi, ne radostnih klicev! Otožni se spravljajo delavci o mraku iz vinogradov; marsikdo izdihne oziravši se na Visoko in zamišljen stopa do svoje pohlevne hišice, in prej ko duri zapré za seboj, še enkrat pogleda na Visoko, nad katerim migljajo zlate zvezde upa in tolažbe; na Visoko, kjer je bilo zmiraj veselje doma, odkoder se je razširjevalo daleč na okrog, med vse prebivavce. In zdaj? — Žalost je zdaj tamo doma, in ker je na Visokem žalost, žalostni so vsi okoličani.

Kako se je vse spremenilo v nekih tednih! Polni nade so se podali iz doma junaki branit očetnjavo, bratom prihitet na pomoč. Vsakdo je sanjal o sijajnej zmagi, o slavnej vrnitvi k domačemu ognjišču. Nesreča pri Budačkih je skazila vse nade, ovila mnogo src z grenko britkostjo. Res so se vračali kmetje, ki so bili šli z Vitom v boj, zopet na dom, ker se je vojska razpustila; pa na Visoko se ne vrača nikdo! Že misel, dobrega grajščaka izgubiti, je ranila vsakterega, zdaj se pa kaže, da Vita ne bo več nazaj. Saj je bil tudi pri konjištvu, ktero je skoro popolnoma konec vzelo v nesrečnem boju, le nekoliko ranjenih je ostalo, pa med timi Vita z Visokega ni. Najbrže je storil junaško smrt pri Budačkih! Toraj je na Visokem minilo vse veselje ter se umaknilo skrbem in žalovanju.

„Dež za solncem mora biti, za veseljem žalost priti,“ prava mala slovenska pesmica.

Na Visokem je zdaj žalost doma. —

V Zavrhu pa? — V navadno tihem, začrnelim gradu se zdaj vesel obrača vitez Vovk, ter prazni kupice s svojim ljubim Vohačem. Zeló glasno razodevata oba svoje veselje, posebno vitez si mene roke zadovoljen in kakova zadovoljnost ga je, kaže njegovo užarelo lice, ki se vedno na smeh drži.

„Dobro sva se obnašala na Hrvaškem; bolje kakor sem si mislil. Huda je pela oholim plemenitašem, res;

pa zakaj so me tako prezirali. Kazen ne izostane in tudi zaničevani vitez Vovk se zna maščevati. Tvoj zoprnik, Vitov Jurko je tudi izbrisan iz bukev življenja, kakor si se sam prepričal; zdaj te ne bode več mogel s pestmi iz Visokega potirati in to te mora veseliti. Herbarta Turjaškega ni več, ki se je toliko nosil; moral je končati, ker bi bil sicer mojo osnovo prekrižal in uničil; in dobro je za svet, jaz vsaj tako menim, ako se taki imenitniki spravijo iz pota. Vita ni; ako ga ne krije hrvaška zemlja, moral je pa s Turki, toliko kakor da bi bil mrtev. A vendar še nisem pri kraju, nisem še došel do cilja. Eden nasprotnik, kterega najbolj sovražim, eden je še med živimi, kterega je treba odpraviti. Kdo meniš, da je?“

„Gotovo se ne motim, vitez,“ odvrne Vohač in postavi izpraznjeno čašo na mizo, „ako rečem, da menite tistega gospoda, kteremu so v Ljubljani toliko čast skazovali, kateri nam je nekdej debelih povedal in kateri ima čast biti Lavri stric! Zadel?“

„Ti izvrstna glava, zadel si! Stric Gregor se mora tudi spraviti, da mi je pot prosta. Kako bi se to zgodilo, ti prebrisanec?“

„Starec tako kmalo umré, počakajte. Zguba toliko prijateljev in pred vsim Vita ga požene v grob. Počakajte, dokler se vam dobrovoljno sam ne odtegne.“

„Rekel bi, da je ta tvoja prva neumna, ki si jo izustil v svojem življenji, Lukež. Jaz naj bi čakal? Jaz, ki sem duhtal in čakal in pazil blizo dvadeset let na priliko, jaz bi zdaj čakal, ko vem, da mi je sreča mila? Ne, stric Gregor mora kmalu iz pota, in njegovo imé, vidiš, tukaj zraven Herbarta Turjaškega podpisano bo pričalo čudno stvar, ktera nikakor ne bode Lavrinemu očesu prijetna.“

„Povedali mi še niste nikdar, zakaj da tako nabirate podpise. Tu je Herbartov, tukaj Gregorjev, čemu to? Kaj bo to hasnilo?“

„Kaj bo to hasnilo? Potrpi, da se boš naposled bolj smejal. Tvoj podpis in moj še manjka in pismo postane velike važnosti. Tu-le se podpiši.“

„Pa vsaj to povedite,“ pravi Vohač, načrkavši svoje ime, kedaj sta se na tem pismu Herbart Turjaški in stric Gregor podpisala? Pa niste — —“

„Sevéda, ponaredil sem imena. Nisem zastonj se uril toliko let. Zdaj pazi, kako bom tvoj podpis posnel.“ —

Vitez Vovk napravi v kratkem času Lukežev podpis in moral ga je že nepričakovano dobro posneti, da se je Lukež za glavo prijel ter strmel v Vovka.

„Gospod, kaj takega še pa misem videl, kar sem na svetu. Ne morem ločiti, katero sem jaz pisal. Če tako varno in nerazločljivo zamorete ponarediti podpis ktereга koli človeka, bi vas pa ne htel imeti sovražnika. Samo izviren podpis potrebujete?“

„Tako je, Lukež. — Zdaj pa imaš zopet malo nalogo. Pojdi na pot proti Visokemu, pa izvohaj, če ne bo Lavri-nega strica gnalo v Ljubljano, ali kamo drugam pozvedovat o Vitovej osodi. Kar izveš, donesi mi urno nazaj. Stori, stori to, Lukež!“ —

Vohač zapusti Zavrh ter stika nekaj dni okoli Visokega. —

„Vrla glava mi služi,“ smeji se vitez za odišlim Lukežem; „kakor nalašč se je meni pridružil ta zviti Vohač. Izdati me ne more, ker se tako pridno udeležuje vsega mojega početja. Rad ga imam in vendar se ga tudi bojim, in ker se ga bojim, moral si ga bom z dobrim ali hudim od sebe spraviti, pa tudi iz sveta. Da zamorem po dovršenji svojega načrta, po izpeljavi svoje stavljene si naloge, po dosežbi svojega cilja brezi vseh skrbi živeti, mora tudi Lukež Vohač nehati med živimi se klatiti. Njegov konec je začetek pravega življenja za-me!“

Tako je mislil vitez o Vohaču in tako tudi Vohač o vitezu.

„Le naj ima veselje ta sirota, dokler da ne doseže svojega velikanskega namena, kakor ga imenuje. Ko bode menil, da je že splezal na vrh, mu izpodnesem lestvo, da se zgrudi v prepad, iz ktereга ne vstane več vitez Vovk. Jaz imam tudi svoj namen, in ta je — kakor gotovo se

imenujem Lukež Vohač, moram ga doseči, — ta je: Lukež Vohač, bogatin!“ —

Svojo in Lavrino negotovost o zgodi z Vitom razjasnit, se poda nekega jutra stric Gregor iz Visokega. V glavnem mestu Ljubljanskem bode izvedel resnico, kakor se boji, žalostno. Sedemdesetletni starček je še zdaj bil čudno pri močéh, kakor da bi pozabil število let. Stopa doli v vas pod grad, ter nagovori znanega kmetiča, Vrhnikovega Jožeta, da ga spremi v Ljubljano. Ni se obotavljal pošteni Jože ter šel svojej osodi nasproti. Mali voziček kmalo oddrda izpred Visokega in meri jesenske doline.

Mine skoro dan težavnega potovanja, mrak se še dela. Do bližnjega trga, kjer menita prenočiti, je še dobre pol ure. Hiti konjiček, da pred trdo nočjo dospeta v zavetje. Nebo se je prevleklo, megle se podé proti jugu. Zdaj in zdaj se približa vihar. Že se sliši od daleč šumenje, orumenelo listje frfra po zraku, zadnja svitloba se umika gostej temi. Uho konjiček, beži pred hudim vremenom! —

Zdaj se vije cesta semtertje med temnimi gorami; spredi in vzadi, vse je tiho, le veter maja vršiče. — Čuj, kaj je to? Udarci se slišijo iz vetrovega šumenja; to so udarci kopit. Konjič zarezetá in nastavi uha; na voznikov klic naglo podirja naprej. Skozi temo se toliko zamore razločiti, da se dva jezdarca počasi bližata. Zdaj se srečajo. Eden nju zagradi konja za uzdo, in drugi mahne Jožeta, ko bi trenil, z mečem po glavi, da se revež zgrudi vznak, in nekaj nerazumljivih besed zamrmlja. Istega trenutka iztrgata napadnika strica Gregorja iz vozička ter ga preselita v drugega. Bil je zraven ceste ne daleč pripravljen, ter imel streho, da je pred dežem varoval na vsih straneh. Jožetov voz pa obrneta neznana proti Visokemu nazaj in trudni konjiček potrpežljivo stopa zopet proti domu, lagano, kakor da bi ne hotel hudo ranjenega Jožeta raziti v naglem diru. V bližnji vasi obstane pred razsvetljeno hišo umna žival in tako dolgo s podkvami bije ob kamenena tla, da pridejo ljudje in nezavedočega se Jožeta v prvo skrb prevzamejo. —

Voz pa, v kterega sta bila napadnika strica Gregorja posadila, tekal je, kar sta vprežena konja imela moči, v temnej noči, v hudem dežu nemudoma skozi neznane kraje naprej. Zdaj še le prav zamore premisliti stric Gregor, kaj se je zgodilo v nekih hipih. Zdaj mu stopi jasno pred duhá, da ni prišel dobrim ljudem v roke. Vjet je in ž njegovo osebo se nič dobrega, nič prijateljskega ne namerava. Dolgo časa moli, in tudi najde tolažbe in mirú v molitvi.

Na dolgem potu utrujen zaspi v pokritem vozu, in dobrotni, sladki san ga vede nazaj, daleč nazaj v minole dni. Fantiček se v lahkotnem čolnu ziblje po jezeru. Valovčki pluskajo na znožje prijetnega griča. Vsa narava diha le veselje, zaduje se v nepoznanej lepoti. Na griču se sveti v solnčnem zlatu domači gradič in na pragu mu kima z ljubljeno roko najmilejša mati, vabeča ga gori na sprelepi domači grad, kjer žalosti nikdo ne pozna. Čolniček varno nesó kristalno čisti valovi; v malem času mora priplavati do znožja onega griča, na katerem ga čaka pred gradom na večno cvetečej trati premila mati. Pa zdajci, čuj, piš na piš! Oblaki se raztegujejo po obnebjú. Urno čolnič naprej, da pride mali veslar v varno materno naročje, gori v domači grad, kjer nikdo žalosti ne pozna. Hiti mladi veslar, da te razsrdeni valovi ne dohité! Ah, da bi že bil v pristaji, in mogel zapustiti nevarni čoln ter hitel gori v grad, kjer žalosti nikdo ne pozna. Mlada roka pridno podaja veslo, pa mlada roka utruduje, in vidi se že malo več, ker se je tema naglo razširila po dolu. Kako bi se ogibal skal, ki spredi molé iz hrumečih vod? Hudi valovi, nedavno tako pohlevni in mirni, začenjajo čolniček metati semtertje. Veslarček, kdo te reši poguba? Kdo te prinese gori k ljubečej materi, na grad, kjer nikdo žalosti ne pozna. Silno deró valovi s fantičevim čolnom proti skalam. Še en hip in raztrešiti se mora na skali čolnič in ubogega, zapuščenega veslarja zagrebejo neusmiljeni valovi v svoje hladno krilo. Še vidi skozi strašno temoto iz daleka se bliščati oni grad, kamor ga vabi mati rajskega obraza, ker tamo nikdo žalosti ne pozna. Zdaj treskne čolnič ob trdo skalo — —

V istem trenutku se je prikazal angelj, ki veslarčeka rahlo vzdigne iz valov, ter ga ponese iz temnega dola gori kjer teme ni, kjer biva najslajša mati v prekrasnem gradu, kjer nikdo žalosti ne pozna. — — —

„Tamo nikdo žalosti ne pozna!“ ponavlja starček razvedrenih lic. „Tamo gori, kjer kraljuje Oče vsih ljudi, vsemogočni vladar vesolnega sveta, tamo je le veselje doma. In mati mila me k sebi vabiš iz te doline solz, kjer gospodujejo viharji, k sebi na prelepi grad, ki je nas vsih pravi dom. To je toraj zadnji vihar mojega življenja, iz kterega da srečno pridem, mi pravi san o veselej višavi, kjer nikdo žalosti ne pozna!“

Neke črnotemne noči postoji voz v dvoru Završkega gradu. Stric Gregor je zdaj toraj v Vovkovej oblasti. Ne vidi se koraka daleč.

Vse je tiho v Zavrhu.

„Stric Gregor,“ spregovori vitez Vovk prvokrat, „zdaj smo doma, in precej vas spravimo k pokoju“.

Pomaga starčeku stopiti iz voza, ker ga vzame pod eno, in Vohač pod drugo pazduho. Stopajo počasno skozi dvor in naprej po stopnicah brezi luči, po mostovžih zdaj na levo, zdaj na desno. Po križem potih tavajo, po razpadlih stopnicah zopet navzdol, vrata se odpirajo in zapirajo; vlažen, nečist zrak je tu doma. Zdaj obstojé in onemogli stric Gregor se položi v kot na kupec slame.

„Tako!“ poreče Vovk; „stric Gregor, zdaj si zamorete po dolgem potovanju odpočiti. Od Visokega do Zavrha se pravi da je daleč. Ker bote brezi dvombe zdajci zaspali, tudi luči ne potrebujete. Sanjte kaj o vitezu Vovku in o rajskem Zavrhu! Dobro počivajte!“

Veselje in zasramovanje je v vitezovih besedah. Urno zdaj težka vrata zaklene in kmalo z Vohačem v svojej izbi sedi za mizo, polno dišečih jedil in izvrstne pijače.

„Dober kos sva dogotovila, ljubi Vohač; lep kos zares! Zdaj, ko imam Lavrinega strica v svojej oblasti, zdaj mi ne more nikdo več prekrižati mojih namer. Vohač, okrepčaj se, pa mi povedi, kaj bi se s starim Gregorjem počelo? To je jasno, kakor beli dan, da iz tega zidovja ne sme priti več živ! Kaj toraj ž njim?“

„Kar se mene tiče,“ počasno odvrča Vohač, „jaz bi starca pustil živeti, dokler sam ne ugasne. Ako vam je bil stric Gregor na potu, dobro; zdaj vam ni več. Siloma ga bacniti v tako imenovani uni svet, se mi zelo nepotrebno zdi. Bilo bi to junaško delo?“ — Vohač pomenljivo pogleda viteza — „Bilo bi to junaško delo tej starej pokveki ugasniti lešrbo življenja, ker že tako ugasuje sama?“

„Tedaj meniš,“ izveduje Vovk Lukeževo misel, „da naj stanuje v temnej sobani, dokler se sam ne poslovi iz tega sveta?“

„Dá! Če se hočete skazati velikodušnega, dajte mu dobrih jedil, kakor se dajejo obsojenemu v smrt. Tožiti ne bode mogel, češ da se mu slabo godi; in prišedši na uni svet, vas še bode za to dobroto priporočal in tako se še lahko zgodi, da pridete kedaj v nebesa. Ha! Ha!“

„Dobro, to storim. Jutri postrežem stricu Gregorju ter mu nesem izbranih jedil v njegovo varno, nenavadno stanovanje. Neizrekljivo ga bode moralo veseliti, slišati iz mojih ust lepo povest o mojem maščevanju!“

Divje krohota in v dušku izprazne kupico.

„Trčiva Lukež,“ vzdigne zopet napolnjeno čašo, „in pijva na veselje toliko srečno dovršenega dela!“

To je bilo Lukežu po godi; pogumno sta trkala, še pogumneje praznila kupice, dokler da se je jelo svitati na vzhodu in sta oba premagana od mnogo zavžitega vina pospala za mizo.

V svojej pijanosti je vitez Vovk soznanil Vohača s posebnostmi svoje spavnice. Trezen bi tega nikdar ne bil storil, pa vino, pravijo, odvezuje jezik in skrivnosti spravljaja na dan. Pokazalo se bode, kako je Vohač umel porabiti vitezov na videz ne toliko važni razkaz in da si je Vovk z nepotrebim, natančnim razlaganjem o imenitnostih te sobe tako rekoč sam prerezal vrv, po kateri bi mu bilo morebiti še mogoče splezati iz strašnega brezna do rešivne svitlobe.

„Ko bi Lukež Vohač vedel, kaj vse ta-le ključek zamore!“ mu začne vitez praviti, potegnivši iz stranskega žepa mal, lepo izdelan ključ in vrteč ga okoli kazavca. „Ako me v to izbo zapreš, ako vrata in okna zazidaš ter

me tako varno okovariti meniš, vendar pridem iz nje ter ti v nekih trenutkih stojim zvonaj na dvoru in se ti posmehujem. Je-li, da se ti to neverjetno zdi? Poskusi s tim ključekom v izbi kje odpreti!“

Vohač vzame toliko čudni ključek, ter ga vtika v vse ključavnice, ki jih najde na omarah in raznih predalih. Dalje ko Vohač poskuša, bolj se vitez njegovim poskušnjam smeji. Konečno se Lukež brezi vspeha zopet povrne k mizi.

„Ozri se vsaj na podobo mojega prednika, ki tako nedolžno nad posteljo visi!“ ga spodbuja vitez iz nova.

Vohač pregleda podobo na vsih koncih ter že praša, kaj ima ključ s podobo opraviti. Nejevoljen jo privzdigne od stene; v tej pa zapazi mala, neznatna vrata omarice v zidu. Podobo sname ter omarico odpre. Kako se Lukežu zasvetijo oči! Zlato in srebro se mu blisketa nasproti.

„Skozi omarico pa vendar nemorete uiti, to vam rečem!“

„Skozi omarico ne, pa ključ, ki notri leži, bi mi zamogel dalje pot napraviti. Glej, na nasprotni strani grajskega zidovja se navadna vrata, ktera ovi ključ odpre, in jaz stopim v dvor.“

„Pa kako pridete do tistih vrat?“

„Pod zemljo, Lukež! Ha! Kaj tako debelo gledaš?“

„Pod zemljo! Jaz vas ne morem razumeti. Kako pod zemljo? Kako pridete iz izbe pod zemljo?“

„Lukež, ako se ti ljubi skusiti svoje moči, pa odmakni uno veliko omaro; pod njo so skrivna vrata, skozi ktere prideš pod zemljo na nasprotno stran! Zdaj me razumeš. Trčiva zopet!“ — —

Le kratko časa je vitez zaspal; sladka misel, da ima zdaj zadnjega nasprotnika v svojej oblasti, da mu zdaj nič ne ovira poti popneti se na vrh do zaželjenega cilja, ta misel mu ne da več spati. Vesel se vzdigne izza mize, ktero malo odmakne, in zdajci Vohač zaropota pod njo.

Viteza žene k stricu Gregorju. Vzame, kakor se je bil namenil, vina, mesa in kruha seboj za vjetnika.

„Prišel sem od vas slovo jemati,“ pričinja vitez stopivši v temno, vlažno prostorje Gregorjeve ječe. „Menim, da ne bode odveč, ako vam razložim, zakaj da ste vi tu. Glejte, to je sad, ker ste mi Lavro bili tako osorno odrekli. Morebiti se še spominjate, da sem se tistokrat obljubil maščevati. Zdaj se maščujem. V nekterih dneh pride tudi Lavra, vaša netjakinja, na vrsto. Morebiti vas zanimiva izvedeti, kakova je moja osveta. To še ne veste, da Vita več ni, da ga ne bode več nazaj na Visoko. Za to sem skrbel jaz. Lavri to v kratkem povém, in zajedno tudi novico, da Visoko ni njena last, ampak moja, vsled dolžnega pisma; priča pa vaš in Herbartov podpis resnico Vitovega dolga. Herbart je smrt storil pri Budačkih, pred Vitovo vrnitvo na dom sem zavarovan, in vas je še bilo treba odstraniti, da se tako znosim nad vsim. Zakaj me je zaničeval svet? Vitez Vovk se je strašno maščeval pri Budačkih. Dá, jaz sem kazal Turkom pot, jaz sem vzročil, da se je pokončala slovenska vojska in ž njo konec storili moji nasprotniki!“

„Izdajavec!“ vsklikne stric Gregor v svojej britkosti.

„Kakor me izvolite imenovati! Naznanjam vam še, da iz tega prostora ne pridete več, in da je najbolje, ako hitro zatisnete oči za vselej, ker mi ne bo mogoče več hrane donášati. Lavra mora postati moja žena ali pa jo preženem iz Visokega, kakor sem prégнал sva-kinjo Marijo iz Dvora. To vam še lahko povém, da sem jaz pristregel Stanislavovo oporoko ter jo uničil, dalje da sem jaz dal Milana odstraniti. Vidite toraj, da sem se tudi nad bratom znosil! Vi se čudíte vsemu temu, in ako bi svet to vedel, čudil bi se z vami. Jaz pa se radujem, ker osveta je sladka! Zdaj vse veste, in meni je čas, da se poslovim. Imejte se dobro, stric Gregor! V miru in pokoju počivajte!“

Povrnivši se v svoje sobe nazaj, še najde Lukeža smrčati pod mizo. Strese ga, v drugej roki polno kupico držeč.

Še tisti dan sta zapustila Zavrh ter na čilih ko-

njičih izdirjala izpred začrnelega gradú, v enomer se glasno smeječa.

„Poglediva v Dvor in obiščiva Visoko!“

XIV.

Žale ure.

Povejte mi ptičice!
 Kje radost stanuje,
 Nihče ne žaluje? —
 Veselja je dosti,
 Pa več še britkosti, —
 Je smeh, pa je jok!

J. Hašnik.

Sedemnajsto leto že teče, kar Marija žaluje za Stanislavom in po izginolem Milanu. Pravijo, da čas celi srčne rane, a zaceli jih nikdar. Kakor potnika v temnej noči osrčuje in z upom navdaja daljna luč, enako je polajševala Marijino tugo vedno vračajoča se jej misel, da še kedaj pride čas, ko bode objela svojega sina, ko se ga bode zopet srčno radovala. Kakov neki že mora biti moj Milan? Tako se praša sama sebe Marija leto in dan. In ljubezen, ki jo ima v srcu do izginolega sina, obrača na Anko, živo podobo prijateljice svoje, Lavre.

V dolino pod Visokim se sprehaja ž njo. Kolikokrat je že pravila mladej deklici, kedaj in kako da jej je izginil ljubljeneec, ki bi jej bil imel biti tolažba po Stanislavovej smrti; kolikokrat ga je opisovala, kakošen je bil, ko se je podajal k dedu! Da si tudi bi ga Anka zamogla po tem popisovanji na prvi pogled spoznati, ako bi stopil pred njo, vendar še vedno poprašuje to in uno, in mati tudi rada govori o dragem Milanu.

„Ako vi, mila mi, le vedno še in že tako dolgo pričakujete Milana, recite, da bodem tudi jaz še videla svojega dobrega očeta! Saj ni res, da bi ga mogla izgubiti, in za vselej! To se dozdeva nemogoče žalujočej Anki!“

„Upajve v Bogu, Anica, molive za oba, da ju kmalo vidive zopet. — Kaj se pa v vasi taka zbirajo ljudje? Kaj se stavijo okoli voza?“

Stopite bliže. Milosrčni ljudje so nevarno ranjenega Jožeta pripeljali v domačo vas, in zdaj pripovedujejo, kako so ga našli. Jože se še nič ni bil zavedel in mnogi trdijo, da se tudi nikdar več ne bode. O stricu Gregorji pa ni sluha ne duha.

Stric Gregor je izginil! Ta novica je potrto Lavro hudo zadela, vendar Marijine nežno tolaživne besede so pripomogle, da je ni žalost premagala; saj je bilo treba tudi za Anko skrbeti, ki je vedno obračala velike solzne oči na belo cesto, po kateri je videla hiteti boj-nike v boj in med njimi dragega očeta. Kaj da ga še ni?

Dan mine za dnevom, a nobeden ne prinese tolažujoče vesti. Z vsakim dnevom se množi skrb in žalovanje na Visokem, in vsaka vzhajajoča zarija zagleda marsiktero oko, v solzi plavajoče, kakor oko Vitove Lavre. V rokah list drži, Vitov list, ki jej ga je bil poslal pred svojim odhodom iz Ljubljane. Kake vesele besede jej piše ljubi mož, kako je v tem pismu poln zaupanja, da zmaga ne more izostati! Kolikokrat je že to pismo v rokah imela v zadnjih dneh! Vedno ga je zopet jemala v roke ter ga prebirala, kakor da bi iz črk zamogla izvedeti, pride li Vit, ali ne.

Napove se Lavri, da želi tuj gospod ž njo govoriti. — Bo li veselih novic poročil tujec?

Ko se prikaže pri vratih, Lavra na prvi pogled spozna to blede lice; kajti še tako seva iz tega očesa oni grozni plamen, kakor nekdan pred mnogimi leti. Groza jo spreleti, videti pred seboj moža, kterege ni mogla pozabiti, kterege se je vedno bala na tihem.

„Vsi svetniki! Vitez Vovk! Je-li mogoče?“

„Kakor vidite. Naj se vam poklonim, draga gospa,“ pričinja črni vitez, „pozdravljam Vas po dolgem, dolgem času, odkar sva se poslednjokrat videla.“ —

Lavri pridejo na misel besede, ki jih je Vovk pri zadnjem odhodu od Strica Gregorja iz Ljubljane iz-

ustil: Vitez Vovk se bode znal maščevati. — Tako je mrmral med zobi vitez, ko mu je bil stric Gregor brezi ovinkov povedal, da Lavra nikdar njegova ne bode. — Kaj ga je toraj prignalo na Visoko? se praša Lavra.

„Vem da se čudite“, nadaljuje Vovk, kakor da bi vedel njene misli, „vem da se čudite, kako da jaz pridem k vam, ki ste me mrzela od nekdej. Prišel sem le opraviti prijateljsko dolžnost, da vam to in to sporočim o vašem —“

„Toraj veste vi kaj o njem? Govorite! Živi?“

„Odpustite mi, ako vam poprej kratko razložim razmere med vašim možem in med menoj. Ne smete misliti, de nosim srd do vas v svojih prsih. Nikakor Dasi tudi ste mi odrekla svojo roko ter jo podala Vitu, vendar bodite prepričana, da čutim le ljubezen do vas, kakor nekdej“, se hlina in laže Vovk. „Kakor nekdej vam le dobro želim. Ako sem moral odstopiti, vedite, da sem tem lahkeje odstopil, ker ste vzela Vita, ki je bil zmiraj moj prijatelj.“

„Moj ljubi mož mi je včasih pravil, da se poznata, in še v tem pismu, ki ga je iz Ljubljane poslal, omeni vas. Pa povedite, kje je Vit? Pripravljena sem tudi najhujše slišati.“

„Kakor nalašč“, si misli Vovk, zagledavši pismo, „zmaga je moja.“

„Žal mi je,“ pravi na to glasno, „da vam ne morem najboljših novic povedati. Meni urce poka, da vam moram naznaniti nesrečo Slovencev pri Budačkih. Solze mi silijo v oči, kedar pomislim, da sem se jaz vrnil na dom svoj iz strašnega boja in nisem svojega prijatelja v Lavrino naročje nazaj pripeljal. Gospa! Vi ste izgubila ljubega moža, jaz pa dragega prijatelja!“ —

„Bože mili! usmili se me reve!“ vsklikne Lavra in omahne. Vitez jo pristreže in rahlo položi v naslonjač. Okoli bledih tankih ustnic se mu plete hudoben smeh: „Saj sem rekel, Lavra, da pride dan maščevanja; to je še le začetek!“ Vzame pismo v roke in prepričavši se, da ima popoln Vitov podpis, radostno z glavo prikimata ter ga vtakne v žep. Zdaj še le zakliče, da bi

kdo omedlevšej Lavri prišel pomagat. Anka prileti iz bližnje sobe in vstopivši spoznade, kakove vesti je moral donesti ta tujec; plane k materi ter se zgrudi na njeno krilo. S satanskim veseljem ogleduje Vovk ta prizor prevelike britkosti. „Le umiri se, da čuješ mojo pripoved do konca, ti ohola Lavra!“ mrmra vitez Vovk.

Dobrotljive solze olajšajo srčno bolečino. Z nadčloveško močjo premaga mati svojo žalost in poljubi Ankino čelo: „Ne plakaj, ubogi otrok! Bog bo skrbel za naji. Ti si ostala meni in jaz tebi. Poslana nama je od zgoraj britka žalost, poslana nama bode tudi tolažba. Draga moja, glej, tudi Ta je terpel“, pokaže na lepo izveličarjevo podobo; „On naji ne bode pustil brezi tolažbe.“ Vzame jo za roko in pelje v drugo izbo; ne sme čuti, kaj še ima vitez povedati o celej nesreči. Mati jej bode vse mileje, tolažljivejše razodela o svojej in njenej izgubi.

Vitez stoji med oknom, roke križem na prsih, in ko se Lavra zopet prikaže, otožnega glasu nadaljuje:

„Gospa, jaz sem kmalu pri koncu; sam nerad govorim o zadevi, ki mi je toliko britkosti prizadjala.“

Skuša napraviti prijazen obraz, pa iz globokega malega očesa vedno šviga srditi žarek, da je celo lice protivno. Pripoveda o slovenskej vojski, o junaškem konjištvu, o neštevilnih Turkih in o nesrečni bitki.

„Ste tudi toraj vi bili pri konjištvu?“ ga popraša Lavra.

„Kaj pa; vse plemstvo in njegovo spremstvo. Kar nas je bilo boljših znancev, vsi smo se bojevali skupaj. Vaš Vit, — odpustite, da ga zopet jemljem v spomin, — se je nosil, kakor se le zamore nositi junak. To je vsakdo rekel, in Turjaški Herbart sam mu je med vročim bojem srečo zavriskal, ko je bil ravnokar s svojimi celo vrsto naskakajočih sovražnikov podrl. Tako je udrihal po turških glavah, da so se ga začeli sovražniki izogibati; ali Bogu bodi potoženo“, žalosten beseduje naprej, „slavni junak je končal toliko drago življenje.

Tolažite sebe in hčerko s tem, da je storil junaško smrt za domovino!“

Vitez neha govoriti, kakor da bi od same žalosti dalje ne mogel.

„Toraj ne bom več gledala tvoje prijazno lice, moj Vit! ne poslušala tvojega sladkega govora, ne mogla se ponašati s teboj. Naj se izide po Božjej volji! O Vit! moj Vit!“ izdihne Lavra in lice pokrije s rokami.

„Naj v miru počiva v bratovskeje zemlji!“ dostavi hlinjavec, ter se v jezik vgrizne, da mu smeh ne uide.

„Gospa, verjamite mi, da bi rajši na Vitovej strani počival, kakor da moram praviti toliko žalostne reči. Kmalu čem končati, ali pa naj zdaj že končam.“

„Nadaljujte vitez in povedite mi o mojem možu!“ prosi oplakana Lavra.

„Turki videti, da se nikakor ne podamo, planijo od vseh strani na nas. Pade naš načelnik Turjaški, za katerim naj vsi kristjani solze točijo, padejo drugi. Trikrat več je pa padlo Turkov. Jaz se zrušim na zemljo in v istem trenutku vidim Vita, da mi med švigajočimi meči z roko migne, kakor da bi hotel reči: Z Bogom! — V turškem taboru se potem zavem“, laže naprej črni vitez, „in tu izvem, da so Turki vse ranjene pobrali in da je tudi Vit med njimi. Moja rana, — glejte, tukaj mi jo je vsekali turški meč;“ pokaže nad zatilnikom belo rižo, kjer mu od mladih nog ni rasel las. „Ta rana ni bila tako nevarna, zamogel sem se še po koncu držati in poiskati Vita, pa, — ne vstrašite se, — revež je še v omedlevici ležal, kajti imel je globoko rano na glavi in na prsih. Turki so si sami mnogo prizadevali, da bi ga oteli smrti, ker so pričakovali mnogo odkupnine. Čez dolgo časa odpre oči: Tebi izročim svoje drage na Visokem! Te besedice je več izdihnil, kakor izgovoril in zopet zaprl oči — za vselej. — Razumem vaše solze, častim jih, saj je bil Vit mož, da malo takih. Roko sem umirajočemu prijatelju stisnil; kaj se je pa naprej zgodilo, ne vem. Žalost in bolečina ste mi vzeli zavest. — Ko se zopet

prebudim, je bila svitla noč, Turkov nikjer. Peštvo slovensko je bilo že blizo, to so vedeli; — ker sem jim jaz to povedal, si misli Vovk; — toraj so po velikej izgubi rajši bežali nazaj, odkoder so bili prišli in nekaj ranjenih pustili za seboj. Jaz sem okrevaval in zdajci hitel na svoj dom in k vam na Visoko, da vam povem, kar vam povedati imam. Bolje je človeku hudo novico kmalu izvedeti, kakor pa dolgo časa v negotovosti preživeti, nevedoč na dobro, ne na slabo stran.“

„Hvala vam, da ste se potrudili na Visoko, vitez; hvala vam za vašo prijaznost do mojega moža; ko bi vam mogla vaš trud s čim poverniti —“

„Kdo bi o tem govoril, Lavra; umirite sebe in svojo hčer, jaz sem za danes pri koncu. Kar bi imel še povedati, odložim za jutrajni dan. Rad bi se razvedril in zato se hočem malo ogledati po lepej okolici.“

Prikloni se ter odide na grajski dvor, kjer najde svojega Vohača, slonečega ob drevesu. Ni vedel njemu primerni tovarš, kaj bi od dolgega časa počel.

„Vi ste se pa morali gotovo boljše imeti, nego jaz, ker vas celo večnost ni. Menil sem že uiti, ter si že osedlal svojega konja. Dolgočasovati se, to se mi zdi največi smrtni greh, in ta greh pride v Vaš račun. No — pa saj vidim, da se vam — —“

„Od same žalosti solzi oko,“ nadomesti vitez ter položi kazavec na ustni. „Dajva, jezdiva malo na okrog, kamor že koli.“

Prijašeta v dolino; po cesti se vije truma pogrebcev proti pokopališču. Zvonovi še nikdar niso tako žalostno peli, zdi se Vovku. Spreleti ga tajna groza. Kaj ti je storil, vitez, pošteni kmet, da si mu tako silovito pretrgal nit življenja ter ga vzel ženi in otrokom? Da nesejo k pokopu Vrhnikovega Jožeta, to je vitez na prvi pogled ugani. Ljudstvo glasno moli, pa duhovnika zraven ni, ker Lavrinega strica ni.

Kakor da bi hotel viteza pičiti, popraša Vohač mimogredočega kmeta: „Vi prijatelj, koga pa nesejo k večnemu miru in pokoju?“

„Vrhnikovega Jožeta, ki je našega duhovnega očeta bil peljal v Ljubljano. Sam se je malo še živ pripeljal domu in za rano, ki mu jo je nekdo — Božja kazen ga naj kmalu zadene — v glavo zadjal, umrl. O našem stricu Gregorju pa ni več glasú. Bog se nas usmili!“ izdihne kmet in stopa naprej.

Vitez je bil spodbodel konja, ter začel urno jahati, kakor da bi se hotel izogniti temu nevšečnemu mu prizoru.

„Ako pravo sodim, ne čujete radi donenja zvonov, ki pojejo rajnemu — — —“

„Tiho, Vohač, tiho!“ dostavi urno vitez, in še huje spodbode konjiča.

Vest se je izbudila v vitezovih prsih; naglo izbudivša se vest pa strašno peče in grize.

Dirjata, da se pena cedi od konjev. Ko se mrak vleže na zemljo, se še le vračata na Visoko nazaj. Celo pot ni vitez zinil besedice. Miljonov zvezd trepeče na jasnem obzorju, in mesec se vzdiguje nad zvezdino čredo. Kdo še ni občudoval lepoto jasne noči? Tudi vitez Vovk zamišljen gleda v prekrasno, mirno noč. Že davno se mu ni tako godilo pri srcu, kakor nocoj. Dobri angelj je še enkrat poskusil spraviti viteza iz hudobnega pota na boljšo stezo. Prej kakor je število tvojih hudobij napolnjeno, vitez Vovk, obrni se, vdaj se dobremu angelju! Čuj vendar njega prosiven glas!

Čedalje bolj počasi jezdari; sam ne vé, zakaj se mu sili v spomin celo preteklo življenje od prvega spoznanja do te prelepe noči. Strašen razloček! Kaj je neki to? Vitez, solza v tvojem očesu? Zadnji don zvana je potihnil in ta don ga spomni, kako ga je zvon nekdanj vabil k molitvi z rajnim dobrim Stanislavom. Kako je po molitvi vsikdar sladko zaspal! In kako dolgo že molil ni! Odkar pa je opustil molitev, je tudi izbežal dušni mir, je zabredel v črne hudobije. Izgubil je vero v večnega Boga, kterege so molili njegovi predniki in kterege molijo njegovi rojaki; izgubil je ljubezen do naroda, k kateremu pripada po Božjej postavi, dà še izdal ga je, svoj narod slovenski! Kamo

je zabredel nesrečnež? I vendar je še čas, da si pridobi zopet notrajni mir! Bog je usmiljen oča. Ne zapri Božjemu klicu duševno uho! —

Pogleda na Visoko pred seboj; mesec lije svojo čarobno luč na prijazen grad. Divji smeh zažene v tiho noč, in ljuto konja požene.

Dobri angelj se žalosten odtegne od njega.

„Gospod! Zvezda se je tamo-le vtrnila!“ reče bolj rugljivo kakor resno Vohač, komaj dojezdil na vitezovo stran.

„Naj se!“ odvrne vitez. — —

Lavra ni bila opazila, da je Vovk pismo vzel; v svojej britkosti ga tako hitro pogrešila ni. Drugo jutro pride vitez zopet in skrivaj pismo položi na staro mesto. Zadnji podpis je ponaredil. Komu bi prišlo v glavo, dvomiti o veljavnosti teh podpisov? Najmanjše skrbi ni imel vitez, da bi zdaj ne mogel priti do zaželjenega cilja.

„Vi tudi nič ne veste o mojem stricu Gregorju?“ praša ga Lavra.

„Da je izginil, to sem izvedel tukaj, družega ne. Ljudje pravijo, da se v sedajnih časih lahko kaj takega zgodi. Človek ne ve, kje ima sovražnika. Škoda pa je, da je njegov voznik umrl; ta bi bil mogel kaj povedati.“ Tako brezsravno laže vitez Vovk.

„Če mi še tega tolažnika vzame Bog!“ toži žalostna Lavra.

„Poslušajte me gospa, pa ne gledite na to, da ne znam umetno besede staviti. Prosto hočem govoriti. Sedemnajst let je in čez, kar sem vas snubil in kar ste rekli skozi usta svojega strica, da ne marate za-me. Zdaj ko Vita ni, smem upati, da ne gojite nikakove mržnje več zoper mene? Zoper mene, ki sem vam še vedno tisto ljubezen ohranil v svojem srcu, kakor je nekdanj puhtela za vas? Zdaj stojite sama, treba vam krepke pomoči, treba vam tolažnika, varha, branitelja. Ne zahtevam, da bi me ljubila, kakor Vita; človek ljubi le enkrat; le da me ne sovražite, da ste mi prijazna,

in jaz vam hočem biti — vse! — Vas smem kedaj svojo ženo imenovati?“ —

Strmé je poslušala Lavra te nepričakovane besede. Ravnokar jej je naznanil Vitovo smrt in zdaj si upa zajedno govoriti o ljubezni, ki jo nikdar ni čutil! Kaj namerava? Sirašna misel jo obide: Kaj, če ni ta vitez vse nesreče — — —

„Smem upati, ali ne?“ sili vitez.

„Vitez Vovk, malo besedi vam naj zadostuje. Vit naj ima mojo ljubezen do groba. Vaša ne bodem nikdar. — Povedite, kar še imate važnega in potem — pustite me v mojej žalosti samo.“

Vitezu se začnó srdito svetiti oči. Tega upora se ni nadjal. Molči nekaj časa, kakor da bi zbiral besede.

„Ako bogatin vzame beračico za ženo, je dobro storil ali ne? Ga ne vleče čista ljubezen k njej, k beračici?“

„Ne vem, od kodi jemljete pravico, v mojem gradu me žaliti?“ mirno odgovarja Lavra.

„V mojem gradu! Ha! Ha! — Čegav je ta-le podpis, žlahtna gospa?“ se smeji Vovk ostudno ter polo razvije po mizi in s prstom kaže na podpis. „Čegav je, vas lepo prašam?“

„Vitov! mojega moža je podpis!“

„In ta?“ kaže vitez naprej.

„Mojega strica!“

„Dobro poznate, gospa. Morebiti še tega?“

„Če se ne motim, je Herbertov. Pa kaj hočejo ti vsi podpisi?“

„Prosim uljudno, čitajte, kaj hočejo, gospa!“

In vitez sam začne glasno, krepko čitati:

„Dolžno pismo. S katerim podpisani Vit z Visokega v pričo tudi podpisanih Herberta Turjaškega, deželnega glavarja, Gregorja Boževiča, duhovnika, in Lukeža Vohača, oskrbnika, skazuje, da dolžuje vitez Vovku v Zavrhu deset tisoč zlatov, in da, ako omenjenega dolga ne poravna v desetih letih, prejde grad na Visokem z vsem posestvom v last viteza Vovka v Zavrhu. — Na veliko noč l. 1564.“

„Ker že teče,“ nadaljuje vitez, „enajsto leto, meni pa še ni vinarja plačanega, ne morete toraj trditi, da vas žalim v vašem gradu. Moj je grad, moje je vse. Vas poženem lahko to uro z Visokega, pa nisem tako hudega srca. Le ostanite tukaj, Lavra, zapovedujte, gospodujte, vse, vse ostane vaše, samo recite, da ste voljna vitezcu Vovku podati roko. Dva dni imate odloga. Ako pa ne dobim zadovoljnega odgovora, gorjé vam potem!“ —

Vitez naglo odide.

Lavra ni vedela, je-li to vse resnica, ali le san. Vit bi jej ne bil besedice nikdar povedal o tem velikem dolgu? Ni mogoče. Bolje se unakniti sili in pravico drugej iskati.

Po noči, ko sta Vovk in Vohač že pijana spala, stopajo tri ženske po samotnej stezi iz Visokega doli v vas, od koder je nekoliko hvaležnih vaščanov spremi v Ljubljano: Lavro, Marijo in Auko.

XV.

Grška dežela.

Kot so dedovi
Branili svoj rod,
Tako sinovi —
Ga bran'ite povesod.
D. Trstenjak.

V grškeji in slovenskeji zgodovini se najde mnogo enakega. Kakor smo Slovenci imeli in jih še imamo, seveda z drugim imenom, svoje Turke in izdajavce, ki so prežali na naš pogin, enako so tudi Grki imeli svoje ljute sovražnike v neštevilnih trumah azijskih Persov. Poglejmo nekoliko v to zanimivo deželo.

Grška je mala, kakor naša slovenska dežela; in vendar ga ni naroda, kateri bi bil več vpljiva imel na človeštvo, kakor grški duh. Kako je to mogoče?

Grški narod je bil čudo bogato obdarovan od Boga; njegove duševne in telesne zmožnosti so bile v vsakem obziru izvrstne, nenavadne. In podnebje, v katerem so živeli Grki, bilo je najugodnejše, da so se zamogle njih

zmožnosti vedno in vedno na najvišjo stopinjo razvijati in razviti. Najlepši kos celega sveta padel je srečnim Grkom v last!

Grška dežela je polotok, ki pa nima enakega ali podobnega na celem svetu ne. Velik ni, pa na svojih obalah tako mnogotero razdeljen in razno vrezan, da ima brezi števila dobrih pristanov in da se zamore v zalivih daleč v notrajne kraje jadrati. Ta mnogoličnost morskih bregov se nikjer ne opazuje kakor pri Grškem polotoku. Pa tudi ni kraja na svetu, kjer bi se na tako malem prostoru toliko obali dotikalo z morjem.

Nikdo bi ne verjel, da veje v Grškej, v goratej deželi, tako mil, prijeten zrak; med tem ko v sosednjej Italiji pripeka solnce, da skale pokajo in vse, kar diha, bega v najgostejšo senco, pihlajo po grškem polotoku morske sape iz nebrojnih zalivov, ter branijo žarkom poletnega solnca kazati vso svojo moč. Enako te sapice tudi hude zime ne pusté v deželo.

Zemlja grška ni tako rodovita, kakor večidel slovenska. Stari Grki so si mnogo truda uživali, da se jim je skazala zemlja hvaležna. Sama na sebi ni nerodovita, pa zahteva mnogo truda in obdelovanja. Krasna je pa seosebno na vzhodnej strani polotoka, kar je tudi vzrok, da so se tukaj v raznih časih stavila mesta in je tukaj bilo središče grške omike, grškega uma.

Ker je bila vzhodna stran tako prikladna za naselitve, toraj je iz Azije počasi vsa omika, odtegnivša se od zibebe človeštva, prihitela v te blažene kraje, tako sposobne za trgovino in brodarstvo, dve sredstvi, kateri najboljše zamorete širiti izobraženost in blagostanje po svetu. Večidel trgovine in brodarstva je po tem takem bil do sedajnih časov na vzhodnej Grški.

Grški polotok se meji s Turčijo dandanes. Črta, katero potegneš od zaliva, z imenom Arta naravnost proti vzhodu do Volskega zaliva, dela mejo med Grško in Turško. Po otokih, ki so raztrošeni po grškem morji, tudi prebivajo Grki. Vseh jih je blizo toliko, kakor nas Slovencev.

Dveh mest naj v kratkem omenimo, ker so znamenita za celo grško zgodovino.

Prav sredi grške dežele leži pokrajina, imenovana Atika. Atika je tudi gorat kraj in visoke goré brezi potov ga ločijo od zahodnih in severnih. Le proti morji je mala deželica odprta ter ima mnogo lepih pristanov. Zemlja atiška je zelo kamenita in rodi posebno olive in fige. Dolina, katero obdajajo od treh strani mogočne gore, ima na sredi skalovit hrib, okoli kterega so se naselile davno pred Kristusovim rojstvom Atene, v zgodovini grškej najslavnejše mesto in tudi zdaj poglavitno mesto vse Grške. Atene so bile rojstno mesto največih umetnikov vsake vrste, najslavnejših vojskovodjev in državnikov; Atene so imele najmodrejšega moža vsih časov, moža, ki je preroško misel izrekel, mnogo časa pred prihodom Odrešenikovim, da pride bog na zemljo, ki bode v človeškej postavi rešil svet in osrečil človeški rod.

Važno mesto je bil tudi Korint in še dandanes ni zgubil svoje imenitnosti. Od starega Korinta se še vidijo razvaline gradú, tempelj poganskega boga in pa gledišče. Kar je bilo ostalo od starega, to se je porabilo za pozidanje novega, sedajnega mesta. Korint je bil v starih časih samoblasten in znan je tudi iz tega, ker je od tukaj pisal sveti Pavel pisma na Tesaloničane in Rimljanom. Stal je pa Korint blizo morja; v zalivu po njem zvanem je imel svoje pristanišča, ki pa danes delajo močvirje.

Najslavnejši čas iz zgodovine Grkov pred Kristom so njih petdesetni boji z ošabnimi Persi. Ti so v neizmernih prostorih Azije prebivali in njih kraljestvo je bilo velikansko. Persijski kralji so bili sklenili, veselo grško ljudstvo podjarmiti ter so tirali svoje podložne v grozних trumah proti malej Grškej. V prvem boji jih je mala peščica Atenčanov nepričakovano slavno premagala pri Maratonu; tako so se le naši predniki proti Turkom znali bojevati, kakor so se Atenčani borili pri Maratonu proti Persom.

Drugokrat še v groznejšem številu prilomastijo. Pisatelji pravijo, da jih je bilo razun brodovja nad poldrugi milijon. Od severa so lomastili v Grško. Pridejo do visoke gore Ete, ki se po malem znižuje do morja; ne more se

priti tu dalje, kakor posamezni ljudje, ako znajo zamotani pot čez goro. Eta neha blizo morja in sicer tako, da dela ž njim eno miljo dolgo tesno pot, pravo sotesko, ki se imenuje Termopile ali po naše Toplice, ker je tu mnogo toplih vrečev izviral. V tej soteski se postavijo Grki z junakom Leonidom na čelu proti Persom. Prične se boj. Grki se ne umaknejo in vrsta pade Persov za drugo. Dva dni traja boj. Zastonj; Persi ne pridejo koraka naprej. Kaj storiti? Čez goro vojska ne more, skozi sotesko tudi ne, ker jo Leonid tako junaško brani. Hočejo li tukaj na tej peščici Grkov razbiti svoje moči?

Rešitelj Persom se najde; bil je Grk.

Sovražnikom pokaže pot čez goro, da pride truma Persov Grkom v hrbet. Grki padejo radovoljni vsi do zadnjega moža, Leonid načelnik ž njimi.

Črnemu izdajavcu je bilo ime Efialt, ki se še dandanes preklinja. Tako hudobno je izdajstvo!

Persi so vreli zdaj skozi odprto sotesko, poskakajo na ladije, pa malo grško brodovje jih popolnoma uniči. Komaj je njih kralj v revnem čolniču zbežal v zavetje.

S časom so Persi pred Grki popolno obnemogli.

Za temi boji je prišla zlata doba za staro Grško.

Tudi zlata doba mine. Tisto lastnost, ki tudi nas Slovence toliko slabi, so imeli tudi Grki: Bili so nesložni. Ko so v večnem prepiru že oslabeledi, ko je stal že na mejah drug sovražnik, da jim odvzame svobodo, še niso pozabili svojih razprtij, svojih notrajnih neslog. Demosten, največi govornik vseh časov, je gromel nad in med nje, rotivši svoje rojake, naj se složijo, naj se zedinijo, naj se združijo, in združeni premagajo nevarnega sovražnika! Vse zastonj! Razkosano, oslabiljeno Grško, ki se še o času sovražnikove zmage prepira med seboj, igraje podjarmi močni sosed in izginila je slava, izginila je svoboda Grške dežele.

Kedaj je zopet Grška samosvojna, svobodna postala?

Ta čas je še marsikdo od nas sam videl, ker so Grki samostalno kraljestvo še le od tridesetega leta tekočega veka.

In tako dolgotrajni čas neslavne zgodovine in sužnosti je zakrivila notrajna nesloga in razkosanost grškega naroda!

Vsake baže mogočniki so se od zdaj trgali za ubogo Grško.

Ko so pridrli Turki v Evropo, so tudi skušali kolikor mogoče, lepe grške kraje izpuliti Benečanom, kar se jim naposled tako posreči, da gospodujejo čez celo Grško deželo.

In kako so ti divjaki ravnali po ubogej deželi! Kar je vstvarila zlata doba grške zgodovine, kar je še umetnosti ostalo iz minolih vekov, vse pomandrajo in razrušijo in raztrgajo, hujše od divje živine. Prebivavci so morali v sužnost, ali pa doma živeli solzopolno življenje. Mesta in sela so bila podrta in Grška je morala trpeti hudo ubožnost, in še hujše poniževanje. Padle so v razvaline slavne Atene padel tudi bogati Korint, ki je bil vedno središče trgovstva v zahodne kraje.

Pri Korintu sosebno so Turki grozno ravnali. Ko se ni bilo več mogoče ustavljati turškim trumam, ki so se kakor silni valovi valili proti Korintu, zbeži tri sto mestjanov v bližnjo tako zvano ostro goro; pa to je bila njih smrt. Turki jih obkolijo in do zadnjega pomorijo. Korint se ne more braniti več, ker so branitelji popadali in onemogli. Turki razderó že na pol razdjano mesto, ter nabe-rejo šest sto drugih mestjanov, ktere grozovitniki krvo-ločno pomorijo, češ da morajo umreti kot žrtev za padle Turke. Kar je ostalo prebivavstva, moralo je v sužnost na vse strani sveta.

Med zadnjimi, ki so še poskušali braniti Korint, bil je spoštovan mestjan, z imenom Melant. Ta Grk je izgubil, kakor tudi mnogi drugi vse, kar človeka veže na svet. Videl je domovino pasti v grozne roke turških divjakov, videl je pasti v razvaline svoj dragi Korint, videl tudi svoje hiše podrte na kup kamenja. V strašnih časih turških navalov umrla mu je žena in revež sam pade o koncu boja v turško oblast in mora gledati, — zakaj mu srce ne počí? — kako pred njegovimi očmi mu morijo

razdivjani Turki otroke, ki zastonj od sužnega očeta prosijo pomoči!

Melant, čemu si še na svetu?

Da izgubivši vse pozemeljsko okusiš sužnosti grenki kruh, da se navadiš trpljenja in nosiš potrpežljivo križ, kterega ti je naklonil Bog. On sam vé, kedaj ti pride zopet svoboda, kje najdeš svoboden dom, da se v svobodnej zemlji vležeš k večnemu počitku.

Trpi torej Melant in upaj!

XVI.

Vrtnarja.

Dežela ljuba, kje ležiš,
 Ki jezik moj mi govoriš?
 Kjer znanci moji še živé,
 Prijatli moji v grobih spé?
 Strel.

Na levem bregu reke Marice, ki izvira na visokem Balkanu in se izteka v grško, tako imenovano egejsko morje, leži lepo mesto Drenopolje. Pesniki so opisovali in opevali njegovo lepoto. Še dandanes je lepo Drenopolje, a lepše, mnogo lepše je bilo, ko so mogočni sultani stolovali v njem. Odkar je pa Carjigrad četrideset ur od njega oddaljen, postal glavno mesto Turčije, je Drenopolje začelo izgubljati svoje sijajnosti, svoje poprejšnje krasote.

Ferat-beg je štel v Drenopolji mnogo bogastva. Čarobno sèzidane palače so bile njegova lastnina; okoli palač pa so se prostirali vrtovi, kakoršni se mnogokrat vidijo le v jutrovih deželah, krásni, da se jih oko nagledati ne more. Vroče dneve hladijo vodometi, mična jezercá, cipresni logi. Tu gledaš vsakovrstne cvetice, katerih vonjavo vetriči nosijo okoli. Tamo se čudiš umetno postavljenim hišicam na gričih, na katerih si igrajo večerne sape s tankimi vejicami cipres. Menil bi, da si v raji, ako bi se ne spomnil, da je vsa ta čarobna lepota, le delo ubogih sužnih rok, ako bi ti v misel ne prišlo, da so vsak koticék tega sprelepega kraja že rosile krvave solze sužnikov.

Tako zagledamo tamo-le v Feratovem vrtu dva sužnja najboljših let. Dozdeva se nam, kakor da bi ju poznali. Prvi rahlja in trebi črno zemljo in njegov tovarš zasaja rožne grmiče. Rožni grmiči so na jutrovem na glasu, ker razširjajo prijeten duh in jih Turki posebno čislajo zavoljo imenitnega rožnega olja. Prostorni vrt je z visokim zidom ograjen in na zahodnej strani obzidja, kjer delata blizo sužnika, teka proti jugu bistra Marica v Arkipel, kakor se tudi to morje imenuje. Šumenje njenih valov se čuje čez obzidje daleč v vrt.

„Melant,“ spregovori sadujoči sužnik, „čuj Melant, kako ljubko Marica šumlja! Milo se mi stori, kedar začujem njene valove udarjati na ta visoki zid, ki obdaja najino ječo. Zdi se mi, da njeni valovi šumljajo pesem o izgubljeni svobodi. Melant, sužnem biti je hudo!“

„Ej dragi moj Vit, dobro te razumem. Ta Marica naji bode tudi nesla na svojih valovih v druge kraje, kjer je še svoboda doma. Kaj ti, ti si srečen, tvoja domovina je svobodna, tvoji rojaki se ne uklanjajo tujemu jarmu, ni se jim treba pripogibati grdnam Mohamedancem, kakor moja nesrečna Grška. — Bil sem srečen in menil, da tudi srečen ostanem. Pa kdo vidi v bodočnost? Imel sem ljubo ženo v staroslavnem Korintu, imel ljubezniva deca, imel bogastva dovolj. To je bilo mirno, srečno veselje. In kaj sem zdaj? Melant, izgubivši vse drago mu na svetu je rob!“ —

Vtihne in otrne solzo.

„Naji je enaka nesreča zvezala, tolažbo imava v najinem prijateljstvu!“ meni naš Vit z Visokega.

„Dá, dá, dragi moj! Resnico govoriš. Najino prijateljstvo nama slajša spomin na pretekle in sedajne nesrečne dni. — Razzuli so se bili brezi vsakega vzroka gladni Turki čez našo mirno deželico; rojaki moji so se junaško bojevali za svobodo domovine, pa so bili poklani. Kar nas je ostalo živih, smo morali zapustiti dragi dom, slovo vzeti od rojstne zemlje, od domačih gorá. Ha! Vražji, krvoločni Turčini! Pred mojimi očmi so posekali in podavili moje nežne otroke, ter ženo hoteli odpeljati, Bog vé kam. Pa mojo drago Sofijo je prej ogrnila smrt s svojim plaščem;

dobro jej, da ne mora več trpeti. Vse to bi še prestal, da bi le vedel svojo Grško svobodno, vedel, da Korint sam sebi daje postave, da se sveti križ dviga veličastno na naših stolpih. A Bog je drugače odločil. — Čuj, moj Vit, svoboden hočem biti, in tudi ti. Kako se pa zamore to kmalu zgoditi, to naj bode moja reč. Enkrat bi še rad stopil na domovinsko zemljo, ter njena sužna tla poljubil v slovo. Ti me bodeš spremil, Vit, na moj nesrečni dom in potem hitiva naprej v tvoje lepe, svobodne slovenske kraje. Slovenska bode moja druga domovina, v prostej zemlji bi rad kedaj počival. Bog in sveta Sofija!“

Grk konča in krepko strese Vitu roko.

„Bog daj in sveta porodnica!“ odvrta Vit.

Zopet se poprimeta dela, kajti stražar sužnih se je nejevoljen približeval. —

Tudi naš Vit z Visokega je toraj Ferat-begov sužnik. Pri Budačkih ranjenega so Turki vlekli seboj in vojskovodja Ferat-beg si ga je bil izmed drugih prisvojil. Ker mu je vitez Vovk tako posebno priporočal, da vjetega Vita nikdar ne pusti v domače kraje nazaj ter da se besedica več ne sme izvedeti o njem, je toraj Ferat-beg sklenil Vita vedno pri sebi obdržati ter ga vredil med odličnejše svojih mnogoštevilnih robov. Med temi se je pa kmalu soznanil in poprijaznil z Grkom Melantom. Ker je bil željo razodel, da bi se smel z vrtnim delom pečati, mu to nadzornik za nekaj časa dovoli; videti pa, kako da se vrt lepša pod njegovo in Melantovo roko, pusti oba skupaj v vrtu.

Ferat-beg je bil pustil Vita v Drenopolji, sam se pa urno podal v Carjigrad, kjer si je pridobil od sultana Selima mnogo časti, za druge vjete slovenske plemenitaše pa potegnil ogromno odkupnino.

Skorej je že mesec dni preteklo, kar se je bila bitka pri Budačkih. O tem času sta se naša znanca v Feratovem vrtu tako pogovarjala.

Odsihmal pa je bil Grk tih in večidel sam; Vita se je ogibal, dasitudi nerad. Tim bolj pa je gledal prikupiti se nadzorniku, kar se mu je tudi skoro posrečilo. Jusuf, tako je temu bilo ime, je že nekaj časa sem opazoval, da

sta Vit in Melant rada prepogosto skupaj in se živo pogovarjata. Ker je sumil, da snujeta kak naklep, odtegniti se sužnosti in se o tej zadevi Melantove prirojene grške zvijače bal, jima zaproti, da bode enega izmed nju predstavil daleč v drug vrt. To bi že bil Jusuf davno storil, ako bi ne bil prepričan, da sta za delo potrebna skupaj; kajti nikdo med sužniki ni umel zemlje tako lepo uravnavati in umetno deliti kakor Melant, in nikdo ni za njim znal prijetneje saditi ali staviti rože, kakor Vit.

Treba je toraj bilo sumenje spraviti iz Jusufa; pa nista samo to, še prikupila sta se mu s časom. Kedar je imel Jusuf kakega opravka v mestu, vzel je vsikdar tega ali unega seboj in taka pota je Melant skusil dobro porabiti. —

Ferat-beg se povrne iz Carjigrada nazaj, da v krasnem Drenopolji uživa pridobljeno si slavo. Nekega dné se sprehaja po svojih vrtovih; dobro se mu dopada uredba. Zadovoljen se ozira po raznovrstnih gredah.

„Vrtovi so se mnogo olepšali“, nagovori Jusufa, ki se mu priklanja do tal; „moraš že imeti umetne delavce.“

„Allah ti je milostljiv, mogočni efendi, in Mohamed te šteje med svoje prve ljubljence, ker ti stelje srečo in slavo na pot tvojega življenja. Gjavr, kterega si iz zadnje slavne vojske pripeljal tu-sém, je izveden v vrtnarskih zadevah. Škoda, da je gjavr, on in Melant. Pa Allah je velik in Mohamed prorok njegov!“ —

„Slušaj, gjavre“, zakliče beg Vitu, prišedši blizo njega „milosten ti hočem biti, Vit, kakor nijednemu še. Srečnega te hočem storiti, če slušaš moj svet; Allah te naj razsveti! Pravim ti pa, ako hočeš srečen biti že tukaj na zemlji, spoznaj, da je Allah velik in Mohamed prorok njegov. Pomisli le to, da, kar si bil, Vit, ne moreš biti nikdar več. Čuješ, nikdar več! Saj dobro poznaš viteza Vovka? Temu sem dal besedo, da te ne pustim nikdar v tvojo domačijo spet nazaj, če prideš v mojo oblast. Veš, zakaj sem mu to obljubil? Izdal mi je vašo slovensko vojsko o pravem času, ter mi tako pomagal ukončati Herbarta Turjaškega, in tebe dobiti v roke, dva sovražnika, ktera sta bila nam Turkom nevarna. Glej, za to ceno tebe

ne sme biti več nazaj. Vedi, glasoviti gjavr, da Mohamedan drži dano besedo. Toraj boš moral pozabiti, kar si bil in česti Mohameda in vsako željo ti bom izpolnil. Ne ustavljaljaj se mojemu prijaznemu svetu, sicer ostaneš sužen vse žive dni; in to se junaku ne pristuje. Oznani mi čez tri dni svoj sklep. Allah te razsveti!“

Izrekši se poda naprej.

Jusuf je strmel; slavni Ferat-beg se tako poniža in prijazno s tim gjavrom govori! Odzdaj je še bolj odlikoval oba vrtnarja.

Begove besede odprejo Vitu oči; spomni se Lavrinih besedi, da se je bil namreč vitez Vovk zagrozil stricu Gregorju, da se bode maščeval. Izdal je toraj Vovk svoje rojake, vragu kristjanov spravil v oblast čast slovenskega junaštva, Herbarta! To je storil, da je njega, Vita, odstranil. Kako bi se toraj Vit za svoje drage na Visokem ne bal? Kaj ne zamore človek vse storiti, ki je lastni svoj dom izdal?

Melant ga vtolaži z naznanilom, da ima že mnogo upanja sebi in njemu v kratkem pridobiti svobodo; naroči mu pa, da ni varno naravnost ustaviti se begovej želji; odloga si naj zahteva za teden ali še več dni. Medtim bode gledal Grk s svojo osnovo do konca priti ter jo uresničiti.

V Drenopolji je bilo mnogo grških trgovcev že iz starih časov; tudi v času naše povesti so imeli Grki skoro vse trgovstvo v svojih rokah. Turek se ne peča rad s trgovino, prepusti jo toraj drugim narodom. Pa ti-le grški trgovci so imeli mnogo prestatih od turških tlačiteljev; kajti gladneži so jim vse imetje pobrali, ako se jim je izljubilo. Gjavra ne varuje postava.

Melant ide nekdaž z Jusufom v mesto; rekel je, da potrebuje za vrt več vrst semen. Stopita v grško prodajavnico. Jusuf ni zapazil, da je Melantos stisnil trgovcu nekaj v roko. Ko odideta, prečita trgovec košček papirja.

„Rojak! Izvedi Korinčana, ki bi hotel pomagati sužnemu k svobodi. To te milo prosi sužen Korinčan.“

Ko zopet hodita nekaj dni pozneje mimo grške pro

dajavnice, spomni se Melant, da bi še nekaj semena bilo dobro vzeti.

„Pa stopiva noter,“ djal je Jusuf brezi vsake sumnje.

V vrtu pa najde prekanjeni Melant te-le vrstice med semenom:

„Brate! Jaz sam sem iz Korinta doma. Moj brat se odpravi te dni na pot proti domu. Kolikor je v najinih močeh, ti pomoreva. Sporoči, kedaj in kako.“ —

Čez teden dni se bode prvorojenec Feratov zaročil z imenito Turkinjo, sultanove krvi. Kedar bode občno radovanje vladalo v begovem poslopji, kedar bodo Allahovi izvoljenci, kakor Turki sami sebe imenujejo, se navžili rajske opije, da se bodo menili v Edenu, v sladkem naročji Mohamedovem, ovi čas bode tudi primeren ubogemu sužniku s pomočjo gjavrskih, zaničevanih rok poskusiti svojo srečo.

„Še enkrat si moram izbrati žlahtnih semen, Jusuf je trdil Melant; Feratovi vrtovi se morajo odlikovati od drugih. Vit ima umetno roko, povsodi se kaže, da je izveden. Gjavra ne delata sramote svojemu gospodu. Idiva v trgovnico!“

Jusuf vesel dovoli.

„To seme sem prinesel nazaj,“ reče Melant trgovcu pomenljivo; „na drugej zemlji bode morebiti zdraveje kali poganjalo. — Božja pomoč!“ še dostavi pri odhodu. Grški trgovec je pa potem vesel prebral ta-le načrt:

„Ko bomo mi, ki častimo sveti križ, obhajali spomin naših vernikov, kateri so že v večnosti, bode Ferat-beg s svojimi plaval v veselji pri zaročbi svojega sina Murata. Jaz in moj prijatelj, kterega želim seboj, se bodeva odtegnila očem našega stražarja in čakala v kotu na južno-zahodnem koncu obzidja, mimo kterega teče Marica. Ko bodo derviši naznanjali iz minaretov polnoči, bodi s čolnom pripravljen. Lestvico iz vrvi spletene vrzi čez visoki zid na omenjenem koncu in potem Bog z nami!“

Grški trgovec oskrbi svoje priprave, zraven pa tudi spravi krdelce svojih rojakov na noge, da se namenijo skupaj v Carjigrad po blaga. Ako ubeženca srečno dospeta v Carjigrad, imata že večidel nevarnosti za seboj.

Kar je Jusuf nadzornik sužnikov, še nijeden ni ušel; zdaj, ko sta se mu vrtnarja tako priljubila, mu nikedar še v misel ne pride, da bi zamogla imeti namen pobegniti. Ker se mu je tudi zraven zdelo, da nikdo ne more uiti, ako bi tudi hotel, ni več toliko pazil, posebno na vrtnarja ne.

Večer, kterega se je obhajala zaročba, je prišel. Celo poslopje odmeva od veselega truša. Tudi sužnikom se danes slabo ne godi, in Jusuf je dobre volje, kakor že davno tako ne, ker je tudi za njega dober dan, kakoršnih je malo videl vse svoje dni. Še vrtnarja priganja k veselji pa Grk mu reče:

„Gjavra sta trudna, gresta spat, kajti jutri je obilo dela!“

„Allah je velik, pa idita spavat umetnika. Mohamed vama naj v sanjah preobrne srce, da bi spoznala, da je Allah velik, in Mohamed prorok njegov!“ —

Odide iz izbe, v kateri sta spala med drugimi sužniki, veselja poln je pozabil vrata zakleniti.

„Tudi prav,“ rekne Melant Vitu; „še manje bode dela. Ako bi bil Jusuf zaprl, bi mi bilo treba samo enega žeblja, ki še zapah drži izdreti.“

Vsi sužniki so pospali, le vrtnarja ne. Boljko se približuje polnoč, silneje jima srce bije. Čas pa čas se kdo sužnikov v spanji nasmeji; morebiti se revežu sanja, da je daleč od Drenopolja na trati pred domačo hišo, v sredi svojih ljubih vesel, in da pleše naroden ples s svojimi vrstniki svoboden. A zopet kdo zaječi in težki izdihne, kakor da bi gledal nesrečo, ki ga je odtrgala domačemu krogu in svobodnim domačim goram.

V turško obleko se opravita. Noč je črna, vetrovna, ni zvezde na nebu videti. Piš vleče okoli zidovja in skozi cipresine veje. Derviš iz bližnjega stolpa začne peti otožno pesem: Ura svobode je tu!

Tiho in varno prideta iz sužniške spavnice na dvor. Tema jima je ugodna, piš odnaša jek njunih stopinj. Že sta sredi vrta; iz poslopja se razlega veselje, v razsvitljenih dvoranh se sprehaja turška gospoda. Iz neke sobe se prismeji Jusuf, se nasloni in gleda v vrt, pa

tema mu zakriva begunca. Veter se zasukne in prinese na svojih perutih nekaj na Jusufovo uho, kar ga predrami.

„Allah je velik! Kaj je to? Ni kdo govoril v vrtu? Pa kako sem čuden, saj le vetrovi delajo to!“

Od zidú mu vetrovi čez nekoliko časa zopet prinesó, kakor da kdo po njem praska.

„Tega pa ne delajo vetrovi! Nikakor! — In zopet!“

Zagrabi luč, pa skoči v spavnico k sužnikom. Oj! Strah ga strese, ko najde vrata na stežaj odprta. Prepade se, ko vrtnarjev ne more zagledati. V hipu so vsi sužniki po koncu. Kmalu jih je cel vrt poln. Z lučmi tekajo semtertje. Jusuf je veliko darilo obljubil onemu, ki zasledi uhajajoča gjavra. Res da so tekali sužni reveži okoli po vrtu in vpili v temno noč, pa v srcu tih nesrečnežev je vendar vsakdo vošil vrtnarjema dober vspeh, ki sta plezala že na unej strani zidú po lestvici v čoln. Ko Vit dojde na vrh zidú, zagleda ne daleč enega svojih prejšnjih tovaršev, ki je postal, ter mu z roko mignil k slovesu. Kedaj se bo li njemu prismejala svoboda?

Lestva se potegne v čoln, v katerem sta čakala trgovec in njegov brat. Tiho plavajo proti jugu v Marici mimo celega mesta. Noč jih prikriva turškim stražam. Krik v begovih vrtovih ponehuje in kmalu popolnoma vtihne.

V samotnem, od mesta oddaljenem kraju se ustavijo in stopijo na suho; blizo je bilo podrto zidovje, znamenje turškega ropanja in rušenja. V to zidovje se podajo prenočit, kjer je že zbranih nekoliko kristjanskih potnikov v Carjigrad. Trgovec se drugo jutro poda v Drenopolje nazaj, prepustivši bratu skrb za varno potovanje naprej. Pa mesto jih voditi v Carjigrad, jih brat iz sicer dobrega namena pregovori, da se drže rajši reke Marice, češ, da pri njenem iztoku v Arkipel najdejo lahko kako kristjansko ladijo, ki jih popelje v ljubi dom.

Dospejo do morja, pa zaželjene ladije videti ni. Čakajo tri, četrni dni, ter se že odpravljajo na pot proti Carjemugradu, ko vendar zagledajo bela jadra na visokem

morji. Bela jadra se vedno bolj bližajo bregu, ker ugoden veter jih žene proti severu. Ne mine mnogo ur, ko vrže pripluvša ladija mačka v malem pristanišču.

„Ne upajmo tej lahkejšajki!“ svari prebrisani Melant. Menim, da se ne motim, da jo vodijo morskari roparji.“

Drugi so se mu smejali. „Kaj se bomo bali, saj nima mnogo ljudi in nas je vendar precej števila. Ako bi to hoteli, jo še mi lahko vzamemo. Hajdimo na ladijo, pa v Carjigrad!“

Tako so govorili Melantu drugi Grki, ter se z voditeljem male ladije urno pogodili in stopili na krov. Z glavo kimaje stopi zadnji na barko Melant.

Zgodaj drugi dan začne ladija jadrati proti Carjemu-gradu; ko pripluje na visoko morje, prvi zapazi Melant, da se je obrnila proti jugu, in tje s polnimi jadradi. Potniki na barki se obrnejo do voditelja, a ta jim s smehom pokaže na morje.

„Ne vidite-li, da je tista ladija za nami? In da je roparska, to vem jaz. Srečni smo, ako jej uidemo, sicer se naj vsi pripravijo na boj!“

Mesto da bi kolikor mogoče hitela naprej ter zasledovavki ubežati skušala, je mala ladija s časom popolnoma obstala, kakor da bi hotela pričakati nasprotnico. Pa ni bila nasprotnica! Ko pridete ladiji skupaj, se posadka z velikim krohotom druga drugo pozdravlja, ter si srečo voši k tolikemu plenu. Na obeh ladjah so zapovedovali roparji morskari, ki so bili v zvezi in drug drugemu pomagali. Naši potniki se morajo po kratkem boju podati močnejšim roparjem, ki vjete prodajajo v Afrikanskih mestih. Potaknejo jih v večjo ladijo in zdajci odjadrajo ž njimi proti daljni Afriki na človeški somenj.

XVII.

Bog obrne.

Pustimo grško morje in morske roparje z ubogimi sužniki na ladiji, pa se povrnimo v slovenske kraje ter pogledimo, kaj se tamo godi. Hočemo li v Dvor ali Zavrh?

Oba posestva oskrbljuje pošteni Tomaž in nima mož malo skrbi na svojih ramah, ako hoče svoje oskrbništvo natanko in dobro opravljati. Ne samo, da mu je obširno posestvo, katero je spadalo k Dvoru, mnogo truda prizadevalo, ker se Vohač, akoravno je imel imé oskrbnika, že davno več zmenil ni za nobeno stvar; moral je tudi gledati, kako se godi v Zavrhu, kako se opravlja tamošnje posestvo. Vitez Vovk bi si ne bil mogel zanesljivejega oskrbnika želeti, kakor je bil ravno Tomaž; sosebno v sedajnej dobi je vitezu to prav ugodno, ker se ne more mnogo na svojih gradovih muditi.

Čudno se je dozdevalo poštenemu oskrbniku vitezovo življenje, vendar si ni mogel kaj slabega o njem misliti. Prišteval je svojega grajščaka onim ljudem, ki se rajši sprehajajo v drugih krajih sveta, kakor v svojej domačiji. Nikakor pa mu ni šlo v glavo, kako se zamore človek tako malo brigati za svoje posestva, da se še ne potruji poprašati, je-li letina dobra ali ne.

Podal se zopet iz Dvora v Zavrh, prvokrat, kar je prišel vitez iz nesrečne vojske nazaj. Sam si ni vedel povedati, kaj da ga vleče v samotni grad; zadnji vihar gotovo ni tako razsajal, da bi bilo treba oskrbnikovega pregleda; saj je družina v gradu. Pa vendar mu ni dalo miru, dokler ni bil v Zavrhu. Nekega dné stopa okoli gradu; na severnej strani, kjer so vitezove sobe. In res tukaj najde zeló potrebnega dela.

Zadnja ploha je mnogo zemlje, kamenja in lesovja pridrvila iz gor v znožje ter mali prostor med gradom in strmim brdom skoro do strehe napolnila. Trebalo je toraj ta zasip iztrebiti, da zidovje od mokrote škode ne trpi, in da ne bi grad tako v hribu tičal. Tomaž dovede nekoliko delavcev in začne se odvažati zemlja.

Pokazalo se je kmalu, da je voda že mnogo let tu-sem nanašala in zasipavala severno stran zidovja. Ko odstranijo zasip do srede zidu ter odvozijo zemljo, zagledajo, da je bilo blizo tleh nekđaj okno, katero je zdaj zeló slabo zazidano. Nekdo izmed delavcev vdari s kijem po tem mestu, in zid je bil tako lahkotno sostavljen, da se po prvem vdarcu vdere in napravi luknja.

„Naj se celo okno izbije,“ vелеva Tomaž, „in potem boljše zopet zazida.“

Vlažen zrak sili iz temnega zidovja skozi okno.

Ko so se bili proti noči delavci odtegnili, žene radovednost nekega fantiča pogledat skozi okno v notrajne prostore. Splazi se toraj noter, pa daleč ne more, ker je trda tema povsodi; vendar le bi rad pogledal še naprej. Oskrbi si svetilnico in zopet nastopi svoje potovanje. Mnogokrat postoji, ter ogleduje tamo pa tamo dobro okovana vrata, zdaj nizka zdaj visoka. Kaj neki more biti v teh shrambah? se praša fantič. Neka vrata prime za velikansko kljuko; morebiti niso zaklenjena. Pa vrata so trdno zaklenjena, in ti dečko, kaj ostrmiš? Kaj se plako oziraš? Ne, — — tu notri je! pravi ter pred vrati obstoji in posluša. Srce mu pólje; kaj zamore to biti? Ni bil to izdih? Pa to mrmranje, kaj je? — To ni človeški glas, ki mu je prišel na uho! Ta hripavi, votli glas! Fantiča prevzame strah; trepetajoč na vsih udih, kar more, leti nazaj, odkoder je prišel. Še enokrat začuje čuden, rahel glas; pospeši svoje korake, skoro da pozabi pot; znoj mu iz čela kaplja, ko teka na desno in levo, ali svita skozi okno le ne more zapaziti. Kamen se mu od srca odvali, ko po dolgem blodenji zagleda zaželjeni izhod. Na trati pred gradom še premisli, kaj bi to moglo biti, kar je čul v temnem zidovji.

„E kaj, oskrbniku poročim, on bo vedel, kaj da je,“ sklene dečko in poišče Tomaža.

„Vzemi težko kladvo seboj,“ pravi oskrbnik pristopivšemu hlapcu; „če ni prazna, ktero je ta mali ogleduh prinesel, ne bode od škode.“

Vsi trije izginejo skozi okno, ter se vstopijo pred vrata, kjer je prej čul fantič čudne glasove. Vlečejo na uho; Tomaža že sili smeh, že meni oditi. Fantič prime za kljuko, da glasno zaropota. „Zdaj poslušajmo!“ —

Fantič je imel pravo; še moža obide groza. Začuje se nekaj, kakor izdihovanje umirajočega. — Zopet.

„Poskusi s kladvom, če se umaknejo vrata. Moramo pogledati, naj bo kakor koli.“

Mnogokrat dvigne hlapec železni kij, in gromovito treska po vratih, pa vrata so močna, ne udajo se nič.

„Če jih ne premorem in ne ubijem, pa nikdar več v skledo ne sežem,“ trdi hlapec ter si za drugi naskok počije. Iz znotraj se zopet zasliši slab glas.

Z vso močjo udriha zdaj hlapec v vrata. Tresk! Zapah se zlomi, vrata grozno zaškripajo ter se na pol odpró. Skozi pa puhne smradljiv, omamljiv zrak; malo da luč ne ugasne. Odkodi prihaja ječanje? Tomaž vzame luč ter ustopi. O groza! V kotu leži na zgnjilej slami na mokrem človeško truplo. Nekaj cunj je še na njem, nekaj jih okoli raztrošenih leži. Sama kost in koža je tega trupla, pa vendar je še življenja nekaj v njem, kajti ustnice se še premikajo in zdaj pa zdaj se prikrađe hripav glas iz prs. Tomaž se bliža s svetilnico klicu. Oči se odpro, pa le za trenotek in težke obrvi se sklenejo spet.

„Jezus Marija!“ vskrikne oskrbnik in svetilnica mu pade iz rok.“ To ni mogoče! Lavrini stric Gregor v takem! Bože mili, saj se ne motim, saj je bilo njegovo oko!“

Še enokrat pogleda v celo upadlo lice mučenikovo. „Ni dvomiti mogoče! Lavrini stric! Tu se je dovršila velika hudobija! Urno prijatelj, morebiti še ne pride prepozno najina pomoč! Primiva, nesiva nesrečneža odtodi. Fante, sveti! naprej!“ —

Kar je bilo prebivavcev v gradu, vsi prileté skupaj, ko prineseta možaka strica Gregorja v zdravo, zračno izbico. Krik nastane; do zadnjega hlapčeta je vsakega razkačila ta zgodba. „Pa mi v takem roparskem gnjezdu služimo!“ se razlega od ust do ust. „Ta črni vitez je vražjega rodú! Božja kazen ga bode zadela!“ — „Jaz ubijem oba, viteza in njegovega grduha!“ se oglasi neki hrust izmed hlapcev. „Kakor se prikažeta, jima čepinjo ubijem.“

Mnogo si prizadene Tomaž, da pomiri in potolaži množico togotečo se nad vitezom Vovkom.

„Naše kričanje ne bode pomagalo bolniku nič. Pozneje se zmenimo o vitezu, Vohaču in tudi o bolniku. Nekoliko možkih ostani pri meni, drugi odidete na stražo,

in vsakega vjamete in zvezete, ki se približa od tih grdih hudobnežev.

Stric Gregor se ne zavé nič. Prsa se dvigajo in se najemajo čistega zraka. Slečejo ga gnjilih cunj, očistijo v toplej kopeli in oblečejo v čisto perilo. Tomaž pa po kaplji spušča krepkega vina v posušena usta. Polagoma se zbirajo in množijo moči; krv se zopet začenja živeje pretakati po žilah in skoro izginolo življenje se širi. Smehljaj se vidi okoli bledih ustnih. „Hvala Bogu!“ vskliknejo vsi. Starček spregleda, pogleda okrog, ter vpré oči v oskrbnika; govoril bi rad, pa ne more. „Rešili ga bomo smrti; spoznal te je, Tomaž, in to je dobro znamenje.“

Tomaž celo noč prebedi pri postelji. Po malem daje starčeku krepke juhe zavživati. Naposled stric Gregor zaspi nekaj ur, in to spanje ga tako ojači, da zamore drugi dan razumljivo govoriti.

„I kje pa sem vendar, Tomaž, in kako da si ti pri meni?“ prične rahlo, prebudivši se iz zdravega spanja.

„V dobrih rokah ste, dragi gospod! Kako se čutite?“

„Oj kako dobro! Zdaj bom zopet ozdravel in že sem bil bolj na unem, kakor na tem svetu. Pa kje sem?“

„Nehajte, govoriti! Vse vam povem.“

Zopet postreže Tomaž, ter starčeku razloži, kako so ga našli. —

„Bil sem že sklenil s tim svetom in čakal rešenja. In v zadnjem trenutku mi toraj dojde pomoč! To je večni Bog poslal. Bodi slavljeno njegovo ime!“

Stric Gregor strmečemu Tomažu pripoveda, kako da ga je vitez Vovk bil spravlil v ostudno ječo, iz ktere bi naj nikdar več ne bil prišel, ako bi se po Vovkovem namenu godilo, živ ne.

„Kakor mi je znano,“ pravi Tomaž, „ste se ravno včeraj četrnajst dni podali na pot iz Visokega v Ljubljano. Če vas je čez dva dni privlekel vitez Vovk tu-sém, ste trpeli celih dvanajst dni. Bog in sveta Mati božja, to je čudež!“

„Dvanajst dni, praviš Tomaž? Jaz ne vem koliko, ker me je vedno obhajala tema, da nisem vedel ne za

noč, ne za dan. Rad pozabim, kaj sem prebil v tem času, ki se mi je večten zdel. Vedel sem, da sem v sovražni-kovej oblasti; vedel tudi, da je ta sovražnik pahnil moje drage prijatelje v nesrečo, da je izdal lepo sloven-sko vojsko. Bog se ga usmili! Molil sem v svojej tem-nej ječi, da bi Bog obvaroval pred vitezovo hudobijo vsaj Lavro in njeno hčer na Visokem. Vitez Vovk mi je odkril celi svoj namen, vsa svoja hudobna dela in početja samo da bi mojo žalost, kolikor moči, pomnožil. Rekel mi je v ječi, da me mora iz pota spraviti, ker je moj pod-pis ponaredil, jaz bi pa gotovo tega podpisa nikdar za svojega ne spoznal.“

„Da bote zamogli,“ mi je končal vitez razkladati svoj peklenski načrt, „da bote zamogli več časa premiš-ljevati o mojej osnovi, sem vam tu prinesel toliko, da se dva dneva lahko preživite. Razun tega ne dobite več! Torej se potem zamorete, kedar vam ljubo, spraviti k več-nemu počitku. Iz té prijazne sobe ne pridete nikakor več. Dobro se imejte, stric Gregor!“

„Tako mi je povedal vitez in duri zaklenil.“

Tomaža jeza grabi, da pesti dela. —

„Bog mi je vsadil up v prsa,“ nadaljuje starček; „zmiraj mi je nekaj pravilo, da še pridem iz te črne mokre ječe. Kolikor mi je bilo mogoče, sem lakoto trpel, da bi dalje izhajal s tim, kar mi je vitez bil prinesel, namreč steklenico vina, kos mesa in kruha. Pa pri vsej varčnosti je postala steklenica prazna, in pošlo je meso in ž njim tudi kruh. Glad, še bolj pa žeja me je strašno mučila. Svojo suknjo sem raztrgal in kosce namakal v lužo, ki se je stekala od zidov. Namočene kosce sem grizel ter si žejo hladil, pa jih tudi požiral, da bi potolažil želodec. Zima mi je bila, mokrota me je obdajala povsodi, da mi je obleka gnjila na telesu. V tej žeji in lakoti sem svojo celo suknjo koscema snedel. Up je ginil, moči so pešale. Priporočil sem se Bogu in vsaki čas pričakoval smrti. Oslabel sem bil tako, da nisem čutil več. Kako dolgo sem tako več mrtev, kakor živ ležal v mokroti, ne vem. Bog vas je o pravem času polal. Pol urice pozneje bi bili za-stonj v meni iskali življenja!“

Stric Gregor izdihne globoko; bil je to izdih hvaležnosti do Večnega! Potem zopet pravi:

„Ko bi me ne bil Bog otel, bi si vitez Vovk po krivici Visoko prilastil in obdržal, Lavra pa bi s hčerjo prišla ob vse premoženje. Moram toraj urno na pot, da ubranim Vovku krivico izpeljati ali izpeljano nadaljevati. Ti me moraš spremiti moj Tomaž!“

„Kdo raji, kakor jaz. Trenotka dalje ne ostanem tu, kakor vi.“ —

Mnogovrstni krik se začuje; ne more se razločiti, je li krik veselja ali srda. Tomaž odide pogledat, odkodi tak hruš.

Po stezi proti Zavrhu jaše Lukež Vohač! Vesele misli ga morajo navdajati, ker s tako brezskrbnostjo poslušava nevaren mu krik. S konjičem si igra in žvižga prav zadovoljen v samotni Završki svet.

Njegov gospod mu je bil naročil na Visokem, da naj se poda na pot v rajski Zavrh, kakor je vitez vedno imenoval ta zapuščen kot.

„Idi Lukež,“ mu je rekel, „pa izvohaj, kako se duhovnemu očetu Gregorju godi. Saj veš, v katero sijajno stanovanje sva ga shranila. Zdaj že gotovo tiho v kotičku čepi in gnjije. Spravi njegovo truplo, kamor češ, da le v Zavrhu ne bo. To sam razumeš, da bi mi ne dišalo ravno posebno v rajskem Zavrhu, dókler je še kakšen sled od omenjenega gospoda tamo. — Vendar ni treba Lukež, čuješ, pusti rajše Gregorjevo truplo, kjer je, ker ga sam ne moreš spraviti; poišči samo primeren kraj daleč od gradu. Za nekim časom, dokončavši svoja opravila tukaj pridem tudi jaz za teboj in obema bode lahkeje, strica Gregorja spraviti iz gradu. Njegovo dosedajno stanovanje se morebiti upotrebi za druge goste. Razumeš, moj dobri Lukež Vohač?“

„Razumem, dragi moj vitez!“ mrmlja Vohač, ko ima Visoko za seboj. „Dobro razumem, in več kakor je tebi ljubo! Jáz bi naj bil tisti gost, ki bi po vitezovej nameri prevzel to prekrasno stanovanje. Hvala lepa, vitez Vovk! Tepec, da meniš mene prevariti! Ha, mene Lukeža Vohača! Ne imenujem se zastonj Vohač! Pa ako bi se

le motil? — Ne, gotovo bi mene se rad iznebil, ali jaz se bodem njega.“

Vohač je po poti v Zavrh izgotovil svojo osnovo. Naveličal se je že pri Vovku, ki je zdaj dosegel, kakor se vidi, svoj namen; k temu je tudi on zvesto pomagal. Zakaj bi se Vohač na lastne noge ne postavil? Kaj še pa hoče pri vitezu zanaprej? Njegov tovarš biti? Predolgočasno! Boljše da si dobi plačilo za toliko let, ter uživa svobodo, kjer sam hoče; saj je svet tako širok in tako lep! Toraj po plačilo! Nesreča za viteza, da je Vohaču pokazal vse posebnosti svoje spavnice!

Kako se zdaj Vohač na vsa usta smeji, da ga je vitez samega pustil v Zavrh! Saj vé, kje se pride v njegove izbe; vé tudi, kje je shranjenih lepo število zlatov rumenjakov. Tih mu je najbolj potreba, in potem v daljni svet! Le prav daleko od Zavrha, v tuje dežele, in tamo prav dobro živeti od okroglih rumenjakov. „Plačo si vzamem toraj sam, kaj mi je za drugo mar.“

Tako sklepa Vohač svoje popotne misli. Iz teh ga izbudi obilo kričanje izpred Završkega gradú. Vohač za trenotek ostrmí. Da ta krik njega zadeva, je Vohač zdajci spoznal; enako tudi, da ni to prijateljski krik v katerim bi ga Završčani sprejeli. Kakor hitro zagleda prijezdivši izza ovinka grad, zapazi tudi, da se mu od vseh strani bližajo grajski hlapci; vidi tudi, kako nevarno pesti dvigajo, čuje, da kričijo:

„He! Enega že imamo! Ta je bil njegov pomagač!“

Lukež mirno in počasno jezdari naprej, kakor da bi ne videl nič, ne čul nič. Sliši pa vendar dobro na svoja tenka ušesa, o čem je govornica.

„Ti-le presnetneži so medtim steknili strica Gregorja, menim, da še živega. Zdaj pa krikajo in tulijo nespametni ljudje, ki bi se radi bržkone maščevali nad vitezom in nad mojo malenkostjo.“

„Vohač!“ samega sebe osrčuje, „nevarnost proti velika. Treba ti je vso svojo pamet in zvijačo porabiti, da odneseš zdrave peté, vitez je pa izgubljen!“

Urneje počne jezdariti.

„Možjé, kaj delate tak trušč. Če imate kaj kristijanske vesti v sebi, poslušajte me! Kakor vidim, vas srd navdaja zoper viteza.“

„In zoper tebe, črna duša!“ se grozé moški, ter ga obkrožijo.

Vohač se ne zmeni za njihove besede in dalje govori:

„Prišel sem, kakor vidite, sam, ker sem zapustil hudobnega viteza. Čujte možjé, vitez Vovk je strašen hudobnež; —“

„In ti tudi!“ nekdo dostavi. Pa Vohač mirno nadaljuje: „Izvedel sem od viteza samega, da je storil, glejte, tamo v unem koncu gradú grozno hudobijo. Jaz sem mu ušel in prihitel v Zavrh, da rešim dobrega očeta Gregorja. Za menoj! Rešimo ga iz ječe, ako še ni prepozno!“

S sveto jezo je govoril zvijačnik zadnje besede, da mu večina hlapcev verjame; osupnijo in strme v njega.

„Kaj nikdo ni volje mi pomagati?“ jih srdito popraša.

„Smo že oteli očeta Gregorja! Mi! Živega!“

„Hvala bodi Bogu!“ izdihne zdaj Lukež Vohač, in pobožno roke povzdigne k nebu. „Hvala Bogu, da je spodletela hudobija!“

„Pa ti si bil zraven pri hudobiji!“ mu nekdo očita.

„Kdor to trdi, nima zdrave pameti. Ako bi se jaz bil udeleževal te hudobije, bi me gotovo ne videli tukaj,“ ponosno odvrne Lukež.

„To je pa res!“ so kimali nekteri hlapci.

„Vodite me k oskrbniku Tomažu, ako je v Zavrhu tu, ali pa k stricu Gregorju. Mnogo imenitnega imam povedati, kar ni vse za vsih ušesa. Tukaj samo prenočim in jutri se podam v Ljubljano, da razkažem oblastnijam vitezove goljufije in hudodelstva.“

Tomaž pristopi; čul je na strani vsako besedo.

„Lavriní stric in jaz se jutri podava v Ljubljano ti Lukež, pojdeš z nama, da boš v Ljubljani povedal; kar veš. Nocoj si naš jetnik.“

„Rad rad, če ti je tako ljubo Tomaž; pokazalo se pa bode, da je bila nespametna tvoja zadnja beseda. Da resnica hitreje pride na dan, moram ti pokazati nekaj pisem v vitezovej spavnici. Hodiva,“ pravi, stopaje raz konja, „pojdiva tje; sevéda moramo siloma odproti vrata, pa to je tako potrebno, kakor lačnem kruha.“

Vsi se napotijo proti vitezovim sobam, katerim so morali vrata vlomiti.

Lukež išče s Tomažem dolgo časa po predalih, v katerih je bilo mnogo pisem, pa po Vohačevih besedah, nikakih pravih za njega. Naposled zagrabí šopek zvezanih pisem.

„Našel sem jih vendar, to je prava roba za nas. Vzemi jih in daj očetu Gregorju v pregled, mene pa pusti, da si tukaj-le v tej postelji opočijem, ker že dve noči nisem počitka najdel. Hvala Bogu da je le blagi Gregor pri življenji!“

Tomaž se mu po teh besedah ne ustavlja.

„Ne zabi, Tomaž, za dobro večerjo,“ še dostavi tako prijazno Vohač, da slednjega spravi na svojo stran.

XVIII.

Vitezov konec.

Ti lepi črni gavrani
Ti bodo tvoji angeljci,
Mesó ti bodo raznašali,
Po lepem zelenem borovji.
Narodna.

„Ta Lukež Vohač gotovo ni hudobnega srca!“ so hlapci v Zavrhu začeli trditi med seboj.

„Ni mogoče, da bi bil, saj je bil z nami vedno dober in prijazen. Lukež je nedolžen, pa vitez, vitez je hudodelnik!“ Tako so sklepali vsi in tako se motili vsi, prekanjeni od Vohačevega obnašanja. „Lukež je nedolžen!“ —

Tomaž je bil vzel pisma v tujem mu jeziku, ter se namenil jih stricu Gregorju pokazat, je-li Vohač resnico govoril, ko je trdil njih imenitnost.

Pa stric Gregor sladko spi, ne kaže starčeka buditi. Nekterim možem napové oskrbnik, da naj prenočijo pred Lukeževo izbo, ki je bila poslednja v tej vrsti. Uiti ne more skozi varno omrežena okna.

Pisma sevé da niso imela nikakove imenitosti; Lukež sam ni vedel, kaj da v njih tiči. Bilo mu je le zato, da iz lepa pride v vitezovo sobo. — —

Ko se dobro navečerja, vleže se v vitezovo posteljo; pa spanje mu še v misel ne pride. „Sobina vrata so ljudje skrbno okovarili, pa tiček jim bode le ušel!“ se je smejal Lukež in včasih junško zasmrčal. Ko so pa pred njegovo sobo hlapci brezi vse skrbi pospančkali ter v kolobar raznovrstne viže začeli krožiti skozi nosove, se izmuzne Vohač iz ležišča. Noč je sila temna, pa Vohaču je ravno tako ljubo. Kdor ni bil tako znan s to sobo, kakor on, ni mogel vedeti, kaj da je pod podobo nad posteljo. Ta podoba je kazala nekega vitezovega prednika, ter zakrivala vratice omare v zidu. Lukež sname podobo prav tiho, iz žepa pa potegne ključek; ne more se smehú zdržati, ko pomisli, kako mojstersko ga je pred odhodom iz Visokega izmaknil svojemu natrkanemu gospodu. Tiho ga vtakne v vratice, tiho jih odpré. Dva, trikrat po omarici okoli potipa in privleče veliko mošnjo, polno rumenih zlatov iz nje. Prej kakor mošnjo vtakne v svojo obleko, jo skrbno otiplje, da se prepriča, da res drugega ne hrani, kakor čisto zlato. Še enokrat seže v omarico in privleče srednje velik ključ, kterega spravi v žep. Zeló zadovoljen obesi podobo na prejšnje mesto nazaj. Zdaj posluša sredi sobe stoječ; pa hlapci trdno spiyo. Zraven sobinih vrat v kotu je stala starovita, velika omara, v kterej so malo poprej iskali pisem. Pred njo stopi Vohač.

„Zdi se mi, da sem bil kedaj močan,“ šepeta, „bom poskusil, koliko sem še. To je najtežavnejše delo, pa srčnost veljá!“

Počasi odmika omaro od zidú. Omara je težka, da Vohaču pot iz čela kapljá. Mnogokrat si oddihuje in posluša, hlapcem spanje diši. „Le tako naprej!“ se

smeji in briše znoj; „kako bodo čez nekoliko časa debelo gledali in križe delali, ko jim še v sobo ne bo mogoče!“

Po dolgošnjem trudu spravi omaro iz poprejšnjega mesta tikoma pred sobina vrata. Kjer je pa poprej omara stala, bila so vrata v tleh, in ta vrata Vohač pazno vzdigne gori.

Ozré se še po sobi, je li kaj pozabil ali ne. Ničesa ne pogrésa.

„Zdaj pa srečno pot!“ pravi na pol glasno, in stopi na stopnice, ki so bile napravljene v spodnje prostore. Vrata spusti za sabo: a ni jih spustil rahlo, zatelebnol jih je, da so prestrašeni hlapci planili po koncu, ter hiteli odpirati vrata v vitezovo izbo. Pa še bolj se prestrašijo, videti, da se vrata ne dajo odpreti, ker je to nastavljena omara zavirala. Počnejo klicati Vohača, a Vohač je med tim stopal doli po stopnicah, v črneji temi varno kakor po dnevi. Hodi nekaj časa pod oboki, dokler da dojde do malih vrat na nasprotnem delu gradú. Pri vratih posluša; srce mu v radosti plava; ključ, ki ga je bil vzel iz omarice, mu ta vrata odpre.

Na unej strani se razlega v tiho noč mnogojezičen kreg. Vsi grajski prebivavci so hiteli proti vitezovej sobi, še Tomaž zapusti strica Gregorja.

Po mnogem prizadevanju podrejo hlapci vendar omaro, pa pade ravno na stran, kjer so vrata, skozi ktere je pobegnil Vohač. Kako da je izginil, ni mogel nikdo razložiti. Nekteri se tresejo od strahú, kakor šiba na vodi. Hlapci napravijo krik in vik, da vsi ljudje prileté skupaj. Pa ravno to je hotel Vohač in bolje bi mu ne bilo moglo iti po godu. Na ravnost se poda v hlev, urno osedlja najvrlejšega vranca, ktereja si je mogel izbrati pri brlečej luči, ki je razsvitljevala hlev.

Mirno jezdi skozi dvor ter malo postoji in gleda čudno zmešnjavo v vitezovih svitlih sobah.

„Zdravi ostanite!“ zakriči in spodbode konjiča, „Lukeža ne vidite nikdar več!“

Iskre kuje podkev, kakor tica v zraku dirja urni vranec, ki nese Vohača v tuje kraje.

Bo-li našel mir vesti? Bo-li ušel zasluženej kazni?—

In vitez Vovk? Ne pride kmalu v rajski Zavrh, da vidi, kje je nehala njegova pot? Vitez, ura tvoja doteka!

Pa vitez še tega ne vé, on je na Visokem vesel in, kakor se ma dozdeva, zadovoljen, kakor še nikoli ne v svojem življenji. Kaj ne bi? Znosil se je nad svojimi dozdevnimi sovražniki in nasprotniki; obogatil se je in po bogastvu mu je tudi koprnelo srce. Glavni namen je tudi dosegel; rekel je nekda, da se bode maščeval, in se zdaj ni? Ni Lavro ponižal? Je ni pregnal iz njene lastnine? Jej ni v lice na široko pravil celo po njem vzročeno nesrečo, kakor da bi hotel dokazati: Tako je, ker si Vita vzela in odpodila Vovka, s katerim bi le srečno živela bila?

Toraj je vitez sedel in radosten gleda iz Visokega po lepej okolici, kjer je toliko njegovega posestva. Nikdo ne vé in nikdo ne more trditi, da si je po krivici polastil Visoko. Kdo? Podpise v dolžnem pismu je Lavra spoznala in podpisani, kateri bi se ustavljali resnici svojih podpisov, so odstranjeni. Herbarta ni! Vit, Bog vé kje na Turškem sužnost skuša, če je še živ, in stric Gregor, dà, stric Gregor, ki se mu je upal take odkritosrčne besede praviti, gnjije v Završkem gradu. Nikoga toraj ni in vitez je lahko brezi skrbi. Nikoga ni? To vprašanje se vsili vitezmu. Ne živi nekdo, ki bi znal kedaj vse spraviti na dan? Ne živi še Lukež Vohač, edina priča? Sklep je ta: Lukež Vohač mora izginiti iz tega sveta, da se vitez zamore popolnoma veseliti svoje sreče, in uživati, kar svet ponuja brezi vsake skrbi!

„Naj umré enake smrti, kakor Lavrin stric Gregor! Oba se v tisto ječo, kamor sva spravila duhovna, pogledat podava. Ko ustopiva, pustim Vohača en korak pred seboj ter urno planem nazaj in vrata za osupnjenim Vohačem zaklenem. In konec ga bode! Njegov konec je toliko zaželjeni začetek prave, mirne sreče za mene. Na zadnje delo toraj!“

Tako misli vitez Vovk in se napravlja v rajski Zavrh! pel bi, da bi znal, od samega veselja, misleč,

koliko let bo lahko užival, kar si je pridobil, čislan od vsih ljudi.

Ko ravno hoče zasesti konja, da bi se podal na pot v Zavrh, prinese mu kmet iz vasi pismice.

„Zjutraj je jezdaril skozi vas vrl gospod, ki vam pošlje to-le pismo. Naročil mi je, da naj vas pozdravim v njegovem imenu, dostavivši, da mu je resnično žal, ker vas nima časa obiskati.“ —

Strela iz jasnega neba! —

Vitez Vovk ne vé, se mu li sanja, ali je le vendar gola resnica. Obledi še bolj, roka se mu trese, ne upa svojim očem. To pismo mu pošlje Lukež, ki se je zjutraj tukaj mimo podal, Bog vé kamo. Ta Lukež, ki si ga je bil ravno namenil ugonobiti kot zadnjo pričo njegovih hudobij, ta Lukež mu to le naznanja:

„Ljubi moj vitez Vovk! V resnici mi je, bi rekel, srčno žal, da nimam veselih novic za Vas. Vi ste, da brezi ovinkov in na ravnost povem, — izgubljen mož! V Zavrhu so, — nisem prašal kedaj in kako — rešili strica Gregorja, vedite, živega. Zdajci se je podal v Ljubljano, kakor sami razumite, gotovo Vam ne v korist. Jaz sam sem komaj ušel razkačenim ljudem. Vaše zlato imetje v Zavrhu sem pobral, saj veste, da je hlapec vreden plačila. Tudi v Dvoru bi si bil še kaj prilastil, pa tamo so že nama nevarni ljudje, ki se imenujejo vojaki in beriči; brž ko ne iščejo Vas. Da nočem počakati plačila še od neke druge strani, in to za neumnosti, ki sva jih skupaj počela, to se prav lahko razume. Kaj bi Vam naj svetoval, pa res ne vem. Brezi cvenka in plenka ne morete v svet, in skoraj me peče, da Vam nisem vsaj nekaj pustil v Zavrhu. Morebiti, da pa najdete kje kako usmiljeno vrv in kako prijazno vejo. Z Vašim denarjem se bo dobro po svetu obnašal
Lukež Vohač.“

To je bila za viteza res strela iz jasnega neba. V glavi se mu vrti, ne vidi, ne sliši nič. Oči mu strmo mré v tla, na eno mesto, pa temno je pred očmi, črno neizmerno brezno se odpira, in iz njega stopajo strašne pošasti.

Strese se; kakor da bi hotel otresti od sebe grozne občutke.

„To so le strašne sanje, to ne more resnica biti. Ne, ne, nikdar! Lukež se norčuje, to ni resnica, gotovo da ni!“

V enomer mrmlja vitez in usta se mu pené. — — —

„Gospod! Kako pa? Ne čujete li nič? se že tretjokrat oglasi kmet ter Vovka krepko dregne.

„Glejte, vitez, tamo po cesti se bliža množica vojakov in nekaj gospode; morebiti, da pridejo vas obiskat? Pogledite vendar na cesto!“ Zopet ga strese kmet.

Vitez plane kvišku, kakor da bi ga kača bila pičila. Slišal kmeta ni, le nehoté je oči obrnil na cesto, kamor mu je kazal. Proti Visokemu se res bližajo vojaki in drugi ljudje.

„Ne pridejo vas obiskat?“ ga opominja kmet.

„Gotovo, zdi se mi, mogoče,“ jeclja vitez. „Moram jim nasproti, moram; ti pa ostani tu.“

Pisma, ki mu je bilo padlo iz trepetajočih rok, še pobral ni, spel se na konja ter po stranskih stezah hiti v Zavrh, kamor prijaše smrtno truden.

In Lukež se ni norčeval. V Zavrhu, ki je bil vitezu raj, je zdaj tiho, strašno tiho, kakor v grobu. Žive duše ni več v gradu. Nepoznana groza sprehaja viteza v samotnem gradu. Sam ne vé, kako se mu godi. Preleti vse sobe, preišče vse skrivne in neskrivne predale, a najde vinarja ne. Da bi vsaj toliko bilo, da bi se mogel prikrasti do turške meje! Nič! Vse iskanje je zastoj. Še živeža ne najde, kakor nekaj trde kruhove skorje. Vodnjak je zasut, vinski sodi izpraznjeni. V hlevu ni živinčeta več, ker je pastirji niso hoteli prignati več nazaj v hudi grad; bržkone blode na paši po planini.

Izdajavec! kaj počneš zdaj? Roka pravice, maščevavna roka segla boče lahko vsak hip v Zavrh in ti prisodila plačilo za toliko prelite krvi, za toliko prelitih solz. Kje se ti odpira zavetje?

Tega vitez Vovk ne vé sam. Da se je poslopje njegovih načrtov tako nenadno srušilo, to mu še jasno mis-

liti ne dade več. Ko bi še Lukež bil na njegovej strani, ta bi mu znal še svetovati, kamo in kako. Pa Lukež je šel, vzel seboj ves denar, s katerim bi mu bilo morebiti mogoče se rešiti iz tih duhamornih trenutkov.

Pa mu ni Lukež nekaj svetoval?

Prelep svet, ki mu svetuje vrv! Bojazljivi vitez se strese, ko na čudni svet pomisli. Še mu ni popolno jasno, je-li njegovo grozno stanje resnično ali samo dozdevno, lažnjivo. Res ni več bogati vitez Vovk?

Tako se plazi po Zavrhu, obupajoč že za zdravo pamet v razbeljenej glavi. Zadnje dni se je popolno spremenil; bolj je že mrtvemmu kakor živemu podoben. Brezi hrane že toliko časa, z najstrašnejšimi občutki v srcu, ni čuda, da ga je v resnici sama kost in koža. Glad ga ne muči tako, ali žeja ga trpinči, da mu je izdivjati; v dvorišču srka včasi smradljivo lužo in potem se neomogel zvrne na kamenje. Kaj da ne beži iz Zavrha?

To prašanje si tudi vitez stavi pogosto, in sam ne vé, zakaj da ostane. Kakor da bi bil priklenjen na ta zdaj toliko grozni Zavrh, ne more iz njega nikakor. Ako napravi pet korakov po edinem potu naprej, ne mora se povrniti nazaj, pa se vsede na trda tla pred hlevom, objame z rokama kolena in trudno glavo nasloni na nje, ali pa strmo gleda v oblačno nebo. Kri mu je stopila v oči.

„Kako dolgo jih ni!“ izdihne.

Morebiti je menil vojake in beriče, da bi ga vzeli in konec storili temu grozovitemu stanju.

„Kako dolgo jih ni, in jaz jim ne morem nasproti! Ne morem ne. Pa kaj me siloma tukaj drži? Kaj? In zakaj se sam ne končam, ko me drugega ne čaka, kakor — — — —“

Dalje misli ne more izreči.

Krokarji letajo nad Zavrhom, prederzneji še posedavajo blizo viteza. Nepremakljivo zré v črne tice, krokarji rastejo in postajajo strašne pošasti, ki ga hočejo vsaki čas zgrabiti in raztrgati. Vitez napné vse moči, da vstane; in zdajci krokarji odleté, pošasti iz-

ginejo, čuje le hripavi krik teh ostudnih tic in kako mogočno bijejo s perutmi. Vitez neznano trpi.

Obila rosa je bila padla, ter velo travo vzdignila. Ha, kako željno jo trga izdajavec in grize, da se mu zelene pene cedijo iz ust. Je-li to kazen, da je moral stric Gregor v Žavrhu zaprt požirati suknjene kosce?

„Jaz sem vitez Vovk! Kdo pa menja zdaj z menoj? Da z menoj? Da bi vedel, da je na svetu kak človek, ki bi to želel, še bi se srečnega ali vsaj ne najnesrečnejšega štel. Kamo si prišel, vitez Vovk! Samemu sebi se smilim, in vest, ta grozna budivka mi vedno povdarja, da po pravici trpim, da še ni trpljenja konec! Ga morebiti ne bo! Kar sem počel na svetu hudobnega, kakor se navadno reka, to nikdar ne bom obžaloval. Jaz ne! Edino kesanje me prehaja, edina moja žalost je, da mi je toliko spodletelo, da zdaj ne vem ne nazaj ne naprej. Žal mi ni za svoje življenje, kakor sem živel, žal mi je le, da moram to življenje kmalu končati. Vovk! Vovk! Zdaj življenje končati, ko si ga ravno menil začeti uživati, ta misel ti uniči razum!“

Tudi spanje, krepčevavni san, beži od njega; in vendar je truden, kakor ni človeka, živali na svetu. Ako prileze v kaki kot ter hoče otekle trepavnice skleniti ter v počitku zabiti pregroznih muk, ki mu pokončavajo dušo in telo, — zastonj, vse zastonj! Pa se vzdigne po koncu trepetajočih udov in kriči, kolikor zamore; a le votel glas prihaja iz njegovih prs:

„Se je vse zarotilo zoper viteza Vovka? Ni mesta na vesoljnem svetu, ni hipa v neizmernem času, da bi si odpočil? — Ni ne! Vovk, za-te ni več miru, pokoja nikjer nikoli. In pred kratkim časom sem bil tako srečen, tako zadovoljen, tako miren! Zdaj pa trpim, in terpljenja tega končati ne morem. Zakaj pa trpim? Ha! Zdaj se prašam, zakaj da trpim, ko mi vedno pred očmi stoji podoba mrtvega brata Stanislava, kako me je prosil, naj njegovej Mariji pomagam, naj za Milana sina skrbim, kedar zatisne oči. Nesrečni Vovk! Kaj si storil bratu? Je kdo na širokem svetu

tako zoper brata ravnal? Je li mogoče, da sem to storil? Oj, da se zagovarjati ne morem! — —

Utihne. Lase si puli iz glave, kamen zagrabi ter bije ž njim na vroče čelo, da se mu vlije kri po licih. Pristrega vsako črno kapljo, vitez Vovk pije sam svojo kri!

„Kaj se mi neki vedno sili pred oči krvavo polje pri Budačkih? Prehodil sem to polje pri luninem svitu. Videl sem tamo ležati svoje rojake. Hu! Da bi tega spomina ne bilo! Prejšnji dan so bili tako veseli, polni življenja, polni zaupanja v slavno zmago! In večera potem? Bledi obrazi, po katerih so bile proge in črte krvi; pa vendar je bil čuden smehljaj, rajski mir na tih obrazih mrtvih, umorjenih rojakov! Tu so bile razklane glave, tamo raztrgani in odtrgani udi, tu zopet mlaka krvi, tamo nekoliko odsekanih glav. Mnogo znancev sem spoznal na tem krvavem polji; spoznal, koliko krvi se je prelilo. In to sem vse storil jaz! Jaz sem rojake pomoril, jaz jim odvzel zmago, jaz jih ugonobil, ker sem bil izdajavec, ker sem brate izdal! Izdajavec! Vitez Vovk, lep priimek si si pridobil! V poznih dneh se te bodo še s strahom pominjali, in matere bodo pravile otrokom, da je bil nekdanj Slovenec, ki je svoje rojake izdal. Dá, izdal sem jih in zato trpim, in vsakemu izdajavcu vošim to trpljenje. Večne muke izdajavcem, večne muke tudi meni! Vovk, vzemi večne muke na-se, trpi jih brezi kesanja, trpi, ker si izdal vero in dom!“

Silovitega srda poln bije zopet ob čelo, dokler se omamljen ne zruši. Obličje ima v tla obrnjeno in glavo navzdol.

V tej omotici prebije malo časa. Ko se obrne in se z velikanskim trudom na pol spravi po koncu, ni več prejšnji vitez Vovk, nekdanji hudodelnik. V zadnjih britkostnih urah je trpel njegov duh premnogo, oblak je stopil pred njegovo duševno življenje, razum se mu je omračil, zblaznil je popolnoma.

„Je to Dvor ali Zavrh? Ha! Ha! Budački so! Kako se lovimo po polji! In jaz sem sam? Sam! Sam!

Sam! Da bi se le mogel ogniti teh grdih pošasti, ki se zaletavajo v mene, in me podé po krvavem polji. Vse je polno mertvaških glav! Pošasti pa pobirajo te glave, ter jih zaganjajo v mene. Oj! Kri se mi je pcedila iz čela, ker me je zadela mrtvaška glava. Čigava je ta glava? Naj jo pogledam. Mirujte vsaj med tim črne pošasti! Herbartova glava je to? Kaj pa imaš na čelu zapisane z žarečimi črkami ti Herbartova glava? „Kakor pogineš ti, Vovk, pogini vsak izdajavec vere in domovine!“ Nisem jaz Vovk? Tu imate Herbartovo glavo, pošasti, jaz ne morem več tukaj pri Budačkih ostati!“

Po četirih se prikobaca skozi dvorišče do blizo hleva.

„Tukaj veter hudo piše, kakor tedaj, ko smo brata — kako mu je že neki bilo imé? — pokopavali. Kaj pa hočeš, Stanislav? Kaj stojiš pred menoj in me prosiš? Beži, kaj ti morem jaz dati, ki sem zgubil življenje in smert, časnost in večnost!“

S krvavim očesom gleda okoli. Ne daleč od njega, moli iz hlevovega zidu kratek steber, na njem se pa v vetru pregiblje vrv. Vovk zažene grozen, potuhnjen smeh, ko vrv zagleda.

„Pošasti premogočne puhajo v mene! Se moram okovariti, da me ne prevržejo grozovitnice!“

Zraven vrvi stoji stolec; nanj-ga se ustopi Vovk in si zadrigne vrv okoli vratú.

„He! Dečko ti! Kaj me gledaš? Rojake sem izdal!“

Nemoč miren stati prevrže stolec in na vrvi obvesi. Nek fantin je dolgo časa gledal Vovkovo počenjanje. Videti pa, da je izdajavec obvisel, pobegne.

Razglasi se odmah po vsih krajih, kako je vitez Vovk končal življenje. Nikdo ni šel blizo, tudi v grad ne. Nikdo ga pokopal ni; krokarji in druge zverine so ga požrle. Grad se je podrl na kup kamenja, katero obrašča zdaj gosto grmovje. Vse življenje je izmerlo iz te samote, in ako prašaš, kako je temu kraju imé, pravijo: Črnega viteza grob!

XIX.

Mladi kapitan.

Ne plaši se, če burja hraste vije,
Po hudej uri lepše solnce sije.

V sredozemskem morji je velik otok, Kreta, tudi Kandija imenovan. Prijazno obnebje se širi nad njim, vedna pomlad je na Kreti doma. Visoke goré obdajajo prelepe, rodovite doline, v katerih bi srečen rod zamogel živeti ter se svoje sreče veseliti; pa obila kri se je še v najnovejših časih prelivala po lepih dolinah: grški prebivavci otoka so se mnogokrat že borili za svobodo iz dolgega turškega jarma. Bog vé, kedaj jim zazori svobode dan!

Za časa, iz kterega je naša povest, so imeli ta imenitni otok Benečani v svoji oblasti. Ker so mnogo trgovali z vzhodnimi obalami srednozemskega morja, niso mirovali, dokler Turkom niso vzeli važne Krete, ki je pa v poznejih časih zopet prišla v turške roke.

Kreta ima mnogo dobrih, varnih pristaj. Morski roparji, ki so bili našega Vita in Melanta s tovarši vjeli, so bili na svojem potu proti Afriki prijadrali do tega otoka in si poiskali samotno pristajo, da jih Benečani ne bi zapazili ter jim odvzeli množino jetnikov, ktere nameravajo na človeškem trgu v Tunisu za drag denar prodati. Spodnji prostori njihovega broda so napolnjeni z vjetimi vsake vrste; od otoka do otoka že jadrajo mnogo časa v grškem morji in grabijo ljudi. Na manjše barke si tudi upajo, in ako ni mogoče zmagati, pobegnejo s svojim hitroletečim brodom ter se skrijejo v kakej pristaji premnogih otokov, ki jih šteje égejsko morje.

Kedar napolnijo brod z jetniki, je zdajci njih skrb, da jih poprodajo, ktere so nalovili, da izpraznijo brod. Potem pa zopet križajo po grškem morji in gledajo iz nova napolniti ladijo. Tako delajo morski roparji v enomer.

Prijadrali so zdaj v pristajo, ker se bliža hudo vreme in spustijo sidra. Preštejejo svoje jetnike; nič se ni posebnega zgodilo, samo deset tih revežev je pomrlo v ozkih, smradljivih prostorih. Le krepke postave, kakoršne sta Vit in Melant, zamorejo strpeti dolgo vožnjo v okužnem zraku pri pičlej hrani. Toraj že roparji računijo, koliko bi cenili vsakega na Tuniškem trgu.

Zdaj prijadra pred grozečim viharjem druga ladija v pristaji zavetja iskat. Komaj so sidra prijela, jame razsajati hudo vreme. Gorjé brodu, ki je sredi kipečih valov ali blizo skalnih morskih bregov!

Roparji poželjivo gledajo na sosednjo ladijo. Poznajo jo že davno dobro. Kolikokrat so jo že skušali premagati in opleniti, pa vsikdar jim je ali ušla, ali pa so sami morali pobegniti. Kupčijska ladija je, ki blago vozi v Kreto in zopet odvažuje. To bi bil plen.

Dokler gospodari vihar, je mir v pristaji med nasprotnimi barkami. Med roparji se čuje smeh in zadovoljni opazujejo, da vozi nasprotnica mnogo blaga, da pa ima malo ljudi, ki bi jo branili. Zdaj jim pa ne smé uiti za nikakovo ceno.

Da ni bučenja valov in šumenja, ki ga širi vihar po morji, čula bi se vsaka beseda, ki se tu ali tamo govori. Roparjev načelnik dáde povelje, da se mora, ko odneha vihar, in kupčijska ladija meni odjadрати, njegov brod tako postaviti, da pot zapré iz pristaje.

„Kaj počnemo s kapitanom, ako ga dobimo v pest?“ se poprašujejo roparji.

„To je pa res treba premisliti gospodje,“ nagovori načelnik okoli stoječe. „Zapovedam pa, da nikdo ne pomeri nanj-ga, ker ga moramo živega imeti. Sicer menim, da njegove poprodamo v Tunisu, njega pa izpustimo za nekaj tisoč benečanskih cekinov. Gotovo ga še drugokrat vjamemo in zopet potegnemo odkupnino.“

„Dobro! Iz Tunisa jadramo v Dobrovnik, kjer je mladi kapitan doma. Glejte ga, kako se ponosno sprehaja po krovu!“ —

Od zahoda začne pihati veter in vihar ponehuje. Ura preteče, oblaki se trgajo in solnce zopet pogleduje na umirjene valove. Ko se pa bliža k zatonu in se namenja pogrezniti v morje, je celo obnebnje čisto. Zahodni veter še vedno žene, kar roparjem ni po volji, ker bi ravno proti zahodu radi jadrali. Nasprotna barka se je začela pomikati iz pristaje; v njej ugodnem vetru boče v kratkih urah prispela v navadno pristajo pri mestu z imenom Kanea, kjer oddaja in prejema blago.

Roparji postavijo svojo barko povprek, vsi na krovu pripravljene za boj.

„Na krov!“ zadoni na drugej barki prijetni glas mladega kapitana, ki je zajedno krmarju znamenje dal.

Roparji osupnejo. Iz ladjinih prostorov stopajo na kapitanovo povelje oboroženi na krov, ter se postavljajo v red. Strah prevzame ladijo roparsko, že se obrača, da bi se spustila v beg. Zdaj trešči nasprotnica z železnim kljunom v njeno stran tako silno, da stena počí in voda vteka. Roparji mašijo, kar zamorejo, in obernivši ladijo, urno jadrano v morje, pa mladi kapitan jim je vedno za petami. Vode se čedalje več nabira; jetniki morajo prijeti za delo, nič ne pomaga. Nasprotniki so mačka vrgli na njihovo barko, že ni več uiti mogoče. Iz mnogobrojnih cev zagrmí in kopica roparjev pade med njimi načelnik sam. Ostali to videti, se podajo mlademu kapitanu brezi pogodbe. Poklina se do cela zamaši in jetniki se spravijo na dan, ki po dolgem času zopet dihajo zdravega, čistega zrakú. Mesec plava na modrem nebu, ko pridete ladije v Kanejsko pristajo. Veselje je v Kaneji, ko se razvé, da se je glasovita roparska ladija ujela. Vse hiti gledat pogumnega kapitana in osvobodjene jetnike. Grki so rojake prijazno sprejeli, ter naprosili slavljenega kapitana, da jih prepelje na potu v domači Dobrovnik v rojstno mesto Korint.

Prijadrajo okoli Morejskega polotoka v Korintski zaliv. Veselje in žalost navdaja Melanta, ko od daleč zagleda znane domače gore, ko mu stopi nekđaj, tako slavni Korint pred oči. Le nekoliko ur se mudi Me-

lant v svojej osuženi domovini; poišče kraj, kjer je stala njegova hiša, zdaj razvalina; pomoli na grobu svojih dragih in izkoplje železno škrinjico, ki jo je bil skrtil pred grabljivo turško rokó, predno so vdrli sovražniki v deželo, v svojem vrtu. Hranila je vse njegovo premoženje.

In zopet so se jadra napela in barka je plavala proti Dobrovniku, kapitanovem domu. Naš Vit je na celem potu iz Kaneje premišljeval, kje bi bil videl kedaj kapitanov obraz. Gledal je že — pa kje in kedaj? — v te černe pogumne oči; obraz mu je znan. Pa kapitan je v Dobrovniku domá, kako bi ga toraj bil kedaj videl?

Na jutrovem bregu jadranskega morja leži staro mesto Dobrovnik. Ta čas je bilo to mesto na vrhuncu svoje slave in sreče. Dobrovnik je bil samostalna ljudovlada, ki se je z benečansko meriti smela. Živahna kupčija na vse kraje je bogatila mesto in okrožje; krasna poslopja so se vzdigovala in okinčala srečni Dobrovnik in morske obale. Pesniki njegovi so sloveli po svetu in njih imena še dandanes vsak Slovan ponosno izgovarja. Dokler se bodo častili in slavili pesniki, se Gundulič Dobrovničan pozabil ne bode.

V pristanišču tega slavnega mesta spusti sidra naša barka in popotniki stopijo na suho. Kapitan je bil Vita in Melanta povabil, naj ostaneta, prej ko se podasta naprej, nekaj dni pri njem. Ko stopijo vsi trije iz čolna, ki jih je prepeljal od barke do brega, mladega kapitana vesela pozdravi zbrana množica. Skozi množico se pririje odličen Dobrovničan s svojo ženo.

„Dobro došel, dragi Milan!“ mu kličeta nasproti ter ga serčno objemata. V sredo ga vzameta in ponosno stopata ž njim skozi vedno pozdravljajoče ljudstvo v mesto. „Živel naš mladi kapitan!“ razlega se po bregu.

„Milan je kapitanu imé?“ se praša Vit. — Zdaj mu pade mrena od očesa, zdaj mu je jasno vse. Se vé da je že gledal mnogokrat v njegove oči, pred mnogimi leti, ko si je mladi kapitan kot otrok igral v

prijaznem Dvoru na Slovenskem! Njega obraz je obraz rajnega prijatelja Stanislava. Ni dvombe več! Le kako pride Milan v sijajni Dobrovnik? — —

Stopijo v veliko poslopje. Mestjan, ktereга Milan imenuje očeta, je imenitne stare rodovine in ud samostalne vlade. Vit in Melant sta bila srčno sprejeta v hišo slovečega Dobrovničana.

Lepega, poznojesenskega dné se sprehaja Vit z gostoljubno domačo gospo po vrtu, ter jej zgodbe iz svoje sužnosti pripoveduje. Pride toraj govorica na rešitelja iz roparskih rok, na mladega kapitana.

„Pa ta čislani mladi junak ni vaš pravi sin, draga gospa?“ rahlo popraša Vit.

„Res da ni. Milana sva jaz in moj mož le vzela za sina, in ne vem, če bi lastnega otroka bolj ljubiti mogla, kakor Milana, moje veselje! Prišel je mal k nama, ni bil četiri leta star, in kar ga vidim, se še nisim razvezila zaradi njega. Samo lahko sodite, kako se je moral obnašati, da ga je v njegovem dvadesetem letu naimenovala vlada kapitana kupčijskih ladij v Kreto.“

„Njegova prava roditelja, se ne veselita tudi z vami Milana?“ dalje praša Vit.

„Sam Bog znade, kje in če še živita!“

„Dovolite, da dalje prašam; ne žene me radovednost, le dozdeva se mi, da zamorem luč prižgati o Milanovih roditeljih. Kako je prišel Milan v vašo hišo?“

„Kar vem, povem vam rada,“ odvrča gospá. „Vsediva se tu-le na klop. — Bil je neprijeten, deževen jesensk dan. Mrak se je delal in gosta megla se vlegla na Dobrovnik in okolico; v južnem Dobrovniku malo doživimo tako neprijetnega vremena. Mojega moža ni bilo doma, sama sem pospravljala tu pa tamo kaj po izbah, kajti istega dné so mi bili pokopali edinega otroka. Naznani se mi, da tuja ženska, ki vodi dečka za roko, želi z menoj govoriti. Ustopi. Kakor da bi bilo včeraj, se še dobro spominjam, kako je solznih oči povzdignila roki ter mило prosila, da bi naj vzela v varstvo zraven stoječega fantiča. Pravila mi je bleda

deklica razumnega obraza, da je ciganka in se za kratko časa odtegnila svojej družbi, ki se je ustavila blizo mesta v lesu. Njeni brat je bil družbi načelnik, pa danes je naglo umrl, on, ki jo je še branil pred cigankami, mladimi in starimi; vse so stregle zalemu fantiču po življenji, ker ga meni niso mogle privošiti. Zdaj ko brata več ni, proti velika nevarnost nežnemu dečku, ker se je srd skoro vse ciganske krvi obrnil zoper mene in njega. V daljnjej deželi, v kateri tukajšnjemu enak jezik govore, so ga grajščaku ugrabili moški in jaz sem ga varovala in ljubila do zdaj. Glejte gospa, — je govorila ciganka, — to-le obleko je imel pridšedši med nas; lepa je, fantiček mora biti iz imenitne hiše. To svetinjico je imel okoli vratu: skrivala sem jo pred svojimi. Imé mu je pa Milan, kakor je sam povedati znal. Vzemite ga, rešite ga iz sovražnih nevarnih rok, in jaz sem umirjena, zadovoljna, da-si tudi mi srce poka, ko pomislim, da se moram ločiti od dragega mi Milana. Pa to mora biti, ker je to njegova rešitev, njegova sreča, za katero sem pripravljena najljubše mi, Milana, pustiti od sebe, prepričana, da ga reva ne vidim nikdar več. K družbi cinganskej pa moram nazaj, ker ne smem storiti, da bi me ves rod moj preklinjal kot izdajavko. Prosim vas toraj pri vsem, kar vam je drago, vzemite Milana, rešite ga! —“ Mlada ciganka je pokleknila pred mene. Ganile so me njene iskrene besede, ganil me je pogled zalega fantiča. Mož je bil prišel domu, in ker sva ravno izgubila svojega otroka, sklenila sva pri priči Milana obdržati. Kaj je plakala njegova dosedanja varhinja, ko ga je zadnjokrat pritisnila na ljubeča prsa! Šopek las mu je odrezala; to je vzela seboj v spomin. — Tako je prišel Milan v naš Dobrovnik. Zdaj veste vse. Vé se še spomniti Milan, da je nekdan bil v gradu in letal po krasnih izbah; da ga nosila lepa gospa okoli gradú in igrala ž njim, in da bi zopet spoznal mlado gospó, svojo mater, ko bi jo zagledal. Kakor sem že omenila, Milan je postal najin ljubček, najin ponos in šla bi za njim, ako bi moralo biti do konca sveta.

Bog vé, kje je pa njegov dom!“ Tam konča svojo pripoved gospa.

„Ako se najde njegov dom na Slovenskem, bi zamogla, milostljiva gospa, zapustiti z možem sijajni Dobrovnik ter spremiti Milana v materino naročje?“ popraša Vit.

„Oj, vsaki hip sem pripravljena in mož moj tudi, iti z Milanom v puščavo ali kamorkoli!“

„Slovenski kraji niso puščava, gospa, prav vrt Božji so. Morebiti jih bote, prej kakor mislite, ogledovali in se z Milanom njegove domačije veselili.“

„Kako to, dragi moj gost?“

„Milan je prišel brezi klobučeka v cigansko družbo, Ni tako omenila tudi ciganka?“ popraša dalje Vit.

„Res da zraven druge popolne obleke manjka klobuček.“

„Svetinjica je bila sreberna in na modrosvilnatem traku?“

„Dà, gospod!“

„Napis pa ima ta-le: Mati Božja, prosi za nas! Ni tako?“

„Je! Za Boga, kako vi zamorete to znati!“ meni strmeča gospa in prikličé Milana in svojega moža.

Še tisti večer se je moralo kaj raznesti med Dobrovničane, ker so vkup postajali ter vedno se menili o mladem kapitanu Milanu in o njegovem domu v bratovskeji deželi Slovenskeji.

XX.

Domohod.

Kdor imá sercé,
Vé za dom solzé,
Domovine mile sladki raj.
Za njo le živi,
Po njej hrepení,
Njo, le njo bo ljubil vekomaj!
B. Potočnik.

Tako je bilo. Mladi kapitan je izvedel iz Vitovih ust, kje je njegov pravi dom, kje je mični grad, v

kterem je preživel prva leta svojega življenja. Izvedel je Milan, kako dolgo let že mati Marija žaluje po njem, goječa v sercu trdo nado, da še sprejme kedaj svojega sina v naročje, ter ga popelje nazaj v njegovo last v lepi Dvor, o katerem se še spominja mladi kapitan in ktereга po krivici svojega imenuje vitez Vovk, očetu Stanislavu toliko nepodobni brat. Seveda še Vit slutil ni cele hudobije in groznega konca črnega izdajavca. Hajdimo, hajdimo z Milanom, k milej materi in s Vitom na Visoko, da bode došla prej tolažba in radost zapuščenim dragim.

In Milanova reditelja? Kako bi se ločila od njega, ki jima je najdražji na zemlji! V malih dneh poprodasta vse svoje imetje v slavnem Dobrovniku, le najboljšo barko si prideržita, ki malo družbo naj popelje v slovensko domovino Milana. Mladi kapitan bode zopet vodil barko, ki ga prenese materi nazaj.

Rahlo pihajo vetrovi. Morje je mirno, le sem ter tje si zaigrajo valovčki, pozlačeni v žarkih ravno vzhajajočega solnca, ki napoveda prijetno vožnjo, prijeten dan. V pristaji pri Dobrovniku je vse živo. Ladije so okinčane, najbolj pa una sredi njih, ki je razprostrla avstrijsko zastavo in ktereј je Milan poveljnik. Mnogo ljudstva se premika na bregu in vedno še dohajajo Dobrovničani k pristaji. Vsakdo bi še pač rad videl kapitana Milana in njegova reditelja, predno odjadrajo na novi dom. Škoda Milana, da nas zapusti, se pogovarjajo ljudje, pa kdo bi mu branil v pravo domovino nazaj?

Množica dela prostor. Iz bark zagromé topi kot mornarski pozdrav. Ko topovi utihnejo, nastanejo med obilo množico tisočeri kriki v pozdrav in slavo. Sredi svojih rediteljev stopa mladi kapitan, za njimi Vit in Melant, stermeč in vesel nenavadnega prizora. Vse odlično mestjanstvo, udje ljudovlade, vsi imenitniki spremljajo odhajajoče v pristanišče, in še dalje nekaj časa po morji.

Čolnici krenejo od brega k ladijam. Zopet za-

gromé topovi, zopet vriska ljudstvo, dokler malo brodovje ne poplava visoko na morsko planjavo.

Nekoliko milj spremljajo druge ladije Milanov brod. Sredi morja vzamejo znanci in prijatelji slovo od mladega kapitana in njegovih rediteljev. V tretje zahrumé topovi iz bark: Bodi zdrav mladi kapitan! —

Milanova ladija srečno pripluje v Terst, kjer se družba vesela vstavi nekaj dni.

Vit in Milan se prehajata drugo jutro po predmestji, ktereга velik kos je bil ravno preteklo noč pogorel. Zažgano je je bilo predmestje na več krajih, pa zažigavca so še pri hudobnem delu zasačili. Škoda je bila velika in nesreča tim večja, ker je mnogo ljudi v srditem ognji storilo konec. V smrt z zažigavcem! je kričalo razkačeno ljudstvo.

Sodnija je tudi kmalo izrekla sodbo. Na koncu pogorelega predmestja urno postavijo nekaj stebrov za višij oder, potem še enega prav visoko in drugega povprek. V hipu so bile vislice pripravljene.

Že se vali gromada ljudstva iz mesta in sredi vojakov v železji stopa prav smelo hudodelnik, ki se rotenju in preklinjevanju množice posmehuje. Vit in Milan postojita, dokler pride dolga versta mimo nju. Vit ostrmi.

Lukež Vohač! Vovkov pomagač se spremlja k vislicam!

Nehoté stopata z ljudstvom naprej na sodnišče. Brhko skoči obsojenec po stopnicah na oder in rugljivo pogleda na grozni steber, potem naprosi rabeljne, da mu naj odvzamejo neumno železje, za kar jim radodaren podá nekaj srebernjakov.

Obsodba se še prečita. Lukež Vohač se je pri-tepel pred mescem dni v Trst ter tukaj hudobne norčije počenjal. Ker je imel mnogo denarja, je kazen plačeval. Ko ga je pa nekdo v predmestji razžalil, je obljubil celemu predmestju zavoljo tega posvetiti, kar je minolega večera storil. Lesene bajte je lahko zažigal, ter tako brezskrbno in očevidno trosil ogenj po hišah, kakor da bi denar metal med reveže. Branil se ni,

ko so ga vstavili pri tem pogubivnem delu. Le žal mu je bilo, da ni mogel še več zanetiti. Zagovarjal se je le s tim, da se je moral maščevati.

Ni si dal vzeti, da ne bi zbranemu ljudstvu nekoliko besed spregovoril. Vse utihne, ko migne Lukež z roko.

„Dragi postopači!“ tako uljudno pričinja; „pred seboj vidite zastarelega grešnika, kakor še niste imeli priložnosti takega ogledovati. Ne mislite tako narobe, da bi bil včerajšnji požig vaših malovrednih bajt tako imenitno delo, da bi me odločilo k vislicam. Kaj še! Moje delovanje, za kakoršno se navadni ljudje kaznujejo več ali manj, sega daleč nazaj čez mnoga leta. Pa sem imel tudi tovarša, s katerim sem deloval. Ko je temu vitezu, da le nekoliko iz svojega življenja povem, umrl brat, sva odstranila sina edinega, nekega Milana, oporoko uničila, vdovo izgnala in se sama tako polastila gradú. Moj vitez Vovk in jaz sva tudi bila, ktera sva Turke tako vodila, da je vsa slovenska vojska pri Budačkih konec vzela. Pa kaj je še drugih enakih del! Ko se je pa nevarnost začela bližati, sem viteza zapustil ter se z njegovim denarjem podal v svet. Pa nisem pravo storil. Brezi viteza mi je bilo povsodi strašno dolgočasno in celó življenje mi je postalo zoprno, toraj sem sklenil zapustiti ta ubogi svet, na katerem se je malo videlo takih možakov, kakor sem vam jaz. Pred svojim koncem vendar sem še moral kako junaško početi, in ker sem videl vaše raztergane kočé, sklenil sem jih požgati, kar sem tudi storil, ne brezi vzviševavne misli, da se bodo na mestu tih grdih, zanemarjenih bajt v kratkem povzdignila lepa pohištva, krasne palače. Nisem toraj hotel le dobro storiti Trstu? In vi me tako siloma tirate k vislicam! In ker vam nočem, vam nehvaležneži, napraviti veselja, da bi takega korenjaka živega obesili, vam povem, da hočem še enega umoriti, pred kakor me obesite, in ta je Lukež Vohač!“

Izrekši vzame betvico strupa, ki ga je nosil v žepcu okoli vratu, in prej kakor so okoli stoječi razumeli, kaj da namerava početi, omahne ter se mertev

zgrudi pred nje Lukež Vohač. Vsi osupnejo. Ljudstvo strahom gleda na mertveca in ko rabelj popraša, se li mrtvi hudodelnik naj obesi, ne dopušča tega, timveč zahteva glasno, da se kar naj pokoplje zraven a ne v posvečenej zemlji.

Tako je končal Lukež Vohač, bistra glava, samo nesreča, da je vso svojo bistrost obračal celo življenje v izvršenje hudobnih del. V drugih časih, v drugih razmerah bi bil morebiti toliko koristil človeštvu, kakor je zdaj škodoval.

Narod še rad pripoveda o zvitem Lukežu. —

Lukežev govor je Vitu in tudi Milanu razjasnil marsikaj. Ni se mogoče dolgo muditi v primorskem mestu, ker oba vleče in žene naprej k Lavri, k Mariji.

Družba pride naposled po težavnem potovanji v zaželjeno Ljubljano. Vit je imel tukaj mnogo prijateljev in znancev, ki ga z glasnim veseljem sprejmejo. Junaški Vit, kterega so vsi že menili izgubljenega, je zopet med svojimi rojaki in tovarši. Zanimala je celo mesto povest o Grku Melantu in o mladem kapitanu Milanu, od kterega se reditelja nista hotela ločiti, ter rajša zapustila lepi Dobrovnik. Naključilo se je tudi, da se je ravno stric Gregor obotavljal v Ljubljani, stric Gregor, ki veselja ni vedel kaj početi, ko je zagledal Vita, ko je spoznal Milana. Starčeku ni dalo mirú več v mestu, hitel je naprej v Dvor, da pripravi Marijo na preveliko srečo, na prihod sina Milana. Po Vovkovem koncu se je preselila Marija v dragi njej Dvor, kot mesto nekdanjega veselja.

Potem hiti stric Gregor na Visoko, da donese Lavri sladko poročilo, da Vit jej še živi, da je zdrav in da bode v kratkem mogla ga objeti; da napové hčerki Anici, da deklica ne sme več žalovati po očetu, ker se bližajo iz daljnih krajev Visokemu domu. Starček mora tudi zatrositi med okoličane veselo novico, da se grajščak vrača nazaj, njih dobrotnik, njih načelnik. Vsa okolica ploska veselja in dela priprave za veličasten sprejem.

Do Dvora hiti Lavra z Anko Vitu nasproti, spremljana od imenitnejih okoličanov. V prijaznem Dvoru se je zopet marsiktero oko solzilo, pa žalost je izginila ter se umaknila najslajšim občutkom, ki človeško srce zamorejo navdajati. Ako po dolgej ločitvi, ko je že up ginil z vsakim dnevom, mati zagleda zopet dragega sinú, recite mi, je-li še mogoče misliti si slajši čut, kakor to materno radost? In ako Vit objame svojo Lavro in cvetečo hčerko Anico, ko je po mnogoterih nezgodah in osodah zopet se vrnil v domačijo, véste-li mi reči večo srečo, ki obsije človeka v tej dolini solz?

Na potu proti Visokemu je postavljeno pri večih selih mnogo slavolokov in drugega kinča ob cesti. Vsi prebivavci hité iz hiš, da pozdravijo z veselim vikom srečno družbo, ki hodi tu mimo. Kdo bi ne bil Vita poznal? Pristuje se, da tako pozdravljajo na domači grad se vračajočega junaka, ki sloví po celej deželi.

Ko zagledajo Visoko, začnó odmevati griči stoterni grom, ki ga pošiljajo topovi okoli. Vse je na nogah. S strelom in vriskanjem leté ljudje Vitovej družbi nasproti.

Zvonovi zapojó. Na pragu cerkvice stoji sivi starček Gregor v duhovnej opravi ter podeli prišedšemu Vitu in drugim blagoslovljeno vodo. Iskrena hvalna pesem je donela po svetem prostoru pred prestol Očeta v nebesih:

„Bodi češčeno Tvoje ime!“

* * *

Sveti večer je. Ni še prišla letos zima z belim mehkim plaščem pokrivat hribe in doline. Prijetea vetrič pihljá od juga in ti nosi petje na uho. Zopet milijonov zvezd miglja, kakor nekđaj nad prijaznim Visokim, in med njimi se pomika srebrna luna naprej in gleda na razsvitljeni grad in v prosterno dvorano, ki je polna veselih ljudi. Na Visokem je zopet veselje domá, okoli se zopet razlega narodno petje. Vit je doma, ktereга nikdo ni več videti mislil. V materno naročje je seboj pripeljal iz daljnega Dobrovnika izgubljenega

Milana, mladega kapitana, in Marija je zažala žalovanje minolih let. Z Milanom sta pa tudi prišla njegova dobra rediteljja iz Dobrovnika, hoteča pri njem preživeti stare dni. In starček Gregor se je, rekli bi, pomladil med svojimi srečnimi in z Melantom, ki je srečen med srečnimi se pogovarja in zlate lase mlade Anke gladi. Presrečna Lavra je kozarce matočila in po mnogih hudih skušnjah, po velikej žalosti zopet zazvoné kupice po dvorani, in se napivajo zdravice. Bilo pa ni nijednega tukaj zbranih, da ne bil mislil v srcu:

Bodi čast in hvala na veke, Tebi, Oče nebeški!

Širokovejnata lipa stoji zdaj na mestu, na katerem je bil prejšnje čase grad na Visokem. Pod njo je kamnena klop, zadnji ostanek lepega poslopja. Če se vsedeš v njeno senco in gledaš po krasnej okolici, čuješ tudi zdaj ljubo slovensko petje doneti iz vinogradnih gričev in če poprašaš starega moža po zgodovini nekdanjega gradú, ne bo ti opustil, povedati o poštemem, pravem plemenitašu na Visokem.

KAZALO.

	Stran
I. Stric Gregor	3
II. Vitez Vovk	9
III. Vesel dan	16
IV. Na Visoko	21
V. Nasprotna brata	25
VI. Oporoka	35
VII. Milan	45
VIII. Turki	54
IX. Pogodba	59
X. Na boj	63
XI. V sovražnem taboru	70
XII. Pri Budačkih	79
XIII. Nevaren pot	88
XIV. Žale ure	98
XV. Grška dežela	107
XVI. Vrtnarja	112
XVII. Bog obrne	120
XVIII. Vitezov konec	129
XIX. Mladi kapitan	139
XX. Domohod	145
